ANLIK

İki Aylık Düşünce, Kültür ve Bilim Dergisi

TÜRK AYDINLANMASI: KEMALİST DEVRİM
Deniz YÜCE

AYDINLANMA, DEMOKRASİ ve TÜRKİYE
Doç. Dr. Hasan AYDIN

KEMALİSTLERİN AYDINLANMA İLE İMTİHANI
Ali İHSAN

AVRUPA'DA AYDINLANMA SÜRECİ
Çiçek CİHANGİR

KEMALİST AYDINLANMA: FELSEFE VE EĞİTİM
Hüseyin Tolga ARSLAN

İNSANI SAVUNMAK
Muharrem ANIL

MODERN KÜRESEL KAPİTALİZM VE YARATTIĞI ÇELİŞKİLER
Doğacan BAŞARAN

İŞÇİ SINIFININ GELİŞİM SÜRECİ
Tuba Gizem ESER

Röportaj:
SADIK USTA İLE "AYDINLANMA" ÜZERİNE

Dosya:
"27 MAYIS" DEVRİM-DARBE İKİLEMİNİN DIŞINDA 27 MAYIS'I ANLAMAYA ÇALIŞMAK
Ali İHSAN

TALAT AYDEMİR OLAYI İLE ŞİMDİKİ DARBE GİRİŞİMİ ARASINDA KIYASLAMALAR
Prof. Dr. Hakkı UYAR

ABD GÖZÜYLE 27 MAYIS
Ali İHSAN

Tarih:
İSTİKLAL SAVAŞI'NIN KIRMIZI KİTABI
Sait KAYA

Edebiyat:
SYLVIA PLATH ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
Pelin ERASLAN

SAYI 2, Mayıs-Haziran 2017

Böylesi çok iyi değiştirmeyelim hiçbir şeyi
Bunu mu diyelim güle oynaya?
Bardağı görelim de ölmeyi mi seçelim
susuzluktan?
Boşunu mu alalım dururken dolu bardak?
Soğukta oturup kalmışlar vardır hani
hani bir şey istemeyen kişiler
onlar gibi mi yapalım
onlar gibi
Biz dışarda kalsak mı diyelim
hoş olsun diye şu bayların gönlü
bize günlük nafakamızı veren hani şu…
Bizce en iyisi kalkmak yeter artık demektir
vazgeçmemek için kırıntısından bile
yaşamanın
karşı çıkmaktır var gücümüzle acıyı
doğuranlara
yaşanır hale getirmektir dünyayı bütün
insanlara.

Bertolt BRECHT

ANLIK
İki Aylık Düşünce, Kültür ve Bilim Dergisi

Mayıs-Haziran 2017 Sayı 2
İki ayda bir çıkar

www.anlikdergisi.com
anlikdergi
anlikdergisi
anlikdergisi

Genel Yayın Yönetmeni
Muharrem ANIL

Yazı İşleri Sorumlusu
Deniz YÜCE

Yayın Kurulu
Doğacan BAŞARAN
Ali İHSAN
Hüseyin Tolga ARSLAN

İstanbul Temsilcisi
Beyza Selen ÇAVUŞ

Ankara Temsilcisi
Ahmet Yavuz GÜRLER

İzmir Temsilcisi
Ferudun AKYILDIZ

Edebiyat Sayfası
Pelin ERASLAN

Kapak Tasarım
Mustafa ERTUĞRAL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
SUNUŞ	3
TÜRK AYDINLANMASI: KEMALİST DEVRİM DENİZ YÜCE	5
AYDINLANMA, DEMOKRASİ VE TÜRKİYE DOÇ. DR. HASAN AYDIN	8
KEMALİSTLERİN AYDINLANMA İLE İMTİHANI ALİ İHSAN	12
AVRUPA'DA AYDINLANMA SÜRECİ ÇİÇEK CİHANGİR	15
KEMALİST AYDINLANMA: FELSEFE VE EĞİTİM HÜSEYİN TOLGA ARSLAN	20
İNSANI SAVUNMAK MUHARREM ANIL	25
MODERN KÜRESEL KAPİTALİZM VE YARATTIĞI ÇELİŞKİLER DOĞACAN BAŞARAN	29
RÖPORTAJ: SADIK USTA İLE AYDINLANMA ÜZERİNE	34
İŞÇİ SINIFININ GELİŞİM SÜRECİ TUBA GİZEM ESER	43
DEVRİM-DARBE İKİLİĞİNİN DIŞINDA 27 MAYIS'I ANLAMAYA ÇALIŞMAK ALİ İHSAN	46
TALAT AYDEMİR OLAYI İLE ŞİMDİKİ DARBE GİRİŞİMİ ARASINDA KIYASLAMALAR PROF. DR. HAKKI UYAR	50
ABD GÖZÜYLE 27 MAYIS ALİ İHSAN	52
İSTİKLAL SAVAŞI'NIN KIRMIZI KİTABI SAİT KAYA	55
VAROLUŞÇULUK AYLAKLIK DEĞİLDİR RAMAZAN ONUR	63
BU MEMLEKET BİZİM Mİ? BERKAY SEZER	65
ATATÜRKÇÜ GENÇLİK ULUSAL ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ	67
KEMALİST TUTSAKLIK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER BARIŞ OZAN ÖZDEMİR	68
SYLVIA PLATH ŞİİRİ ÜZERİNE PELİN ERASLAN	70
KİTAP: TOPLUMSAL GERİLİKLERİMİZİN SORUMLULARI: DİN ADAMLARI- İLHAN ARSEL DENİZ YÜCE	72

SUNUŞ

Muharrem ANIL
Genel Yayın Yönetmeni
muharremanil@anlikdergisi.com

Elbet şu mezar hayatı zifiri karanlığın ardından
Aydınlık bir kıyamet günü gelecek,
buna imanla inandım.

Tevfik Fikret

Türkiye 16 Nisan'da kritik bir oylama için sandık başına gitti. Ne yazık ki, peş peşe yaşanan şaibeli gelişmelerin sonunda gelinen referandum süreci de yine bir şaibenin altında kalarak, tartışmalı bir sonuçla Türkiye'nin siyasal yapısı büyük bir değişime maruz bırakılmıştır.

ANLIK Dergisi olarak, referandum sürecinde kanaat ve tavrımızı açık bir şekilde ortaya koymuştuk. Bugün de bu kanaatimiz ve tavrımız sabittir. Modern cumhuriyetin, çoğulcu demokrasinin ve hukuk devletinin taraftarı olarak bizler, doğru bildiklerimizi bu sayfalarda ifade etmeye yine devam edeceğiz.

Dayatılan her ne kadar tam aksi olsa da biliyoruz ki bir ulusun %48,6'sının olumsuz görüş bildirdiği bir siyasi sistemin etik olarak da, hukuken de, mantıken de hiçbir geçerliliği yoktur. Hele de toplumsal mutabakat metinleri olarak nitelenen anayasalar değişirken toplumun yarısının bu değişikliğe onay vermemiş olmasına rağmen, değişikliğin gerçekleşmesi, demokrasi adına bir faciadır.

Bu facianın sorumluları ise ne yalnızca iktidar, ne buna çanak tutan bürokrasi, ne de omurgasız muhalefettir. Facianın sorumluluğu muktediriyle, muhalefetiyle "aklını kendi kullanmak cesaretini göster"emeyen büyük kalabalıkların omuzlarındadır.

Küresel kapitalizmin bireyleri atomize ederek, kişilikleri sildiği, ve bu şekilde kitleleri manipülasyona elverişli yığınlar haline getirdiği günümüzde, "Aydınlanma"nın insan aklının özgürlüğüne ve bilimsel yönteme çağrısı, halen medeni dünyanın en parlak istikametidir.

Türkiye'mizin ve son gelişmelerin gösterdiği üzere tüm dünyanın ihtiyacı olan yegane ilke "kişinin, aklını özgürce kullanması"dır.

Bu nedenle, manifestomuzda da en önemli mesele olarak ifade ettiğimiz "Aydınlanma" konusunu dergimizin ikinci sayısında ele almayı uygun bulduk.

"Aydınlanma" konusunda Deniz Yüce, Doç. Dr. Hasan Aydın, Ali İhsan, Çiçek Cihangir, Hüseyin Tolga Arslan, Doğacan Başaran, Tuba Gizem Eser ve bendenizin yazıları ilerleyen sayfalarda yer almaktadır.

Ayrıca, sayın Sadık Usta ile gerçekleştirdiğimiz, kaynak niteliğindeki, "Aydınlanma" konulu röportajımız da bu sayımızda sizlerin ilgisine sunulmuştur.

Prof. Dr. Hakkı Uyar ve Ali İhsan tarafından hazırlanan "27 Mayıs İhtilali" konulu dosyamız da dergimizde yer almıştır.

Yine, araştırmacı-yazar Sait Kaya, Berkay Sezer, Barış Ozan Özdemir, Pelin Eraslan ve Ramazan Onur'a ait tarih, felsefe, edebiyat ve eleştiri yazıları da ikinci sayımızda bizimle birliktedir.

Kitap incelemesi bölümümüzde ise bu sayımızda Deniz Yüce, sizler için İlhan Arsel'in "Topulmsal Geriliklerimizin Sorumluları Din Adamları" kitabını incelemiştir.

Ayrıca belirtmek isteriz ki; dergimizin ilk sayısı okuyucuların büyük ilgisini gördü ve çok sayıda olumlu eleştiri tarafımıza ulaştı. Aldığımız bu eleştiriler bizleri hem işimizi daha iyi yapmaya teşvik etmekte, hem de yayınımızı daha ileri taşıma konusunda yüreklendirmektedir. Bu nedenle okuyucularımıza teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

Gezi Direnişi'nin dördüncü yıl dönümü arefesinde, "Adalet, Müsavat, Hürriyet" çağrısının bir kez daha yürekleri dolduracağı güzel günlerin ümidiyle…

İyi okumalar…

TÜRK AYDINLANMASI: KEMALİST DEVRİM

Deniz YÜCE

Özellikle son dönemlerde kendi cahilliklerini toplum üzerinde baskı kurarak gizlemeye çalışan birtakım çevrelerin, insanları yanlış yönlendirmeleri ve toplumu kandırma siyasetiyle Kemalist Devrim'in toplumu tarihsel köklerinden kopardığı ve bir gecede cahil bıraktığı, torunların ***"dedelerinin mezar taşlarını okuyamaz hale geldikleri"*** gibi iddialar ciddi anlamda itibar görmeye başladı.

Halbuki, Osmanlı'da saray erkanı ve aydın kesimin kullandığı dil ile Anadolu cağrafyasında kullanılan dil çok farklıydı. Mezar taşları eğer saray diliyle yazılmışsa dedelerinin mezar taşlarını zaten o dönemde de okuyamazlardı. Üstüne üstlük okuma yazma oranının çok çok düşük olduğu da göz önünde tutulmalıdır. Aralarında bugünkü oranla kıyaslanamayacak derecede ciddi bir fark vardır. Eskiden olduğunun aksine yöneten ile yönetilen kesim arasında dil farkı yok.

Kemalist Devrim, ne Türk toplumunu tarihsel köklerinden koparmıştır ne de bir gecede cahil bırakmıştır. Aksine, var olan cahilliğin farkına varılmasına ve tarihin sadece Osmanlı'dan ibaret olmadığının anlaşılmasına vesile olmuştur. Dolayısıyla asıl sıkıntı ***"mezar taşı okuyamamak"*** değil, hemen hemen hiç okuyup yazamamaktır.

Matbaanın Osmanlı'da kuruluşu bile şartlı olmuş, önce sadece Yahudilerle sınırlı tutulmuş ve Arapça – Türkçe basım yasaklanmış. Toplumu sömürenler farklı fikirlerin yayılmasını engellemek istemiş, din kisvesi altında birçok akıl dışılıkları topluma dayatmış, toplumun bunların farkına varmasını engellemiş ve ayrıcalıklı statülerini kaybetmek istememişlerdir. İşte toplumu cahil bırakan bunlardır.

Kemalizm bu açıdan radikal bir tavır alıştır. Bunun yanında aydınlanma mücadelesinde attığı en önemli adım ***"egemenliğin kaynağını"*** değiştirmiş olmasıdır. Padişah/halifeden yani tek kişiden alınan egemenlik gökten yere indirilmiş ve milletin iradesine yani TBMM'ye verilmiştir. Daha önce ***"koyun sürüsü"*** olarak görülen ümmet, özgür yurttaşların oluşturduğu bir ***"millet"*** haline gelmiştir.

Çok kısa olarak bu süreci açıklamak yerinde olacaktır. Osmanlı döneminde yasama yetkisi Padişah'ın (yürütmenin) yetkilerinden koparılarak ortaya çıkmıştır. Yargı ayağı ayrıca düzenlenmemiştir. Ancak TBMM'nin açılmasıyla birlikte yeni bir egemenlik yanağı ortaya çıkmıştır. Önceki durumun aksine, yasama görevinin (meclisin) içinden yürütme yetkisi çıkmıştır. Yasama bir görev iken yürütme bir yetki olarak meclis tarafından verilir olmuştur, dolayısıyla yasama yani meclis yürütmenin üzerinde olmuştur. 1961 anayasası ile ***"yargı"*** boyutu da ***"millet adına yürütülen"*** bir görev olarak açıkça ortaya konmuştur.

Bu süreci aynı zamanda anayasal sürecin de bir parçası olarak görürüz. Bu sürecin hukuksal altyapısı da ***"bir çeşit savaş hali anayasası"*** olarak 1921 anayasası ile oluşturulmuştur.

Bu noktadan hareketle aydınlanma süreci yapılan toplumsal devrimlerle güçlendirilmiştir. Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı, Halifeliğin kaldırılması, Harf devrimi ve ***"devletin dini islamdır"*** ibaresi anayasadan çıkarılarak

radikal adımlar atılmıştır. Bu sayede laik ve hukuk devleti temelleri sağlamlaştırılmıştır. Köy Enstitüleri ve Halkevleri de eğitim ve kültürel anlamda aydınlanma sürecinin tamamlayıcıları niteliğindedir. Demokratik sisteme yönelerek çok partili siyasi yaşama geçilmesi ve 61 Anayasası ile fikri anlamda da zenginleşmenin önü açılmıştır.

İşte tüm bunlar insanların özgürleşmesi ve bir birey olarak tanımlanmasını sağlamıştır. Ancak şunu unutmamamız gerekir; aydınlanma dediğimiz bir süreçtir ve bu süreç Türkiye'de zaman zaman kesintiye uğrasa da ileriye dönük atılacak adımlar yine bu temele dayandırılmıştır. Türkiye'de aydınlanma süreci de mevcut durumun ortaya koyduğu üzere tamamlanamamış, yarım kalmıştır. Bununla birlikte bu birikimimiz bugün ciddi bir tehdit altındadır ancak Türkiye'de bu mirasa sahip çıkacak toplumsal bir taban da vardır.

Bu aydınlanma sürecinin başını çeken Atatürk'ün ***"Eğer bir gün benim sözlerim bilimle ters düşerse, bilimi seçin!"*** sözü Türk Aydınlanması'nın ilerleyiş doğrultusunu net bir şekilde ifade eder. Gerek yapılan toplumsal devrimler gerek ileriye dönük hayata geçirilmesi düşünülen planlar hep bu esasa dayanır. Dolayısıyla bu süreç ***"basit bir taklit etme"*** süreci değildir. Türkiye'nin ve toplumun kendi özgün koşulları altında ortaya çıkar ve devam eder. İnsanlık alemi için en ileri görüşler batıda olduğu için doğal olarak faydalanma yoluna gidilmiştir. Bu konuda ne tamamen dünyanın aydınlanma birikimi reddedilebilir ne de olduğu gibi bizim aydınlanma sürecimize entegre edilebilir. En dikkat edileceklerden biri de Türk Toplumunun ***"özüne yabancılaşmadan"*** muasır medeniyetler seviyesine ulaşmasıdır. Belirlenen bu hedefin ne sağı solu ne de doğusu batısı vardır. Gereksiz saplantı ve boş inançlara kapılmanın engellenmesi adına önem arz eden bir durumdur.

Türk aydınlanmasındaki radikal tavrı ve kararlılığı ***"devrimi başlatan tamamlayacaktır"*** ifadesinde açıkça görürüz. Bu yolda hiç tereddüt yaşamadan yürüyebilmenin adeta ***"işaret fişeği"*** olmuştur. Yaşanabilecek en ufak duraksamalar, bu süreçte Türkiye'nin olması gerekenden bir adım geride kalmasına sebep olabilir ve bu anlamda Kemalist Devrimden taviz verme/sapma olarak görülebilirdi. Gerektiğinde, her devrim hareketinde olduğu gibi ***"tepeden inme"*** yöntemlere başvurulması, varılmak istenen amaca toplumun bir an önce ulaştırılması için "***bir araç"*** olarak görülebilir.

Kemalist Devrimden sonra belli bir süre önceki dönemin ***"çok sert eleştirilip keskin çizgilerle yeni dönemden ayrılması"*** her toplumsal devrimde görülebilen ve doğal kabul edilen bir süreçtir ki önceki sistemden yeni sisteme geçişi kolaylaştırmak da bu davranışın önemli bir sebebidir. Hiçbir devrim hareketi kendinden önceki sistemi ***"bir süreliğine ötekileştirmeden"*** var olamaz ve meşruiyetini sağlayamaz. Hangi devrim vardır ki kendinden önceki dönemin devamı olduğunu söyleyebilsin? Ancak tabii ki bu, kendinden önceki birikimi inkar noktasına ulaştırılmamalıdır.

Türk Devriminin en önemli özelliklerinden biri de içinde bulunduğu döneme göre önemli ölçüde başarılı olduğunu söyleyebileceğimiz bir ***"kültür devrimi"*** yaratmasıdır. Bir süre de olsa eski alışkanlıklardan vazgeçilmesi yolunda önemli bir adım olmakla birlikte, günümüze kadar olan süreçte verilen tavizler neticesinde ***"eski alışkanlıkların tekrar normalleşmesi"*** gibi bir noktaya doğru ilerlemektedir.

Dünyada her şeyin karşıtıyla var olduğunu düşünürsek, devrim bu aydınlanma sürecini yaratırken doğal olarak karşıtını da yaratmaya başlamış, bu etkiye bir tepki de oluşması kaçınılmaz hale gelmiştir. Fakat bugün, bu tepki toplumsal ilerlemenin önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Doğal görülmekle birlikte asla haklı görülemez. Bu durumun, aydınlanma birikimimizi ve toplumsal ilerlememizi tehdit edebilir bir hal alması, hatta sahip olduğumuz evrensel haklarımızı/değerlerimizi tartışmaya açması içten içe sinsi bir karşı devrim hareketi yaratır. Toplumu kademe kademe ve yavaş yavaş buna alıştırması, bu durumu normalleştirme çabasıdır.

Kemalist devrimin yarattığı aydınlanma ve cumhuriyet rejiminin demokrasi ile taçlanması tarihsel açıdan önemli köşe taşlarından olmakla birlikte, demokrasinin demokrasiyi tehdit eden bir araç hale getirilmesi ve bunun ***"uygunluk"*** açısından kabul edilebilir olduğu düşüncesi demokrasinin bir gereği olarak sunulamaz ve kabul de edilemez. Devrimci bilinç ve kararlılık bu sorunun çözümü konusunda yani demokrasinin kendi kendini koruması anlamında olmazsa olmaz ***"radikal bir tutumdur."***

Diyalektik açıdan bahtığımızda, her geçen gün rejime bir gün daha katmakla birlikte rejimden de bir gün daha götürmektedir. Bugün Türkiye'nin, aydınlanma tezini kuruluş felsefesi üzerine oturttuğunda ulaşacağı sentez, nereye nasıl gideceği veya ne yapması gerektiği hakkında yol

gösterici olacaktır. Dolayısıyla yaşanacak bu süreçten çekinmemek, aksine daha cesur davranmak daha doğru bir yol haritası ortaya çıkaracaktır ve gerçek anlamda kimlerin yolu ***"aydınlatmaya"*** çalıştığı, kimlerin ***"karanlığa bir adım daha yaklaştığı"*** kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

AYDINLANMA, DEMOKRASİ ve TÜRKİYE

Doç. Dr. Hasan AYDIN

Bu yazımda, aydınlanma kavramından yola çıkarak, Türkiye'de demokrasi kavramının nasıl aydınlanma aleyhine kullanılmaya çalışıldığını, aydınlanmamış zihniyetlerin demokrasi algılarının insanı ve toplumumuzu nasıl yozlaşmaya mahkûm ettiğini göstermeye çalışacağım

Önce Aydınlanma nedir sorusundan başlayalım ve sözü ünlü Aydınlanma filozofu Immanuel Kant'a bırakalım.

Aydınlanma, Kant'ın söylemiyle, 'insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır.' Bu ergin olmayış durumu, aslında, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanmayışıdır. Ona göre, bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür. Bu suçun nedeni, aklın kendinde değil, aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aranmalıdır. Bu açıdan, 'bilme ve tanıma yürekliliği göster', 'aklını kendin kullanma cesareti göster' deyişleri Aydınlanmanın parolasıdır. Bu parolaya rağmen, insan kendi aklını kullanma cesaretini neden gösterememektedir?

Kant'a göre, doğa insanları yabancı bir yönlendirmeye bağlı kalmaktan çoktan kurtarmış olmasına karşın, tembellik ve korkaklık nedeniyle, insanların çoğu bütün yaşamları boyunca, kendi rızalarıyla erginleşmemiş olarak kalır. Aynı nedenle, bu insanların başına gözetici ya da yönetici olarak gelmek başkaları için de çok kolay olmaktadır. Zira ergin olmama durumu çok rahattır.

Kant'ın deyişiyle, benim yerine düşünen bir kitabım, vicdanımın yerini tutan bir din adamım, perhizim ile ilgilenerek sağlığım için karar veren bir doktorum oldu mu, zahmete katlanmama hiç gerek kalmaz. Para harcayabildiğim sürece düşünüp düşünmemem pek de önemli değildir; bu sıkıcı ve yorucu işten başkaları beni kurtarır. Kaldı ki ergin olmak, özne olmak, tehlikeye atılmak, kararlar vermek, yaşamın sorumluluklarını üstüne almaktır. Şu halde, her insan için nerdeyse ikinci bir doğa yerine geçen ve temel bir yapı oluşturan bu ergin olmayıştan kurtulmak çok güçtür.

Yine Kant'ın söylemiyle, aydınlanma için özgürlük gerekir; fakat bu özgürlük, egemen gruplarca, çıkar odaklarınca, özgürlüklerin en zararlısı olan, aklı her yönüyle ve her bakımdan çekinmeden, kitlenin önünde apaçık olarak kullanma özgürlüğüdür. Ancak bu aklını kullanma özgürlüğünün tüm özgürlüklerden daha fazla sınırlandığını görürüz.

Subay, düşünme eğitimini yap; maliyeci, düşünme vergini öde; din adamı, düşünme inan; siyasetçi de sorgulama bana güven, bana itaat et demektedir. Bir diğer deyişle çıkarı olan herkes, dur, düşünme, koşulsuz itaat et diye seslenmektedir.

Kant'ın söyleminde dile gelen, birey olma, özne olma, aklını özgürce kullanma, yaşamın sorumluluğunu üstlenme, sosyal baskılardan ya da mahalle baskısından kurtulma, ancak dogmatik düşünceden kurtulmak ve aydınlanmanın olmuş bitmiş bir duruma işaret etmediğini, sürekli aydınlanma düşüncesinin yaşama geçirilmesiyle olasıdır. Kant'ta en klasik ifadesini bulan bu aydınlanma düşüncesi, Batı toplumlarında sanayileşmenin getirdiği yeni üretim biçimine bağlı olarak, yeni bir siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel, dinsel vb. anlayışın oluşumuna işaret etmektedir. Bu yeni anlayışın üst yapı kurumları açısından en önemli olanları, özneleşme/bireyleşme, kişi olma, laikleşme, demokrasi, nesnel temelde bilgi ve değer üretme vb.dir. Burada dile gelen unsurlara ek olarak, bilgi ve değer açısından birikimli ilerleme, nesnel temelde üretilen bilgi ve değerin evrenselliği, üretime yönelme gibi unsurları da anımsatmak gerekmektedir. Kanımızca, tüm bu unsurların, mihenk taşı, nesneler dünyasını ilgilendiren bilgi ve o dünya ile bir şekilde ilişkili olan değerleri algılama ve yeniden üretmede, bireylerin tüm dogmatik düşüncelerden arındırılmasıdır. Bir diğer deyişle, ortaçağların egemen bakış açısı olan, bilgi ve değerleri, nesneler dünyası yerine kutsal metinlerde, göksel kaynaklarda ya da o metnin yorumcusu sayılan kimselerde arama arayışından vazgeçilmesidir.

Bu türden bir anlayış, ülkemiz açısından bakıldığında, Cumhuriyet Aydınlanmasıyla birlikte gündeme gelmiştir. Her ne kadar, daha II. Mahmut döneminden itibaren kimi yenileşme hareketleriyle karşılaşılsa ve bu yenilik hareketleri Tanzimat'la birlikte belli bir evrim geçirse de, bu dönemlerde yapılan yenilikler, ikili bir temelde yapılanmıştır. Yani bir yanda geleneksel, dinsel temelli kurumlar dururken, onların karşısına nispeten laik temelde yapılanan kurumlar oluşturulmuştur. Cumhuriyetle gelen Aydınlanma, bu açıdan kararlıdır, bütünüyle laik bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Bu Cumhuriyetle/Atatürk'le gelen aydınlanma ne yapmıştır?

Kant'ın özleminde dile gelen söyleme paralel bir biçimde, geçmişin (Osmanlı'nın) kul anlayışından bireye, değerleri üstlenen kişiye, din odaklılıktan laik odaklılığa, ümmetten ulusa, dini hukuktan ussal-laik hukuka, din egemen eğitimden laik eğitime, din temeline oturan ekonomiden ussal temele oturan bir ekonomiye vb. geçiş yapmaya çalışmıştır. Bu tutumuyla, Atatürk/Cumhuriyet Aydınlanması, hümanist bir temelde, Tanzimat'tan beri süregelen ikircikli yapıyı saf dışı etmeye çalışmış, özgürlükleri laik bir temelde artırmayı hedeflemiştir. Yani, din, bilim, siyaset, sanat, eğitim vb. alanları birbirinden ayırmış yerli yerine oturtmaya çalışmıştır.

Daha yalın bir deyişle söylemek gerekirse, sosyo-kültürel alanda, Kopernik devrimine benzer bir devrim yaratmaya çalışmıştır. Yani bilgi ve değerleri göksel kaynaklarda arayan bakış açısını terk edip, dinamik ve eleştirel bir zemin olan dünyevileşmeye yönelmiştir. Bunu görmek için, kadın hakları, siyaset, hukuk, bilim, sanat, felsefe, eğitim vb. alanında yapılan devrimlere kuş bakışı bakmak yeterlidir.

Peki, başarılı olmuş mudur?

Bu konuda ne çok iyimser ne de çok kötümser olmamak gerekmektedir. Çok iyimser olmamak gerekir; çünkü Türk aydınlanmasının karşısında bulunan güçler, daha Atatürk'ün ölümünden beri emperyalist güçlerle de işbirliği yaparak ve demokrasi kılıfı altındaki talepleriyle kazanımların altını sürekli oymaya çalışmışlardır. Bu süreç gördüğüm kadarıyla hala artarak devam etmektedir. Sözgelimi, halk öyle istiyor (demokrasi?) diyerek laik eğitim sistemi altüst edilmiş, kapatılan tarikatlar, tekke ve zaviyeler, cemaat adıyla yeniden diriltilmiş, hatta neredeyse sivil toplum örgütü unvanına kavuşturulmuş, dinsel talepler, sözde seküler kılığa sokularak, yine halk böyle istiyor diyerek yasalaştırılmıştır. Şu anki haliyle, Atatürk döneminin laik ontolojisi ve epistemolojisi karşısında, dinsel bir ontoloji, dinsel bir epistemoloji inşa etme yolunda epeyce yol katedilmiştir . Çok kötümser de olmamak gerekir; çünkü yapıldıkları dönemde, alt yapısı olmayan Atatürk'ün aydınlamacı devrimlerinin, tarihsel süreçte, şu ya da bu biçimde kimi alt yapıları oluşmuş ya da oluşturulmuş gibi gözükmektedir. Aslında içinde yaşadığımız dönemdeki toplumsal tartışma ve kırılma noktalarında çoğulcu bir sesle karşılaşmamız anılan saptamamızın bir uzantısıdır.

Kötümser olmamakla birlikte, son dönemlerde demokrasi kavramının, aydınlanma aleyhine kullanılmasından duyduğum felsefi rahatsızlığı dile getirmem gerekmektedir. Aslında bu sadece bize özgü bir durum da değildir; özellikle

ABD ve Kimi Avrupa ülkelerinde de gözlemlenen bir durumdur.

Kuşkusuz, demokrasi sabit bir sözcük olmakla birlikte, bir kavram olarak demokrasi dile getirildiği günden beri daima tartışılmış ve tartışmalara bağlı olarak da içeriksel bir evrim yaşamıştır. Yaşadığı bu içeriksel evrim, içinde bulunduğumuz aşamada, demokrasi kavramının kendini yadsımasına değin uzanmıştır. Aslında bu uzanım, demokrasi kavramının tanımlanışına yöneliktir. Onu öyle tanımlarsınız ki, kendi içinde paradoksa neden olur. Sözgelimi, 'demokrasi çoğunluğun iradesidir' şeklinde tanımlanırsa, bu tanım onun yok oluşuna da neden olabilir. Çoğunluk iradesi demokrasiyi istemiyorsa, demokrasi ortadan kalkar.

Felsefi açıdan şunu sorabiliriz: Bir kavramın tanımı, kavramın kendisinin yok olmasına yol açıyorsa ne yapacağız. Benim yanıtım açık: Kavram yanlış tanımlanıyor demektir.

Şimdi, içinde bulunduğumuz dönemde, post-modern manevralarla, her şey birbirine o denli karıştırıldı ki, neyin ne olduğu, neyin neye ait olduğu belirginleştirilemez bir hal aldı. Aslında belirginleştirme ve sınırlama, bir şeyi kavramsallaştırma ve tanımlama çabasını içerir. Belirsizliklerin olduğu, sınırların olmadığı yerde, kavrama edimi de yok demektir.

İçinde yaşadığımız dönemde, aydınlanmanın ayırdığı, belirginleştirdiği her şey, yani bilgiyle inanç, dinle siyaset, gelenekle din, felsefe ile bilim, dinle ahlak, dinle bilim, dinle sanat vb. her şey bir karmaşa içinde birbirine girmiş gibi gözüküyor. Tabi bu düşüncel kaos, demokrasiyle din, demokrasiyle ahlak, demokrasiyle bilim vb. yi de birbirine katıp karıştırıyor.

Sözgelimi, kadın sünneti sorunsalını alalım. Bu demokratik, ya da siyasal bir sorun mudur? Bilimsel bir sorun mudur? Dinsel bir sorun mudur? vb. Eğer bu demokratik, siyasal bir sorun derseniz, çoğunluk bunu uygun buluyorsa, evet dersiniz ve meşrulaşır. Bundan ölen onlarca, yüzlerce, hatta binlerce kadın olmasına rağmen, görünüşte demokrasi kılıfıyla yasallık kazanır. Bilimsel bir sorun derseniz, bilim insanları sağlık vb. açısından uygulamayı araştırıp sonuçlarını ortaya koyarlar. Tabi bilimden olması gereken çıkmayacağı için, bilimsel verileri dikkate alarak etik ve felsefi tartışmalar yapılabilir ve bu tartışmalardan yola çıkarak politik düzenlemeler yapmak sağlık bakanlıklarına kalır. Dinsel bir sorun diye tanımlanırsa, iş daha da vahim hale gelir, binlerce kadının ölümüne neden olan bir uygulama dogmalaştırılır, hatta daha ileriye gidilip din ve vicdan özgürlüğü talebi ile demokratik bir zemine de kavuşturulabilir. Çünkü onun öyle olduğuna inanalar vardır; demokratik toplumlarda, inanma özgürlüğü olmalıdır, o halde demokrasilerde kadın sünnetine, ölümlere rağmen, halk öyle istiyor, öyle inanıyor diye olumlu bakmalıdır. Kuşkusuz bu durum, demokrasinin aydınlanma karşıtı kullanımını yalın bir biçimde örneklendirmektedir.

Verdiğim örneğin, ülkemizi doğrudan ilgilendirmediği için eleştirilebileceğinin farkındayım; ancak şeylerin birbirine karıştırılmasının ve demokrasiyle bu karışıklığın nasıl yasallaştırılabileceğinin ilginç bir örneğini vermek istedim.

İnanç olmayan bir şey, inanç haline sokulursa ve halkın çoğu da buna inandırılırsa ve halk da talep ederse, demokrasilerde buna izin mi vermek gerekir? Sözgelimi, insan kurban etme, hayvan kurban etme, sünnet, bedenine çentikler atma, kimliği anlaşılmaz bir biçimde örtünme, yani göz hariç tüm bedeni kara çarşafa bürüme, recmetme, muska yazma ve yazdırma, eşi ölen kadını diri olarak eşinin yanına gömme, şeyhin, tarikat liderinin sidiğini tedavi amacıyla içme, vb. şeyler inançlaştırılmış, dinselleştirilmiş, halka da kabul ettirilmiş ise, demokrasilerde ne yapılacak?

Postmodern demokrasilerde ve bunun havariliğini yapanlarda sorunun yanıtı açık: Bunlara izin verilmelidir. Bilimsel ve felsefi olarak bu izne izin verilebilir mi? Yanıtım bir okdar açık: Kocaman bir hayır. O zaman ben demokrat değil miyim? Birilerinin demokrasi idelerine, düşüncelerine göre öyle görünüyor. Ama ben demokratım; çünkü benim demokrasi idem, demokrasi düşüncem, demokrasi kavramım, neyin ne olduğunu ayırmaya, belirginleştirmeye odaklıdır ve insana, çevreye, topluma zarar veren, insan onuruna ve özgürlüğüne yakışmayan her şeye hayır demektedir.

Türkiye'de, sadece Türkiye'de de değil, dünyada, demokrasi post-modern manevralarla yozlaştırılıyor, kültürel görecelilik ve öznellik adına her türden şeyi, halkın oylamasına indirgiyor. Kanımca nesnel ölçüler olmadıkça, her şey yerli yerine oturtulmadıkça, yani aydınlanma olmadıkça ve sürekli aydınlanma ilkeleştirilmedikçe demokrasi paradokslara yol açıyor.

Paradokslu diye demokrasiyi bir kenara mı bırakacağız? Hayır buna gerek yok; dediğim gibi hukuksal-nesnel ölçütler bulmak gerekiyor. Bu ölçütler, ancak laik bir ontoloji ve epistemolojiyle saptanabilir diye düşünüyorum. Ancak, tek ölçüt, Türkiye'de son dönemlerde yaygınlaştırıldığı, topluma empoze edildiği gibi inanç olunca, demokrasi sadece inançlara özgürlüğe dönüşüveriyor. İnançsallaştırılmış olana verilen özgürlük, modern olarak sunuluyor. Tabi diğerlerinin inançları yok sayılarak…

Şimdi felsefi açıdan şunları soramaz mıyız: Ya o inançlar, gerçekten inanç değil iseler? Ya da o inançların gittikçe yayılması demokrasinin kendisini, insanı, insanın özgürlüğünü, onurunu vb yok edecek bir durma dönüşürse? Ve her şeyden önemlisi demokrasi, sürekli laik temelde yapılanan aydınlanmayı baltalayacak girişimlere neden olursa?

Aslında ben bu soruların yanıtını yazımın içinde nispeten verdim. Göremediyseniz yeniden okumanızdan başka bir şey öneremiyorum. özünde daha ideal ve daha yaşanılabilir bir dünya tasavvuru bulunmaktadır. Diğer taraftan ideoloji, kurulu düzenin meşrulaştırılması konusunda bir propaganda aracı işlevi gördüğü için olumsuz anlamını da korumaktadır.

Sonuç olarak Aydınlanma Çağı ile birlikte iktidarın egemenlik kaynağı tanrısal alanın dışına çıkmaya başlamış ve böylece daha ideal bir dünyanın yaratılmasına ilişkin ideolojiler gelişmiştir. Her ideolojinin farklı bir ideal dünya tasavvuru olmakla birlikte, mevcut düzenin muhafaza edilmesi ve devletin ideolojik aygıtlarını bu amaç doğrultusunda kullanması gibi ideolojinin olumsuz anlamı da bulunmaktadır.

GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE KEMALİSTLERİN AYDINLANMA İLE İMTİHANI

Ali İHSAN

Aydınlanma kavramının bugün Kemalistlerin zihin dünyalarındaki yerini oluşturan ana unsurlar Aydınlanma çağının gerçeklerini daha çok yansıtmaktadır. Başka bir deyişle Kemalistlerin aydınlanma kavramı ile ilişkisi kavramın kuruluş sürecindeki içeriği ile daha yakın bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu yakın ilişkiyi sağlayan bağlantı noktası ise Cumhuriyetin aydınlanma kavramına bakışı ile de doğrudan ilgilidir. Cumhuriyetin ilanı ve Kemalizmin iktidarında aydınlanma kavramını incelerken karşımıza "Türk aydınlanması" olarak tanımlanan bir dönüşüm süreci karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Kemalistlerin aydınlanma kavramı ile ilişkisini irdelerken "Türk aydınlanması" olarak tanımlanan dönüşüm sürecine de değinmek gerekmektedir.

"Türk aydınlanması" kavramı, klasik anlamda aydınlanmacı fikirlerin etkisi altında gelişmiştir. Kemalizmin iktidar inşası sürecinde karşımıza en belirgin olarak çıkan hadiselerin başında iktidarın dinsel otorite ile mücadelesi gelmektedir. Aydınlanma çağının ve aydınlanma düşüncesinin temelini oluşturan din eksenli siyasal, toplumsal ve kültürel yapıya karşı mücadele Cumhuriyet rejiminin kuruluşundaki en belirgin özelliklerin başında gelmektedir. Halifeliğin kaldırılmasından Tevhid-i Tedrisat'a, Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasından Halkevleri ve sonrasında da Köy Enstitülerinin kurulmasına kadar kurucu iktidarın klasik aydınlanmacı reflekslere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Din eksenli eğitim algısından bilim eksenli bir eğitim sistemi inşa etmek yine bu dönemin temel niteliklerinden biridir.

Kemalizmin aydınlanma kavramı ile kurduğu ilişkinin temelinde yatan ana husus dini bir karakter altında merkezileşen siyasal otoriteye boyun eğen "kul" seviyesindeki bireylerin düşünen, sorgulayan ve bu şekilde özgürleşen bireyler haline dönüşmesidir. Aydınlanmanın mevcut dini otoriteye karşı bir özgürleşme hali olduğu gerçeğinden hareket edildiği zaman Türk aydınlanmasının da dinsel otorite ile mücadele üzerinden şekillendiği görmek mümkün olacaktır. Klasik anlamda aydınlanma düşüncesi ile Türk aydınlanması arasında kurulan benzerliklerin bir diğeri de toplumu merkeze alan ve toplumu dönüştürmeye çalışan, kimi zaman bu dönüşüm ideali için yukarıdan müdahaleci tavırdır. Türk aydınlanmasının temelini oluşturan dini otorite ile mücadele ve dine karşı bilimin iktidarı dönemin genel karakterini yansıtmaktadır. Aydınlanmanın "burjuva" niteliği kendi içinde olumlu ve olumsuz çıktıları ile henüz Kemalist cenah tarafından üzerinde durulan bir nokta olmamıştır. Türkiye'de aydınlanma sürecinin durduğu bir nokta vardır ki bu nokta aslında düşünsel tıkanmanın da başladığı bir noktaya işaret etmektedir. Aynı zamanda bu nokta Kemalizmin "devrimcilik" ilkesinin güncel siyasal çekişmeler ve dönüşümler içinde yerini duraklamaya ve gerilemeye bıraktığı "statik" bir noktadır.

Mustafa Kemal'in iktidar olduğu dönemde başlayan bu çabanın ne ölçüde ileriye doğru taşındığı görmek için günümüzde Kemalistlerin düşünürken hangi araçları ne şekilde kullandığına da değinmek gerekmektedir. Bu bağlamda Kemalistlerin aydınlanma kavramı ile ilişkisini birbirine bağlı iki ana problem üzerinden yaklaşmak sağlıklı olacaktır. Bu problemlerin ilki Kemalistlerin bilgi edinme, bilgiyi işleme ve bilgiyi düşünceye dönüştürerek ifade etme süreçlerindeki sorunlarla ilgilidir. Diğeri ise buna bağlı olarak Kemalistlerin düşüncesinin yöntemsel sınırlılıklarının yanısıra konu bazında da sahip olduğu sınırlılıklardır. Bu yazı, kendi sorunsalını temel ve genel başlıklar üzerinden tanımlayarak yalın bir durum tespiti yapmayı amaçlamaktadır.

İlk problemi biraz daha detaylandıracak olursak yukarıda bahsedilen üç sürecin her birini kendi içinde değerlendirmek gerekecektir. Bu süreçlerden ilki bilgiyi edinme sürecidir. Bilgi edinme süreci genel itibariye oldukça sağlıksız bir süreçtir. Zira bilgi edinme sürecinin en yoğun kanalı hiç şüphesiz sosyal medya üzerinden gerçekleşmektedir. Çevre nesnel bir gözlükle incelenemediği için gözlem yapılamamaktadır. Kitap okuma alışkanlığının oldukça düşük olduğu bir ülkede bilgiyi temel kaynaklardan edinmek neredeyse mümkün değildir. Ağırlıklı olarak sosyal bilimlerin konularına dahil olan siyasal mevzular ile ilgili her bireyin akademik bir titizlikle bilgiyi doğrudan temel kaynaklardan edinmesini düşünmek oldukça zordur. Buna karşılık sağlıklı bir bilgi edinmek için böylesi bir çabayla bile karşılaşmanın oldukça zor olduğunu görüyoruz. Türkiye'de ve/veya dünyada olup biten gelişmelerle ilgili bilgileri edinme yolu ile ilgili süreci şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bilgiye tek yanlı bir kaynak üzerinden ulaşılıyor.
- Tek yanlı kaynakların ise yalnızca az sayıdaki örneği inceleniyor.
- İncelenen kaynaklar büyük ölçüde popüler olan ve reklamı çok olan kaynaklar oluyor.

İkinci süreç ilk sürece doğrudan bağlı olan bilgiyi işleme sürecidir. Dışarıdan alınan bilginin zihnimizde yeni bir şekil alması olarak da özetleyebileceğimiz bu süreç düşüncenin pişirilmesi, başka bir deyişle olgunlaşması halini ifade etmektedir. Sözün ağzımızdan çıkmadan önceki son hali olan bu süreçte alınan verileri belirli mantık ilkeleri doğrultusunda yorumlamaya çalışıyoruz. Tam bu noktada tüm dünyayı ortadan ikiye bölüyoruz. Edindiğimiz bilginin kaynağı "güvenilir"(!) bir yere aitse verilen bilginin "mutlak doğru" olduğu sonucuna varabiliyoruz. Eğer "karşı" görüşten bir bilgiyle karşılaşıyorsak bu bilginin de "mutlak yanlış" olduğu sonucuna varıyoruz. Bilgiyi edindiğimiz kaynaklarla kurduğumuz gönül bağı bizi maalesef aydınlanma çağı gerisine doğru atıyor. Neden? Çünkü pek çoğumuz bilgi kaynaklarımızın yanlış olamayacağına dair katı bir kanaat sahibi oluyoruz. Bu da bizi temelinde inanç olan bir bilgi edinme ve bilgiyi işleme süreciyle karşı karşıya bırakıyor. Nesnel anlamda bir bilgi edinmenin yolu, bilginin doğru ya da bilimsel olup olmadığının farklı kaynaklarla tespit edilip edilmemesinden geçmektedir. En azından bu çaba nesnel bir bilgiye ulaşmanın ilk adımlarından birisidir. Bu bir çeşit "sağlama" kültürüdür. Mümkün mertebe farklı kaynaklar üzerinden yapılan uzun erimli bir çalışmanın sonucunda ulaşılan bir nevi sentez niteliğindeki sonuçlar bizi nesnel yargılara doğru götüren en emin yoldur. Ama bilginin kaynağına duyulan hürmet, tek yanlı edinilen bilgilerin yanlış olmadığına değil olamayacağına dair katı kanaat bizi hem nesnel bilgiden hem de klasik aydınlanmanın temeli olan rasyonaliteden sürekli olarak uzaklaştırmaktadır.

Bu oldukça temel bir konformizm halidir. Bu düşünme sürecinin gerçek manada zorluğunu gizil olarak tespit etmiş bireylerin konuyla ilgili zaten daha önceden düşünmüş(!) insanlar üzerinden hazıra konmasıdır. Başka bir ifadeyle iliklerimize kadar işleyen konformizm düşünmeye yönelik çabayı büyük ölçüde geriletmiştir. Bir bilgiye sahip olma hali bugün bir başkasının düşünce dünyasının çıktılarını ezbere tekrar etme ile eş değer bir noktaya gelmiştir. Belirli konularla ilgili temel kaynaklarla temas artık yalnızca akademik olarak bu konularla uğraşan bilim insanlarının gündemlerine sıkışmıştır. Kamuoyunun edindiği bilgi belirli olayları yorumlayan kişilerin bilgisidir. Hatta çoğu zaman esas olayları yorumlayan kişilerin yorumlarıdır. Aydınlanmanın düşünme sürecine yarattığı en önemli katkı dünyanın bilgisine ulaşmak için "dini" karakterli aracıların ortadan kaldırılmasıdır. Düşünsel olarak zincirlerinden kurtulan bireylerin dünya ile doğrudan temas edebilmeyi sağlayan aydınlanma, insanların özgür bir biçimde düşünebilmesine olanak tanımaktadır. Buna karşılık günümüz Türkiyesi'nde bu durum maalesef aydınlanma çağının bir ölçüde gerisine düşmektedir. Zira birey ile bilgi arasına konformizm ve inanç üzerine inşa edilen entelektüel(!) ruhban sınıfı, kendi çizdiği

doğrultuda bireyleri peşinden sürüklemektedir. Popüler figürlerin düşünceye değil duygulara hitap eden sosyal bilim anlayışları, popülarite ile kaliteyi ölçen kitlelerin bu yeni ruhban sınıfını daha çok kutsamasını sağlamaktadır. Kitleler kendisi yerine düşünme faaliyeti gösteren ve bireyleri bu dertten"(!) kurtaran kişilere iradelerini devretmektedirler. Bu da aydınlanma ve beraberindeki modernleşme süreci ile birlikte cemaatlerden cemiyetlere evrilen toplumsal sürecin tersine dönmesini ve düşüncesini yeni bir entelektüel ruhban sınıfına emanet eden kitlelerin yeni bir cemaatleşme süreci ile karşı karşıya kalmasını beraberinde getirmektedir. Bilgiyi işleme sürecini de genel olarak şu şekilde ifade edebiliriz:

- Bilgi, edinilen kaynağın yorumlarıyla beraber işlenmektedir.
- Bu süreçte edinilen bilgi bir mantık süzgecinden geçmemekte doğrudan ezberlenmektedir.
- Kaynağa güven(!) duyuluyorsa mutlak doğru, kaynak karşı(!) taraftan güvensiz bir yere aitse mutlak yanlıştır.

Bilim insanlarının faaliyetlerine duyulan saygı esasında bilime de duyulan saygıyı ifade ettiği için oldukça anlamlıdır. Buna karşılık günümüz itibariyle bahsedilen ve eleştiriye tabi tutulan husus bilginin kaynağının bilim insanlarından ziyade popüler figürlerin yorumları olmasıdır. Gündemde olan veya tarihsel niteliği ön planda olan pek çok konu ile ilgili süreç içinde yapılan pek çok çalışma bilinmemekte, bilinse de görmezden gelinmektedir. Çünkü konformizmin bataklığındaki bir kitle için gerçek bir bilimsel çalışmayı "halk anlamaz"…

"Halk anlamaz" diye başlayan gerileme süreci, daha nesnel ve bilimsel bilgiye ulaşması gereken kitlelerin güncel statükolarını kaybetmek istemeyen ruhban sınıfının çıkarları ile uyumludur. Zira kitlelerin entelektüel becerisinin artması, sınırlı zihin dünyasına sahip düşünce tüccarlarını tehdit etmektedir. Popüler pozisyonları kaybetme tehlikesi altında olan bu sınıf bu memleketin gerçek aydınlarını hiçbir zaman anlama çabası içinde olmadığı gibi referanslarını da hep bahsedilen sınıfın üyeleri üzerinden yapar ve gizliden gizliye gerçek aydınların "eskidiğini" anlatmaya çalışır…

Bilginin ifade edilmesi süreci belki de en sağlıksız süreç olarak ifade edilebilir. Zira ilk iki süreç başarıyla tamamlanmadığı için son sürecin başarıya ulaşması mümkün değildir. Tartışma adı altında karşılıklı ezberlerin uzun uzun kopyalanıp yapıştırıldığı, farklı düşünen kişilere öfkeyle yaklaşıldığı, bireylerin birbirini daha çok ötekileştirdiği oldukça "geri" bir süreç…

Aydınlanma düşüncenin eğitilmesi sürecidir. Aklın zincirlerinden kopması sürecidir. Bilgi ile birey arasındaki her türlü duvarın kalkması sürecidir. Biz bu sürecin maalesef gerisindeyiz. Zira okumuyoruz. Bilgiye ulaşmak için çaba sarfetmiyoruz. Sosyal medyanın mesnetsiz düşünce kirliliği üzerinden ülkeyi ve dünyayı anlamaya çalışıyoruz. Daha iyi olmaya çalışmıyoruz. Yılların ezberini tekrar ederek ülke kurtarmaya çalışıyoruz. Bu ülkenin gerçek aydınlarını tanımıyoruz. Bilimsel birikimine oldukça uzağız. Yeni entelektüeller olmuyoruz, olamıyoruz. Çaba sarfeden insanların kurduğu bazı kompleks cümleleri "laf ebeliği" olarak görüyoruz. Emek vermiyoruz, kolaya kaçıyoruz. Kendimiz düşünmüyoruz, başkalarının fikirlerini tekrar ediyoruz. Sadece mevcut iktidarı eleştirip, şeriata karşı laikliği savunarak "aydınlanma" sınavından başarıyla geçtiğimizi sanıyoruz. Kendi kalıplarımızı yıkmakla uğraşmıyoruz. Özeleştiri yapmıyoruz. Farklı bir görüşteki insanı çok rahat ötekileştiriyor, kendi içimizdeki tartışmalarda birbirimize çok rahat hakaret edebiliyoruz. Özgür irademizi yeni ruhban sınıfına devrediyor, dünyayı ve ülkeyi onların gözünden anlamaya çalışıyoruz. Sorgulamayı çoktan unuttuk. Bilimsel bakmayı çoktan unuttuk…

Önder yol gösteriyor:

"Sorgulamayan cahildir, sorgulatmayan zalim"

"Bir gün bilimle ters düşersem bilimi seçiniz"…

Önderin ne demek istediğini hiç anlamayan bir kitlesi var. Yukarıda anlatılanlar Önderin sözleri ile çelişiyor. Türk Aydınlanmasının temelleri ile çelişiyor. Türk Modernleşmesi sürecini geriye götürüyor. Sürekli "cahil" diye ötekileştirdiğimiz insanlara her gün daha çok benziyoruz…

Aydınlanma sınavında not aldık ama sınavı geçemedik… Derse Mustafa Kemal girdi ama O'nun dediği yerlere değil O'nun adına iş yaptığını iddia eden sahte öğrencilerin notlarına çalıştık. Kimse kusura bakmasın…

ANTİK YUNAN'DAN DOĞAN MUCİZE: AVRUPA'DA AYDINLANMA SÜRECİ

Çiçek CİHANGİR

Aydınlanma; sorgulama ve eleştirinin ön planda olduğu, insan-insan, insan-toplum, toplum-devlet denkleminde rasyonellik temelini oluşturan, kültür, eğitim, sanat alanlarında yeniliğin önünü açarak geleneksel kalıpları yıkan bir döneme verilen addır. Ortaçağ bağnazlığından Aydınlanma Çağı'na ulaşabilmek kolay olmamış, zorlu ve uzun süren mücadelelerle bu döneme adım adım geçilmiştir. Aydınlanma Çağı, günümüzde Rönesans ve Reform süreçleri ile bağdaştırılsa da temelinin Antik Yunan'dan geldiğini bilmek zorundayız. Antik Yunan filozoflarından Helenistik dönemdeki krallara, Solon reformlarından Büyük İskender dönemine, Roma hukukundan sanatsal ve mimari gelişmelere bakmadan Avrupa aydınlanmasını anlamamız mümkün değildir.

Antik Yunan dünyası politika, demokrasi, felsefe, filozof gibi kavramların anayurdudur. Günümüzde özellikle bu kavramlarla güçlü bağları olan ülkelerin gelişmişlikleri düşünüldüğünde, Antik Yunan coğrafyasının bizlere taşıdığı bu mirasın önemini görmekteyiz.

Antik Yunan, düşüncenin kendisi üzerinde kafa yorulan bir dönemi kapsadığı için modern felsefe ve akılcılık ortaya çıkmış, sürekli düşünme eylemi var olmuştur. Böylece dünya önemli düşünürler kazanabilmiş ve onların attığı temelde güçlü bir aydınlanma süreci inşa edilebilmiştir.

Özellikle Thales, Aristoteles, Platon, Aristofanes, Anaksimandros gibi filozofların ortaya attıkları düşünce ve eleştiriler, siyasi ve toplumsal hayatta ses getirmiştir. Aynı zamanda Platon'un geliştirdiği ütopya (filozof-kral) da önemlidir. Antik Yunan'ın gücü bilgiden ve bilgeden gelmektedir. Dolayısıyla herkes kral olmamalı, krallar başta felsefe olmak üzere birçok alanda bilgili olmalıdır. En çok bilgi filozoflarda vardır. Bu nedenle filozoflar ülkeyi yönetmelidir. Bu fikir, bir yöneticinin her alanda eğitimli ve bilgili olması, düşünmesi, dünya görüşüne sahip olması kriterlerini de gözler önüne sermiştir.

Bu dönem, bizim hayatımıza demokrasi kavramını getirmiş olsa da şuan var olan sistem gibi düşünülmemelidir. Çünkü kölelik önemli bir toplumsal yapıdır, uygar-barbar ayrımı güçlüdür. Zengin siteler, azgelişmiş siteler üzerinde baskılarını arttırmıştır. Dolayısıyla demokrasi kavramı, o dönem içerisinde özgürlük ve eşitliği kapsayacak şekilde olmamıştır. Ancak seçim yapılması-varlıklı erkekler tarafından-, oy kullanılması, fikri gelişim, zengin site, güçlü ticaret ağı, artan nüfus, sanat ve kültürdeki büyük gelişmeler refah seviyesini yükseltmiştir. Böylece siyaset ve ordu dışında başka alanlar da gelişme imkanı yakalayabilmiştir. Böyle bir ortamın varlığı, tabi ki felsefenin de nefes almasını sağlamış ve herhangi bir baskı, düşüncelerin engelleme ile karşılaşmaması, filozofların mutlak otoriteyi sorgulamaya başlamalarına neden olmuş

ve Avrupa Aydınlanmasının da en büyük ayağını bu fikir oluşturmuştur.

Antik Yunan döneminde, gelişmeler daha çok düşünsel açıdan devam ederken, Helenistik Dönem adını verdiğimiz süreçte kanunlaşma süreci başlamış, meclis kurulmuştur. Solon 'un kölelikle ilgili ortaya attığı görüşü- özgür babadan olanların köle sayılmaması- ve sınıflar arası hukuki eşitlik fikri önemlidir. Aynı şekilde halk meclisi ve halk mahkemesi, demokratik yaşam için önemli bir adım olmuştur. Peisistratos döneminde köylü-işçi sınıfı ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Perikles yurttaşlık haklarını genişletmiş, siyasi hayatı canlandırmaya çalışmıştır. Helen dünyası, özellikle Büyük İskender ile birlikte genişleme imkanı yakalamış ve Büyük İskender döneminde var olan Antik Yunan/ Helen mirası, Helen-Ön Asya-Mısır sentezi yapılarak dünyaya empoze edilmek istenmiştir.

Antik Yunan ve Helenistik dönemde yaşananlar Roma'nın temelini atmış, özellikle yurttaşlık statüsünde yaşanan gelişmeler ve siyasi çekişmeler döneme yön vermiştir. Roma'nın dünya siyaseti açısından bakıldığında en önemli katkılarından biri imparatorluk adı verilen kozmopolit yapıyı oluşturması ve Roma vatandaşlığı kavramını ortaya atması olmuştur. İmparatorluk özellikle patrici-pleb çekişmeleri yüzünden zarar görse de halkın haklarını araması ve daha eşit bir devlet içerisinde yaşam mücadelesi vermesi önemlidir. Roma, Antik Yunan dönemindeki gibi bir demokrasiye ulaşamamıştır. Çünkü kölelik eskisinden daha yaygın ve oldukça katı kurallarla ayakta tutulmuştur. Felsefe, işlerliğini tam olarak kaybetmese de can çekişmektedir. Mimari oldukça gelişmiştir. Roma İmparatorluğu, cumhuriyet rejimini ilk getiren devlet olmasına rağmen, günümüzdeki terminolojik anlamını tabi ki taşımamaktadır -aynı yukarıda bahsi geçen demokrasi kavramı gibi-.

Batı'da Antik Yunan/Helen rüzgarı hakimken, Doğu dünyası da birçok gelişmeye ev sahipliği yapmıştır. Dönemin en güçlü imparatorluğu Persler iken, Büyük İskender döneminde güçleri kırılabilmiştir. Yine doğu devletlerinden Sasaniler önemli bir güç olmuştur. Ancak Türk tarihi açısından düşünüldüğünde İslamiyet ile birlikte kurulan Türk devletlerinin etkisi daha fazladır. Özellikle Abbasiler, İslamiyet'i benimseyen geniş topluluğu bilim ve sanat alanında en üst seviyeye ulaştırmayı başarmıştır.

Abbasiler dönemi, İslamiyet'in Altın Dönemi olarak kabul edilmiştir. Artık Batı'nın içinde yaşadığı sorunlar, Türk devletinin önünü açmak için birer şans olmuş ve özellikle bilimsel faaliyetlerin arttırılması ile yeni Türk devleti başat güç haline gelmiştir. Ancak İslam bilimi yalnızca Araplara ya da Türklere bahşedilmemelidir. Çünkü, devlet bünyesi içerisindeki çok sayıda Arap, Türk, Fars ve diğer etnik grupların ortak katkıları ile ortaya çıkan bir tablodan bahsetmekteyiz. Dolayısıyla kolektif çalışmalar, bilimsel faaliyetleri geliştirmede itici güç olmuştur. Antik Yunan'dan alınan felsefe, geometri, tıp, mimari Abbasiler döneminde geliştirilmiştir. Latince eserler Arapçaya çevrilmiş ve edebiyat dili olarak geliştirilmiştir. Özellikle Farabi ve İbni Sina dönemin en önemli bilginlerinden olmuştur. Farabi, İslam felsefesinin kurucusu olarak görülmektedir. İbni Sina ise matematik, tıp ve geometride döneminin çok ilerisinde bir bilgindir. Tıpta yaşanan gelişmelerin ışığında önemli hastanelerin yapıldığı görülmektedir. Eczacılık ve optik alanında önemli gelişmeler yaşanmış, birçok hastalık, bulunan yöntem ve ilaçlarla tedavi edilebilmiştir. Ortaçağda her ne kadar etkisiz hale getirilse de bu dönem içerisinde rasathaneler açılmış, dolayısıyla astronomi büyük ölçüde ilerleme kaydetmiştir. Tüm bu gelişmelerin devamlılığının sağlanması için eğitim kurumu olarak medreseler inşa edilmiştir. Özellikle Selçuklularla birlikte yaygınlaşan medreselerde, İslam hukukunun yanı sıra matematik, geometri, astronomi gibi pozitif bilimler de okutulmuştur. Böylelikle hem din hem de bilim önemli ölçüde harmanlanmıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde din, bilimin yerine geçmiş ve ilerleme yerini gerilemeye bırakmıştır. Bilimsel buluşlar, dini söylemlerin arasına sıkıştırılmış ve akıldışı bir dönemin kapısı "sonuna kadar" açılmıştır.

İslam biliminin, kültür ve sanatın, devlet yönetiminin fetihlerle ve ticaret yollarıyla Avrupa'ya yayılması Moğol istilasına kadar devam edebilmiştir. Ancak 13. yüzyılın başlarından itibaren gelen tehdit ve Abbasi Devleti'nin yıkılması ile Türklerin bölgede tutunma çabaları, bilim ve sanatın önüne geçmiştir. Askeri faaliyetlere verilen ağırlık ve birlik olmak için verilen uğraş sonucu, İslam bilimi ve Türk kültürü bölgede rafa kalkmıştır. Anadolu Beylikleri dönemi ve Osmanlı Beyliği'nin devletleşme süreci siyasi olayları gündemde tutmuştur. Ancak Osmanlı Beyliği'nin önce devlet, sonrasında da II. Mehmet döneminde İmparatorluk haline gelmesi ile hayli geç kalınan sanat ve bilime yönelim

gerçekleşebilmiştir. Açılan medreseler, darüşşifalar, Osmanlı başkentine gelen bilginler, ressamlar, sanatçılar devleti biraz canlandırabilse de yeterli olamamıştır. II. Mehmet döneminden itibaren özellikle Avrupa'daki yeniliklerle eş zamanlı Osmanlı'da ciddi bir gerileme görülmüştür.

Batı dünyası din/siyaset ikilemi ile baş ederken oldukça zor yüzyıllar geçirmiştir. Öyle ki Roma İmparatorluğu döneminde göç dalgaları ve yoğun istilalar meydana gelmiş, imparatorluk zayıflayarak Doğu Roma/Bizans ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmıştır. Bu kopuş din ayrımını da beraberinde getirmiş ve Avrupa'da güç dengeleri değişmeye başlamıştır. Çünkü Hıristiyanlığın rakibi olarak doğuda İslamiyet ortaya çıkmış, psikolojik ve ideolojik olarak güçlü bir yapı baş göstermiştir. Batı'da taht kavgaları ve askeri başarısızlıklar ekonomiyi de zora sokmaya başlamış, ticari faaliyetler azalmıştır. Türklerin ilerleyişi karşısında birçok defa birlik olup Haçlı seferi düzenleyen Avrupa, üst üste mağlubiyet almış ve Türk kilidini kırmayı bu dönem içinde başaramamıştır. Peki böyle bir tablo mevcutken, Avrupa aydınlanma dönemine nasıl geçmiştir?

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile birlikte Hıristiyanlığın tek güçlü kalesi Bizans İmparatorluğu kalmıştır. Özellikle Avrupa toprakları Batı Roma'nın dağılması ile birlikte toparlanamamış ve derebeylik sistemi olarak bilinen parçalı küçük devletçikler ortaya çıkmıştır. Ekonomileri, siyasi yapıları ve toplumsal bozulmalar güçlü devletlerin ortaya çıkmasını engellemiş, kişi hak ve özgürlüklerine dair ciddi gerilemeler baş göstermiştir. Hiyerarşinin hakim olduğu bu çağda kilise/din adamlarının güç kazandıklarının altını çizmek gerekmektedir. Ciddi oranda toprak sahipleri haline gelmişler, halktan önemli ölçüde vergi toplamışlar ve halka baskı uygulamışlardır. Kiliseye karşı doğrudan bir bağlılık şarttır, kiliseye karşı gelmek ölümü göze almaktır. Kilisenin bilgileri mutlak bilgidir; eleştirmek, sorgulamak yasaktır. Dine bağlı kalınmalıdır. Özelikle "dinsizlere karşı" savaşmada etkin olarak kullanmak için Engizisyonun kurulması kilisenin insanlar üzerindeki baskısını görmemizi sağlamaktadır. Durum böyle olduğunda kralların otoritesi zarar görmeye başlamıştır. Kilise-devlet ikilisi genelde birbirlerine arka çıkarken, kralların gücünün kırılmaya başlaması ile iki sıkı dost düşman oluvermiştir. Kilise o kadar güç ve zenginlik kazanmıştır ki tahta kimin çıkıp çıkmayacağını bile belirleme kudretine erişebilmiştir. Kilisenin katı kurallarını ve dogmayı kabul etmek istemeyen aydın kesim de yavaş yavaş ses çıkarmaya başlamıştır.

Rönesans'a giden süreç, işte bu yüzden birdenbire gerçekleşmemiştir: Bir yanda kilise otoritesi, diğer yanda kendi gücünü kabul ettirmeye çalışan kral, yoksul bir halk, dağılmış imparatorluklar, zarara uğrayan ticaret, kültür, eğitim ve teknolojik gelişmelerde durağanlık, üst üste yapılan savaşlarla azalan nüfus, ağır salgın hastalıklar. Tüm bu zorlu şartlar, Antik Yunan izlerini taşıyan İtalya'da yeni bir hareketliliği beraberinde getirmiştir. Yeniden Doğuş olarak tanımlanan Rönesans, insan hayatındaki gelenekselci anlayışa tepki olmuş ve yeni bir dünya görüşü ortaya çıkarmıştır.

Rönesans, Antik Yunan mirasını yeniden var etmek, geçmişi keşfe çıkmak isteyen sanatçılar tarafından inşa edilmiştir. Özellikle İtalya'daki bilim adamları, ressamlar, sanatçıların öncülük ettiği bu hareket, sanat alanında etkisini daha yoğun hissettirmiştir. Tiyatro ve müzikte, resimde artık maneviyat yerini maddi/somut unsurlara bırakmıştır. Ruha değil, göze hitap edilmiştir. Böylece verilmek istenen mesaj, bilinçli bir şekilde doğrudan aktarılabilmiştir. Aynı şekilde fikirleri kitlelere ulaştırmak ve insanlar arasında bir kıvılcım ateşleyebilmek için de matbaaya ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için basım teknikleri ve materyalleri ile ilgili gelişmelerin yaşanması gerekmiştir. Eserlerin çevirileri yapılmış, ancak yine de yeterli olmamıştır. Reform sürecinde matbaanın, ne kadar önemli ve etkili olduğu anlaşılacaktır.

Rönesans ile birlikte evren, dünyanın oluşumu, insanlık tarihi ile ilgili birçok konu tartışılmış, bu da özellikle "Keşifler Çağı" olarak adlandırılacak bir dönemin yaşanmasına öncülük etmiştir. Çünkü, insanlar artık düşünerek, sorgulayarak, araştırarak ve gezip görerek içinde bulundukları yeryüzüne dair bilgiler ortaya çıkarabilmişlerdir. Böylelikle teknolojik atılımlar, özellikle dayanıklı gemi yapımı ve haritacılık alanlarında etkisini göstermiştir. Ümit Burnu, Hint Adaları, Amerika Kıtası'nın keşfi ile insanoğlu "kendi dünyasının" aslında ne kadar küçük olduğunu anlamıştır. Yeni bulunan kıtalara Avrupa'dan nüfus nakledilmiş, buranın yeraltı-yerüstü zenginlikleri keşfedilerek Avrupa'ya taşınmıştır. Maceraperest Avrupalı bu işten karlı çıkmayı başarabilmiş, okyanus ötesi toprakları kendine bağlamış ve yayılmacı bir siyaset ile ekonomilerini canlandırmıştır.

Avrupa'nın cebine para dolmaya başladığında insanların uğraşıları da artmış, bilimsel çalışmalar hızlanmıştır. Eğitim, tiyatro, şiir, resim, spor, edebiyatta insanları dizginleyen kilise, artık "formdan" düşmeye başlamıştır. İnsanlar, kilise öğretilerinin yanlışlığını görmeye başladıktan sonra din adamlarına duydukları inanç ve güveni sorgular hale gelmişlerdir. Böylece sarsılmaz denilen din öğretisi büyük bir darbe almıştır.

Rönesans ve Reform hareketi, hümanizmin ortaya çıkması, Coğrafi Keşifler, teknolojik gelişmeler Avrupa siyasetinin değişmesine ve yeni toplumsal grupların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle ekonomik alanda bir birikimi olan, ancak siyasi hakların hala soylular lehine olmasından rahatsız olan aydın sınıfı -ki bilinen adı burjuvazidir- tarih sahnesine çıkmıştır. Burjuva, 18. yüzyıldan itibaren önce sosyo-ekonomik alanda, sonra da siyasi alanda etkisini hissettirmiştir.

18. yüzyıl, kendinden önceki dönemlerin siyasi, dini, sosyo-kültürel ve toplumsal birikimiyle Aydınlanma Dönemi olarak bilinen ve sonraki yüzyılları da şekillendiren bir süreci kapsamaktadır. Bu döneme damga vuran toplumsal grup da burjuva olmuştur. Yeni bir sınıfın ortaya çıkması ve otoriteler ile halk arasında kabul görmesi oldukça zordur. Bu yüzden burjuva ortaya bir felsefe atmıştır: Aydınlanma Felsefesi. Özellikle, kilise öğretilerine ve soyluların imkanlarına karşı çıkmıştır. En büyük önemi, kapsayıcılığıdır. Temelinde insan mutluluğu yatmaktadır. Erdemli yaşamak ön plandadır. Kilisenin ön yargılarını sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Bilime önem verilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Fransız İhtilali'nin ilkelerinden olan eşitlik, kardeşlik, özgürlük, hümanizm Aydınlanma Felsefesinin de temeli olmuştur. İnsanlar yeryüzünde mutlu olmalıdırlar.

Aydınlanma Felsefesi ünlü düşünürlerin fikirleriyle güç kazanmış ve taraftar toplayabilmiştir. Montesquieu, Voltaire, Diderot, J.J. Rousseau, Buffon, Saint Lambert, Bentham, Hume, Locke, Emmanuel Sieyes'in başlattıkları fikir dalgası kısa bir süre içinde önce İngiltere, Fransa ve Almanya'ya, sonrasında da Avrupa topraklarının büyük bölümüne ulaşmayı başarmıştır. Özellikle Ansiklopedistler olarak bilinen, dönemin ünlü isimlerinin -ki öncülüğünü Diderot yapmıştır- ortaya çıkardığı en kapsamlı çalışma Ansiklopedi, Aydınlanma Dönemi için önemli bir eser olmuştur. Ansiklopedi'nin felsefeye en büyük katkısı, pragmatizmin/faydacılığın temelini oluşturmuş olmasıdır. İnsanların mutlulukları ile topluma fayda sağlamaları arasında doğru orantı kurmuşlar ve mutluluğun olduğu yerde toplumsal kazanımların da artacağını dile getirmişlerdir. Ekonomik olarak da insanların bağımlı olmasına karşı çıkmış ve serbestçe üretimlerini gerçekleştirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Aydınlanma Felsefesi içerisinde dikkat edilmesi gereken bir teoridir.

Aydınlanma Dönemi, birbirinden farklı düşünürlerin birbirinden farklı fikirleri etrafında gelişerek renklenmiştir. Öyle ki Montesquieu yasalar üzerine fikirler üretmiş, kuvvetler ayrılığı teorisi geliştirmiştir. Voltaire, kiliseye karşı oldukça sert ve alaycı bir tutum sergilemiştir. Kilisenin ön yargılarını ve yanlış bilgilerini eleştirmiştir. Buffon, döneminin en büyük doğa bilimcilerinden biridir. Doğadaki canlı-cansız tüm varlıklara ilişkin kapsamlı bir çalışma yapmış, insan ve hayvan arasında bağlantı kurmuştur. Toplum içinde yaşayan insanların davranışlarının hayvanların davranışlarından farklı olmadığının altını çizmiştir. Evrenin varlığı ile ilgili düşünceleri özellikle kilise tarafından pek de hoş karşılanmamıştır. Fransız İhtilali ile özdeşleşmiş olan Rousseau, temeline eşitlik ilkesini almıştır. Toplumu sözleşmeye dayandırmış ve mutlak demokrasiyi savunmuştur. Halkın gücüne inanmıştır. Alman düşünürlerden Aydınlanma felsefesine katkısı olan Lambert, özellikle fizik ve astronomi ile ünlenmiştir. Bilimin gücü ile doğruların kanıtlanabileceğine inanmıştır. Bilim, evrenin "sırlarını" açıklayabilecek tutarlılıkta ve güçtedir. Ampirizm/ deneycilik görüşü üç önemli düşünür tarafından geliştirilmiştir. Deneyciliğin kurucusu olarak karşımıza çıkan ilk isim Locke olmuştur. Bilginin doğuştan geldiğini değil, gözlem ve deney yoluyla bilgiye ulaşılabileceğini savunan Locke' tan sonra Hume da algıları düşünce ve izlenim olarak ayırmıştır. Bu iki isim akıl ve deneyi birbirinden ayırma yoluna gitmiş, ancak Kant ikisi arasında bir denge kurmak istemiştir. Bilimin deney ve aklı birleştirerek ilerlemesi gerektiğini, böylece daha tutarlı ve mantıklı bir sonuca ulaşılabileceğini belirtmiştir.

Birbirinden farklı teoriler üreterek bilim ve felsefeyi geliştirmeye ve dünyayı değiştirmeye çalışan bu isimler, 18. yüzyıla damgasını vurmuştur. Geliştirilen her bir fikir, Fransız İhtilali'nin yolunu açmıştır. Artık bilinçli, dünya görüşü olan, insanların bir yurttaş kimliği altında özgürce yaşayabildiği bir dünya sistemi yaratılmıştır. Bu konuma gelebilmek için yüzyıllar

boyunca mücadele halinde olan Avrupalı, 1789 yılında Fransa'da yaşanan ihtilal ile birlikte eşitlik, hürriyet, özgürlük, bağımsızlık fikirleri ile buluşmuştur. Artık "insanca" yaşamanın tadına varanlar, haklarının peşinden gidebilmiştir. Avrupa'da yaşanan bu değişim ve dönüşümün Türk toplumundaki örneği Kemalist aydınlanma sürecinde görülmektedir. Kemalist aydınlanma ile eğitim seviyesi yükseltilmiş, bilimsel çalışmalar devlet teşvikiyle arttırılmış, Türk tarihi ve Türk dili kurumlar aracılığıyla incelenme imkanı bulmuştur. Kadınların toplumsal ve siyasi konumları güçlenmiştir. Artık gelenekselcilik duvarları yıkılarak laik, demokratik bir yeni ülke inşa edilebilmiştir.

KEMALİST AYDINLANMA: FELSEFE VE EĞİTİM

Hüseyin Tolga ARSLAN

Kemalizm, dünyadaki çeşitli oluşumların ve ülke içindeki bazı süreçlerin bir bileşkesi olarak özgün bir ideoloji şeklinde ortaya çıkmıştı. Bu ideolojinin evrensel kültürden etkilenmesi ve belirlenen hedeflerin ülkenin koşullarına göre düşünülmesi bunun açık göstergesidir. Kemalist eğitim anlayışını tanımlayabilmek için, öncelikle bu ideolojiyi oluşturan süreci açıklamak gerekir.

19.yy'da Avrupa'da sınıf kavgaları keskin bir hal almıştı. Bu sınıf kavgalarının ideolojik ifadesi, idealizm-materyalizm[1] şeklindedir. İdealizm ve materyalizm arasındaki mücadelenin tarihi Antik Yunan'a kadar dayanmaktadır. Burjuva devrimlerinden önce idealizm, dini idealizmin tekelindedir ve kilise tarafından temsil edilmektedir. Oysa 17.yy'dan itibaren modern bilimlerin gelişmesi, toplum üzerindeki kilise otoritesini derinden sarsmış ve idealizmin laik biçimde savunulmasına yol açmıştı. Burjuva çıkarları çeşitli ideolojiler tarafından bu dönemde savunuldu. Bu dönemin etkili fikir akımlarından pozitivizm, Jön Türklerden itibaren Osmanlı aydınlarını etkilemiş ve Türk Devrimlerine de temel oluşturmuştu. **Genç Osmanlılar – Jön Türkler – II. Meşrutiyet – İttihat ve Terakki** çizgisini takip eden pozitivizm süreci Cumhuriyet'e devrolmuştur. Kemalizm'de önemli devrimlerden olan halkçılık, aynı zamanda İslami hâkimiyet teorisine karşı çıkan ve sonunda onun yerini alan bir hâkimiyet teorisidir. Halkçılık, siyasi iktidarın kaynağını, bir bütün olarak ulus egemenliğinde görür. Halkçılık ilkesi, gerek sınıfsal gerekse siyasi yönü ile Kemalizm'i pozitivizme yaklaştırır. Kemalizm'i pozitivizm paraleline sokan diğer önemli kavramlar *bilim* ve *laikliktir*. Mustafa Kemal'e göre çağdaş medeniyetin temeli bilimdir.[2] Mustafa Kemal'in pozitivizm ve bilimi merkeze aldığı, eğitim ile ilgili şu sözlerinden anlaşılabilir:

> "…Devlet bünyesinde yüzyıllar boyu derin idari ihmallerin neden olduğu yaraları iyileştirmede verilecek emeklerin en büyüğü hiç kuşku yok ki, irfan yolunda esirgememiz lazımdır… … **Şimdiye kadar takip olunan öğretim yöntemlerinin, milletimizin gerileme tarihinde, önemli etken olduğu**

[1] İdealizm-materyalizm ya da başka bir deyişle madde-ruh ikilemi felsefe tarihinin hiçbir döneminde güncelliğini yitirmemiş ve açıklanması beklenen önemli sorunlardan biri olarak varlığını sürdürmüştür. Varlığın kökeninin araştırılması ve incelenmesi sürecindeki maddeci eğilimler, materyalizmin kaynağını oluşturmaktadır. Materyalizm'e göre evrenin temeli maddedir. Yani duyularla algılanabilen dünya gerçektir. Evrende var olan her şey maddenin farklı görünümlerinden başka bir şey değildir. Bkz. GÖZE, Ayferi, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayın, Temmuz 2005, s. 274.; Politzer'e göre idealizm insanların bilgisizliğinden doğmuştur. Materyalizm ise bu bilgisizliğe karşı var olan savaşımın adıdır. Bkz. POLITZER, Georges, **Felsefenin Başlangıç İlkeleri**, Sol Yayınları, Mayıs 2002, s. 51.

[2] Taner Timur, **Osmanlı Toplumsal Düzeni**, İmge Kitabevi, Ankara 1994, s. 99-110.

kanaatindeyim. Onun için bir Milli Eğitim Programından söz ederken, **eski devrin boş inançlarından** ve yaradılış niteliklerimizle hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkilerden tamamen uzak, milli karakterimiz ve tarihimizle uyumlu kültür kastediyorum. Çünkü milli dehamızın tam olarak gelişmesi, ancak böyle bir kültürle sağlanabilir. Herhangi bir yabancı kültür, şimdiye kadar takip edilen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Fikri kültür, ortamla uyumludur. O ortam milletin karakteridir…"[3]

Mustafa Kemal dönemi eğitim felsefesini, Kemalist ideoloji oluşturur. Altı ilke, bu dönemdeki eğitim reformlarını yönlendirici unsur konumundadır. Bu ilkelerden Milliyetçilik, birçok farklı öğeden oluşan toplumu, kültürel ve eğitimsel amaçlar çerçevesinden bütünleştirmiştir. Mustafa Kemal, eğitim alanındaki reforma çok önem vermiştir; çünkü ona göre eğitim, ulusal birliğin ve laik toplum yapısının temelidir. Eğitim alanındaki gelişmeler sadece siyasi anlamda bağımsızlığın değil, ekonomik manada ilerlemenin de itici gücüdür. O'na göre ekonominin en etkili aracı eğitimidir.

"…**Maarifin milli, laik ve tek mektep esasına dayalı olması umdemizdir. Terbiyede hedefimiz, milli cemiyetin medeni ve toplumsal kıymetini yükseltecek ve iktisadi kudretini artıracak vatandaşlar yetiştirmektir**. İlk tahsilin parasız ve mecburi olması esasının en kısa müddet zarfında bilfiil tahakkuk ettirilmesini birinci derecede ehemmiyetle takip ediyoruz. İlk tahsili bitiren vatan çocuklarının muhtelif kabiliyetleri gelişebilmeli ve onların maddi veya manevi sahada üretici olmaları temin edilmelidir. Onun için genel terbiye müesseseleri yanında meslek mekteplerini geliştirmek maarif siyasetimizin ana hatlarındandır. İlk tahsili alamamış gençlere her vatandaş için lazım olan malumatı boş zamanlarında halk dershanelerinde vermeye çalışmak, muhtelif iktisadi işler gören vatandaşların üretim kudretini artıracak mesleki kurslar açmak maarif programımıza dahildir.

Darülfünunumuzu ve yüksek müesseselerimizi memleketin ilim ve yüksek teknik adamlarına olan şiddetli ihtiyacı temin eyleyecek şekilde düzenlemek ve ilim adamlarımıza layık oldukları geleceği ve mevkii hazırlamak esaslı umdelerimizdendir.

Sanayii nefise müesseselerinin gelişmesine çalışılacak ve yüksek sanatkar yetişebilmesi için lazım gelen muhit hazırlanacaktır. Türk dilinin kaideleri ve lügati mazbut bir lisan halinde gelişebilmesini ve her nevi fikir ve hisleri ifade edebilecek bir hale gelmesini kolaylaştıracak tedbirler alınması lüzumludur. Çok mühim ve nazik olan harf meselesini düşünüyoruz…"[4]

O dönem var olan yazı dilinin, geçmişte reform hareketlerini zorlaştırdığını dikkate alan Atatürk, eğitimde reformu 'Dil devrimi' ile başlatmıştır.

"…Muhterem Efendiler;

Eğitimde geçen devrenin en mühim hadisesi Türk harflerinin kabul ve tatbikidir. **Türk harflerinin** resmi ve genel hayatta tatbiki iki sene sürdü. Mekteplerde bu ıslahın icap ettirdiği değişiklikler süratle tahakkuk ettirildi. Bütün devlet dairelerinde, matbuatta ve vatandaşlara açılan genel kurslarda ve mekteplerde **Türk yazısı** yayıldı ve öğretildi. Şimdi basit bir iş zannolunan bu hadise tarihimizin büyük hadiselerinden ve başlıca dönüm noktalarından biri olarak ebediyen zikrolunacaktır.

Türk dilinin bağımsız hüviyeti ile mükemmel ve medeni bir gayeye erişmesi için esaslı mesai de geçen devrede başlamıştır.

1927 programının tatbikine ciddiyetle devam ettik. Ancak ihtiyaç o kadar çok ve milletimizin irfana rağbeti o kadar artmış ki, daha uzun zamanlar elimizdeki vasıtalar ve bizim bütün gayretimiz taleplere kafi gelmeyecektir. Bizim bütün mesaimiz gelecekte de eğitimde yeni vasıtalar bulmaya ve bilhassa tasarrfukarane usullerle eldeki vasıtalardan azami neticeler alınmasına yönelik olacaktır…"[5]

Atatürk, yeni bir kuşağa ortak değerler ve politik bilinç kazandırmanın tek yolunun eğitim olduğunu düşünür. Eğitim sistemi, yeni kurulan Cumhuriyet ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet'in eğitim politikası da

[3] **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C. 2, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, 1952, s. 16-17.

[4] **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C. 22, 3. Baskı, Kaynak Yayınları, Temmuz 2010, s. 40.

[5] **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C. 25, 2. Baskı, Kaynak Yayınları, Ocak 2012, s. 144.

laiklik ve halkçılık ilkelerine dayanmıştır.[6] Suna Kili, Cumhuriyet'in kültürel bakımdan millileşme ve halklaşma çabalarını şöyle açıklar:

> "… Atatürk Devrimi'nin 1928-1932 döneminde yoğun biçimde uygulamaya koyduğu atılımlar, kültürde ulusallaşma ve halklaşmaya yöneliktir. Bu dönemde Latin kökenli yeni Türk alfabesinin kabulü; yeni harflerle okuyup yazmayı yaygınlaştırmak için 'ulus okulları'nın açılması; Türk çocuklarının ilköğretimlerini Türk okullarında yapmaları zorunluluğunun getirilmesi; uluslararası rakamların alınması; ölçülerde kilo ve metre yönteminin benimsenmesi; Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarının kurulması; Halkevlerinin açılması bu amacın gerçekleştirilmesi için atılan adımlar, girişilen devrimsel uygulamalardır.
>
> Bu dönemin ikinci bir özelliği daha vardır. 1930'larda, çok partili siyasal yaşama geçişin ikinci bir denemesi yapılmış, 'Serbest Cumhuriyet Fırkası' kurulmuş; bu yeni kuruluşun etkilemeleri, yarattığı hava içinde Menemen'de bir karşı devrim olayı patlak vermiş; bunun üzerine yeniden tek partili hayata dönülmüştür.
>
> Tüm yenileşme çabalarında, geleneksel toplumlardan çağdaş toplumlara geçişte ulusallaşma, ulusal devlet kurma, ulusal bir siyasa izleme, ulusal bir kültür yaratma ve bunu halka yayma temel amaçlardan biri olmuştur. Yenileşmenin, değişmenin, çağdaşlaşmanın bu temel aşaması, Türk devriminin ulusçu, halkçı, laik, cumhuriyetçi içeriğiyle girişilen her eylemde göz önünde tutulmuştur.
>
> Her yeni devlet, her devrim, kendine özgü siyasal, ulusal kültürü getirmek, bunu geliştirmek; siyasal, ekinsel toplumsallaşma yöntemiyle bu ekinin tüm toplumca benimsenmesine çalışmak zorundadır. Bu zorunluluk, kurulan yeni devletin, gerçekleştirilmek istenen devrimin, uygulanan yeni düzenin bir yaşam biçimi olarak tüm ulusça, halk katlarınca içtenlikle benimsenmesi gereksemesinden doğmaktadır. Her yeni düzenin yaşamasının, sürekli olmasının, yaygınlaşmasının bir karşı devrimle yıkılmaz hale gelmesinin vazgeçilmez önkoşulu bu düzenin, tüm ulusça, toplumca 'meşru' görülmesidir. Bu meşruluk, bir siyasal zorunluluğun ötesinde, o düşüngünün (ideolojinin) bir inanç, ülkü olarak toplum bireylerinin kafalarında ve yüreklerinde yerleşmesi, içtenlikle benimsenmesidir. Devrimin, yeni düzenin yaşaması buna bağlıdır…"[7]

Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında, eğitimde, pozitif düşünce kadar etkili olan bir diğer felsefi akım *pragmatizm*dir. Bu yıllarda pragmatizmin devrim üzerindeki etkisi, bilgi anlayışından insan kavrayışına, toplum kavramından devlet görüşüne değin belirli hedefler gözetilerek devrimin, kurumların yapısını belirleyen, temellendiren temel görüş değildir. Bu felsefeye daha çok başvurulan alan, yönetimin karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde bir yaklaşım, bir yöntem olarak ortaya çıkar. Okur-yazarlığın arttırılması, devlet kadrolarına personel yetiştirmek, köylünün eğitim düzeyini yükseltmek, tarımsal üretimi arttırmak gibi son derece problem çözücü pragmatik politikalar buna örnek gösterilebilir.[8] Cumhuriyet Halk Fırkası 1931 tarihli programında *'Milli Öğretim ve Eğitim'* başlığı altında nasıl bir sistem arzulandığı ve istenen eğitimin amacı şu şekilde ortaya konmuştur:

> "… 1-) Milli öğretim ve eğitimde esas düsturlarımız şunlardır:
>
> a) **Eğitim siyasetimizde temel taşı, cahilliğin yok edilmesidir**. Eğitimimizde her gün nispeten daha fazla çocuk ve vatandaş okutacak ve yetiştirecek bir program takip olunacaktır.
> b) Kuvvetli, Cumhuriyetçi ve laik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıdır. Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve Türkiye devletine hürmet etmek ve ettirmek duyarlılığı bir vazife olarak telkin olunur.
> c) Fikri olduğu kadar bedeni gelişmeye de ehemmiyet vermek ve bilhassa milli karakteri, milli, derin tarihimizin ilham

[6] Ziya Bursalıoğlu, *"Atatürk Döneminde Eğitim Felsefesi ve Yenileşmesi"*, **Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No. 92, Ankara 1981, s. 11-13.

[7] Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s. 307-308.

[8] Muhsin Yılmaz, **Sistemci Yaklaşımın Felsefe ve Eğitim Görüşleri Açısından Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 1997, s. 166-169.

ettiği yüksek dereceler çıkarmak büyük emeldir.

d) Eğitim ve öğretimde takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden bir cihaz haline getirmektir.

e) Eğitimin her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, milli ve vatanperver olmalıdır.

f) Her tahsil ve eğitim müessesesinde talebenin teşebbüs kabiliyetini kırmamaya, şefkat ve güler yüzle itina etmekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan korumak için ciddi bir intizam ve disipline ve samimi ahlak anlayışına alıştırmanın mühim olduğu kanaatindeyiz.

g) **Fırka'mız vatandaşların Türk'ün derin tarihini bilmesine fevkalade ehemmiyet verir. Bu bilgi Türk'ün kabiliyet ve kudretini, özgüven hislerini ve milli varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besleyen mukaddes bir cevherdir**.

2-) Mektepler hakkında başlıca fikirlerimiz:

a) Şehirlerde, köylerde ve köyler mıntıkasında vaziyet ve ihtiyaca göre gündüzlük ve yatılı ilkmektepleri muntazam bir tatbik programı altında artırılacaktır. Köy mekteplerinde sıhhat, yaşayış ve mıntıkasıyla münasebeti olan ziraat ve sanat fikirleri verilecektir.

b) Meslek ve sanat mektepleri memleketin ihtiyacına yetişecek derecede artırılacak ve lüzumlu kurslar açılacaktır.

c) Her vilayet merkezinde ve orta tahsili memlekete yaymak esası gözetilerek icap eden kazalar mıntıkalarında orta mektep bulundurmak lüzumuna kaniyiz. Orta mekteplerden uzak muhitlerdeki vatan çocuklarının huzur ve emniyetle istifadelerini temin için talebeyi gece ücretle yatıracak teşkilat yapmaya çalışılacaktır. Bu mekteplerde mıntıkalarıyla münasebeti olan mesleki malumat verilmesine itina olunacaktır.

d) Liselerimizi yüksek tahsile tam kabiliyetli talebe yetiştirecek surette her bakımdan takviye edecek ve eksiklerini tamamlayacağız.

e) Darülfünun ıslah edilip düzene konularak lazım olan dereceye yükseltilecektir. Yüksek mekteplerimiz kendilerinden beklenilen neticeleri verebilecek mükemmeliyete getirilecektir.

3-) Güzel sanatlara, bilhassa musikiye, inkılabımızın yüksek tecellisiyle orantılı bir surette ehemmiyet vereceğiz

4-) Müzelerin ve genel olarak eski eserlerin itina ile tasnifleri ve icap edenlerin yerlerinde iyi muhafazalarına itina olunacaktır.

5-) Türk dilinin milli, mükemmel ve mazbut, bir dil haline gelmesi hakkındaki milli teşebbüse devam olunacaktır.

6-) Kitap, yayım ve kütüphane işleri Fırka için mühimdir.

7-) Fırka'mız, Türk vatandaşlarının vücuda getirmiş oldukları ve getirecekleri bütün spor teşekküllerini, milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasından fevkalade mühim sayar, bu teşekkülleri sürdürmeyi ve himaye eylemeyi vazife bilir…"[9]

Cumhuriyet ile başlayan yeni dönemde Osmanlı Devleti'nden devralınan çok merkezli eğitim sistemini tek çatı altında birleştirmek eğitim politikalarının temel amaçlarından olmuştur. Tek bir yönetim, tek bir millet ve tek bir eğitim sistemi benimsenir. Yapılan tüm planlar, belirli bir hedef doğrultusunda bu temel ilkeye göre gerçekleştirilmeye çalışılır. Ulus egemenliğine dayalı ve tam bağımsızlığı kendisine ilke edinen genç Cumhuriyet, gelişmiş bir ulus olarak uygar dünyanın içinde yaşamayı ön plana alır. Hem devlet hem de ulus olarak, kendine çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkmak gibi bir hedef belirlemiştir.

Atatürk dönemi Milli Eğitim Bakanlarından Vasıf Çınar zamanında, eğitim ve kültür sorunlarını görüşmek üzere II. Heyeti İlmiye toplantısı (1924) düzenlenir. Alınan kararlar arasında:

- İlkokul öğretim süresi altı yıldan beş yıla indirilmesi
- Ortaokul ve liselerin ayrı ayrı birer bölüm haline getirilmesi ve her ikisinin sürelerinin üçer yıl olarak belirlenmesi, böylece orta öğretimin yedi yıldan altı yıla indirilmesi

[9] **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C. 25, 2. Baskı, Kaynak Yayınları, Ocak 2012, s. 156-157.

- Öğretmen okullarının eğitim sürelerinin dört yıldan beş yıla çıkarılması
- Kız liselerinin de erkek liseleri gibi tam sınıflı hale getirilmesi
- Ortaokul, lise ve öğretmen okulu programlarının geliştirilerek sosyoloji derslerinin eklenmesi
- İlkokul öğretim programlarının geliştirilmesi
- Yeni ders kitaplarını yazdırılması

gibi konular bulunmaktadır. Bu konularla ilgili inceleme komisyonları kurulmuş, hazırlanan raporlar genel kurulda tartışılmış ve alınan kararların büyük bir kısmı uygulamaya konulmuştur. Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati döneminde III. Heyeti İlmiye toplantısı (1925) yapılır. Bu toplantıda:

- Devlet ve il bütçelerinden Milli Eğitim Teşkilatına ayrılan ödeneklerin daha yararlı bir şekilde kullanılması
- Okullara kayıt için başvuran çocukların, tümünün kabul edilmeleri için okul kapasitelerini artırıcı önlemlerin alınması
- Liselerin yeniden düzenlenmesi ve belirli merkezlerde kuvvetli liseler açarak yavaş yavaş çoğaltılması
- Öğretmen okulları ile diğer meslek okullarının belirli merkezlerde toplanması ve güçlendirilmesi
- Yatısız okullarda karma öğretim uygulanması
- Stajyer öğretmenlere verilecek pedagojik formasyonun esaslarının tespit edilmesi
- Talim ve terbiye işleri ile meşgul olmak üzere bir Talim ve Terbiye Dairesi kurulması

gibi konular görüşülmüş ve gerekli kararlar alınmıştır.[10]

Eskinin yerine yeni eğitim anlayışı, uygulama ve yöntemlerin işleme konması zorlu bir süreçten geçmiştir. Cumhuriyet ile birlikte monarşik ve teokratik bir anlayışa göre düzenlenen eski programlar yerlerini pozitivist felsefe temelli, pragmatist bir tutumla ve Kemalist ideolojiye göre hazırlanmış yeni programlara bırakmıştır.

[10] **Milli Eğitim Şuraları**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1995, s. 8-10.

İNSANI SAVUNMAK
AYDINLANMANIN HÜMANİST ODAĞI ÜZERİNE

Muharrem ANIL

Aydınlanmanın Amacı Nedir?

Aydınlanmanın amacının ne olduğundan söz etmeden önce, birkaç cümle ile Aydınlanmanın ne olduğunu konuşmak gerekir.

"Aydınlanma Nedir?" sorusuna Kant'ın verdiği *"Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır."*[1] cevabını kabul etmekte ve Kant'ın "*Aklını kendin kullanmak cesaretini göster!"*[2] ilkesini benimsemekteyiz.

Yine, Adorno ve Horkheimer'in *"Aydınlanma, hakikat ile bilimsel sistemi bir tutan felsefedir."* tanımını da destekleyici buluyoruz.

Bu iki tanımdan yola çıkacak olursak, özetle *"Aydınlanma, insanın kendi aklını özgürce kullanarak doğruyu bulmasıdır."* diyebiliriz.

Bu tanımı bir kenara not ettikten sonra, şimdi Aydınlanmanın amacının ne olduğu tartışmasını ele alabiliriz.

İnsanlığın tarih boyunca en büyük korkusu ve çabası 'hayatta kalmak' olmuştur. Doğa karşısında av konumunda olduğu günden, avcı-toplayıcı, üretici ve hükmedici konumuna gelene kadar, bireysel ve toplumsal olarak insan türünün en baskın dürtüsü 'hayatta kalmak'tır. Medeniyeti inşa eden ve Aydınlanma'nın önünü açan da bin yıllarını av olarak geçiren insan türünün içerisinde hala dipdiri bulunan bu hayatta kalma dürtüsüdür.

İçerisinde barındırdığı bu kuvvetli hayatta kalma dürtüsü sebebiyle insan, doğa ile çelişik halde bulunur. Hızdan, diş, boynuz ve pençeden yoksun bulunan bu türün elinde hayatta kalmak için kullanacağı yegane aygıt ise akıldır.

İşte, Aydınlanma insan ile doğa arasında bulunan, hayatta kalma korkusu sonucu ortaya çıkan çelişkiyi çözümlemeyi amaçlar.

Şüphesiz ki, doğa ile arasındaki bu çelişkiyi çözmek, insanın yeni bir girişimi değildir. İnsanlık, ergin olmadığı bin yıllar boyunca, çelişkiyi metafizik, mitoloji, ayin ve kurban ile bastırmayı denemiştir. Aydınlanma ise, tüm bu metafizik yöntemlerin çelişkiyi çözümleme noktasında nafile olduğu, tek çıkar yolun aklın özgürce kullanımında olduğu savındadır.

Öyleyse denilebilir ki; *"Aydınlanma, insanın hayatta kalma dürtüsünden kaynaklı olarak ortaya çıkan, doğa ile insan arasındaki çelişkiyi çözümlerken, insanın aklını özgürce kullanarak doğruyu bulmasını amaçlar."*

Burjuvanın Aydınlanmayı İstismarı

Aydınlanma, Avrupa'da feodal düzene bir tepki olarak gelişen liberalizmin ikliminde yeşerdi. Liberalizm, dönemin Avrupa'sında egemenliğini metafiziğe dayandıran feodal güç odakları aristokrasi ve ruhban karşısında, sermayeden güç alan burjuvazinin desteğini kazandı. Egemenliği aristokrasi ve ruhbanın elinden almak hevesindeki burjuva, kolaylıkla liberalizm taraftarı kesildi ve "laissez faire"* ilkesinin en hararetli savunucusu oldu.

Ayrıca burjuva, aristokrasi ve ruhbanı alt edebilmek için, metafizik egemenliğin yerine, aklın egemenliğinin de savunuculuğuna soyundu. Böylece Aydınlanma, Avrupa burjuvasının güç tutkunu ellerinde büyüdü ve işlevsellik kazandı.

Ancak çağ boyunca burjuvanın bayraktarlığını yaptığı liberalizm, Aydınlanmayı, salt rasyonalizme indirgemiş, rasyonalizm ise pragmatizme evrilmiştir. Bu durumun sosyal ve ekonomik yansıması ise kapitalizmdir.

Nesnel doğruları bulduğu iddiasındaki teolojik egemenliği kırmak için aklın işlevini öznel doğruları bulmakla sınırlayan burjuva, bir süre sonra bununla da yetinmeyerek öznel doğruyu, bireysel fayda düzlemine çekmiştir. Oysa, Horkheimer'a göre; *"Aydınlanmanın nesnel doğruluğu ortadan kaldırmak gibi bir amacı yoktu, sadece ona rasyonel bir temel kazandırmaya çalışıyordu."*[4]

Zira bireysel fayda her zaman toplumsal fayda ile barışık değildir. Zaten liberalizmin "laissez faire" ilkesi, salt rasyonel yorumlamadan geçirildiğinde, yalnızca güçlü olanın hayatta kalması mantıksal sonucuna varır. Bu ise bir doğa yasası olan "doğal seçilim"in ta kendisidir. Halbuki denememizin başında Aydınlanmanın amacının; doğa ile insan arasındaki çelişkiyi çözümlerken, insanın aklını özgürce kullanarak doğruyu bulması olduğunu dile getirmiştik. Şu halde, en vahşi doğa kanunlarına kayıtsız şartsız teslimiyetle neticelenecekse, yüzlerce yıllık Aydınlanma çabası nedendir?

Aydınlanma, burada, burjuvanın elinde, kendisi ile çelişik bir hale düşürülmektedir. Özgür aklın yegane yol göstericiliği, aklın yol göstericiliğinin yadsınması neticesine vardırılmaktadır.

Burada Horkheimer'in şu tespitine katılmamak elde değildir:

"Aklın biçimselleşmesi ile adalet, eşitlik, mutluluk, hoşgörü gibi gücünü akıldan aldığı varsayılan bütün kavramlar düşünsel köklerinden koparılmıştır."[...]"Bu ideallerin herhangi birinin doğruya kendi karşıtlarından daha yakın olduğunu kim söyleyebilir?"[5]

Nitekim burjuva Aydınlanmacılığının akılcılığı davranış ve düşüncenin doğurduğu faydaya indirgemesi bariz bir biçimde faşizme varır.

Zira akılcılığın faydaya indirgenmesi ve güçlü olan hayatta kalır yasasının boyunduruğu altına sokulması; Almanların, Yahudileri gaz odalarında imha etmesinin Nazi öznel aklına; yada Japon kentlerine atılan atom bombalarının Amerikan öznel aklına uygun olduğu sonucunu karşımıza çıkarır, ki sadece bu iki örnek dahi burjuva elinde Aydınlanmanın gerçek maksadından ne kadar uzak düşürüldüğünü gözler önüne serecek yeterliliktedir. Fakat, günümüzde ve geçmişte bu çarpıklığın daha çok sayıdaki örnekleriyle karşılaşmamız da mümkündür.

Aydınlanma ve Hümanizm

Doğa ile insan arasındaki çelişkiyi, insan aklına dayanarak çözümlemeyi amaçlayan Aydınlanmanın odağında hümanizm bulunur. Zira aydınlanma özgür insan aklına dayandığından dolayı, çevreyi insan merkezli olarak algılar. Aydınlanma Çağı boyunca, Aydınlanma önderlerince seküler bir tavır takınılması ve ilk cephenin teolojik egemenlere karşı açılması bu hümanizmin eseridir.

Oysa burjuva egemenliğinin ideolojisi konumundaki kapitalizm, hümanizme karşıttır. Çünkü sermayeyi ve karı kutsarken, insanı sadece üreten ve tüketen bir makine olarak algılar. Çevreye bakışının odağında insan değil, kar vardır.

Bu ise Aydınlanma düşüncesi ile çelişen bir durumdur. Aslında Kant, aydınlanmamış olmaktan bahsederken *"Para harcayabildiğim sürece düşünüp düşünmemem de pek o kadar önemli değildir..."*[6] diyerek burjuvazinin bu eğilimine cılız bir itiraz sesi yükseltmiştir.

Yine sanayi devrimiyle birlikte makine, insanın aklı ile doğayı biçimlendirebilmesinin en önemli aracı olmuştur. Ancak, günümüzde açıkça ortaya çıktığı gibi, burjuvanın hırslı ve acemi ellerinde makine, doğayı -ve dolayısıyla insanlığı- tahrip edici bir hal almıştır.

Doğayı, kar uğruna öngörüsüzce tahrip eden kapitalizm, bir kez daha Aydınlanmanın hümanist odağı ve insanı hayatta tutma amacı ile ters düşmektedir. Zira insan, doğa ile çatışık değil, çelişiktir.

Engels, *"Şimdiye kadar bütün devrimler, belirli bir mülkiyet türünün, bir başka mülkiyet türüne karşı korunması için yapılmışlardır."*[7] demektedir. Aydınlanma Çağı boyunca burjuva, aristokrasi ve ruhbanı devirmek için çabalamıştır.

Ancak burjuvazinin faydacılığı, Aydınlanmayı gerçek amacından uzaklaştırmış, iki dünya savaşında görüldüğü gibi, çelişkilerle dolu bir trajediye yol açmıştır.

Şu halde Aydınlanma'yı gerçek maksadına ulaştırmanın ilk adımı kar ile gözü kararmış burjuvanın makine üzerindeki egemenliğini doğa ve tüm insanlık yararı için kontrol altına alabilmektir.

Aydınlanma, burjuvazinin tekelinden alınarak, halkçı bir düzleme çekilmelidir. Yeniden hümanizmi odağına yerleştirmelidir.

Bu noktada Kant'a bir kez daha kulak vermemiz gerekir:

"Kitlenin kendi kendisini aydınlatması daha çok olanak taşır; hatta ona özgürlük, yani özgür olma hakkı tanınırsa bu durumun önüne geçilemez de. Çünkü yığının içinde, kamuda - vasiler arasında bile- bağımsız düşünebilen bir kaç kişi her zaman bulunacaktır; bunlar önce kendi boyunduruklarını atacaklar, sonra da' insanın kendindekini akıllıca değerlendirmesi yanında bağımsız düşünmenin kişi için bir ödev olduğu anlayışını çevrelerine yayacaklardır."[...] "Kendi aklının kitle önünde, kamuoyu önünde ve hizmetinde serbestçe ve açık bir biçimde kullanılması her zaman özgürce olmalıdır; ve yalnızca bu tutum insanlara ışık ve aydınlanma getirebilir."[8]

Promete Söylencesi Üzerine Birkaç Söz

Mitolojisinin en bilindik söylencelerindendir Promete söylencesi. Aiskhylos'tan, Goethe'ye, Albert Camus'tan, Tevfik Fikret'e çok farklı şekillerde yorumlanmış bir kahramandır.

Tanrısal ateşi, çalan ve insanlığa armağan eden kahraman.

Aslında Promete söylencesi, bize asırlar önce insan kavrayışının ve simgeleştirme becerisinin ne denli yüksek olduğunu gösterir türdendir.

Promete zeki ve geleceği görme yetisine sahip bir titandır. Tanrılar tarafından düşürülmüş bir mitolojik sınıftandır ve Zeus'un tahakkümü altındadır.

Denilebilir ki Promete söylencesi ile mitolojide adeta bir örnek "aydın" tipi tasvir edilmiştir.

Zira Promete, balçığı kendi gözyaşıyla yoğurarak insanı yaratmıştır. Tıpkı, aydının çektiği bireysel acılar ile "insanlık" dediğimiz olguyu yaratmasına benzer biçimde…

Ve yarattığı insanın acizliğine acıyarak, tanrılardan ateşi çalıp insana armağan etmiştir. Yorumcular arasında hiç tartışma götürmez ki, Promete'nin tanrılardan çaldığı ateşle simgelenen; akıl, bilim ve tekniktir. Söylencenin burasında, Promete'nin aydın vasfı bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Promete, insana aklını kullanmayı, bilimi ve tekniği armağan etmiştir.

Ancak bu yaptığından dolayı tanrıların kralı Zeus ile simgelenen despotizmin gazabına uğrar. Zira Zeus (despot), tahtından düşürüleceği korkusuyla, insanlığın ateşten (akıl, bilim ve teknikten) yoksun bir biçimde aciz kalmasını kendi çıkarlarına daha uygun bulmaktadır.

Ceza olarak Promete, Kaf Dağı'na zincirlenir ve bir kartal (ki kartal Zeus'un simgelerinden biridir) her gün gelerek Promete'nin karaciğerini yer. Karaciğer, ertesi gün kendisini tekrar yeniler, kartal tekrar gelir ve karaciğeri tekrar yer. Bu işkence böyle sürüp gider.

Burada, karaciğerin kendisini kolayca yineleyen bir organ olduğu tıbbi gerçeğinin, mitolojide nasıl yer aldığı şaşkınlığını bir kenara bırakırsak, ortaya şaşırtıcı bazı başka sembolik anlatımlar daha çıkmaktadır. Nitekim söylencede kartalın Promete'nin karaciğerini gagalaması boşa değildir. Zira Antik Yunan'da insanlar, duyguların karaciğerde olduğuna inanırlardı. Yani söylencenin burasında tasvir edilen, aydının (Promete) insanlığa akıl, bilim ve tekniği vermek uğruna, despotun (Zeus/kartal) hem bedensel hem de duygusal işkencesine maruz kaldığıdır. Ki bu tarihte onlarca örneği bulunan bir gerçekliktir.

Herkül tarafından işkenceden kurtarıldığında dahi, *"Zeus, tahtından düşmedikçe, benim işkencelerimin sonu yoktur."* der Promete.

Kısacası Promete söylencesi ile karşımıza apaçık bir "aydın" tasviri çıkmaktadır. İnsandan üstün, insanlığın yaratıcısı, öngörü ve aklıselim sahibi, insanlığa aklını kullanmayı, bilimi ve tekniği öğreten, despotizme başkaldırmış, ve tüm bunların fiziksel ve duygusal ıstırabını çekerek, bedel ödeyen bir karakter.

Aydınlanmanın ilk öncüleri, ruhbanı alaşağı ederek, çağlar boyu insanlığı aciz ve esir bir halde tutan karşılaştıkları bu ilk despotu tahtından

indirmiş ve yerine insan aklının egemenliğini koymuşlardır.

Şimdi ise karşımızda bir başka despot daha durmaktadır.

Bugün, her aydına düşen görev de aşağı yukarı Promete'ye düşenle aynıdır. Yani; özgürlüğü, aklı ve bilimi insanlığa yaymak uğruna, despotizmle mücadele etmek görevi.

Yani; Aydınlanmanın, hümanizmle bütünlüğünü ve gerçek amacını sonuna kadar savunarak, Aydınlanmayı kitlelere taşımak, nesnel doğrulara rasyonel zemin üretmek ve aydınlanmayı burjuva tahakkümünün dışına çıkartarak, bütün insanlığın faydasına işletmek…

Yazımızı noktalarken, Albert Camus'a atfedilen şu sözü hatırlamak gerekir:

"İnsanı savunuyorum, çünkü düştüğünü gördüm."

Notlar

* Fr. Bırakınız yapsınlar.

Kaynaklar

[1,2,6,8] Immanuel Kant, **Aydınlanma Nedir?**, 1784

[3] Theodor W. Adorno & Max Horkheimer, **Aydınlanmanın Diyalektiği**, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2014, Sf. 119

[4] Max Horkheimer, **Akıl Tutulması**, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, Sf. 69

[5] M. Horkeimer, **Akıl Tutulması**, Sf. 74

[7] Friedrich Engels, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Sol Yayınları, Ankara, 1978, Sf. 154

AYDINLANMA ÇAĞI'NIN VAHŞİ İDEOLOJİK SONUCU: MODERN KÜRESEL KAPİTALİZM VE YARATTIĞI ÇELİŞKİLER

Doğacan BAŞARAN

Etimolojik anlamda İngilizce'deki ''light'' sözcüğünden türetilerek ortaya çıkan ''enlightment''(aydınlanma) ifadesi, modernizme veya bir başka deyişle modern kapitalizme temel oluşturan Aydınlanma sürecini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

Avrupa'da gelişen Rönesans ve Reform hareketlerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve düşünsel sorgulamayı esas alan Aydınlanma Çağı, Fransız ve Amerikan devrimlerinin yarattığı birikim sonucunda Avrupa toplumunun yapısını değiştirmiş ve skolastik düşünce yıkılmıştır. Skolastik düşüncenin yıkılması feodal toplumun yapısında bir değişime yol açmış ve bu değişime, önce Coğrafi Keşifler'in ve sonra da Sanayi Devrimi'nin eşlik etmesi, bir burjuva sınıfının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Aydınlanma hareketi ile birlikte ortaya çıkan burjuva sınıfı, feodalizmin yüzyıllar süren baskısını ortadan kaldırmıştır. (Omay, 2010, 128-129) Bu nedenle burjuvazi olarak tanımlanan sınıf, üretim ve değişim biçimlerinde gerçekleşen bir dizi devrimin ürünüdür. Bir dizi devrimin ürünü olmakla birlikte, feodal toplumun yıkıntıları arasından yükselen modern burjuvazi toplumu, sınıf çelişkilerini ortadan kaldırmış değildir. Modern burjuva sınıfı, eski sınıfların yerine yeni sınıflar, eski baskı koşullarının yerine yeni baskı koşulları, eski savaşım biçimlerinin yerine, yeni savaşım biçimleri getirmekten öteye gidememiştir. (Marx-Engels, 2010, 51) Komünist Manifesto'dan aktardığımız bu ifadeden hareketle feodalitenin yıkılmasının insanlık açısından beklenilenin aksine daha vahşi bir düzen yarattığı ifade edilebilir. Burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte liberalizmin temelini oluşturan bireycilik düşüncesi gelişmiş ve Aydınlanma Çağı kapitalizmin yolunu açmıştır. Bu süreçte sermayenin küreselleşmesi olgusu ciddi bir ivme kazanmış, aydınlanma çağının ideolojisi olarak küresel kapitalizm öne çıkmıştır. Bu küresel kapitalizm kavramı, günümüzde ''küreselleşme'' ifadesiyle karşılık bulmaktadır. Bu çalışmada da Aydınlanma Çağı'nın doğal bir sonucu olarak gelişen küreselleşmenin ne olduğu açıklanmaya çalışılarak küreselleşme düzeninin yarattığı çelişkiler üzerinden bir Avrupa Aydınlanması eleştirisi yapılmaktadır.

Küreselleşme kavramına ilişkin henüz herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanımlama yapılmamış olsa da kavramın Soğuk Savaş sonrasında yaygınlaşarak kullanılmaya başladığı ifade edilebilir. Soğuk Savaş sonrasında yapılan küreselleşme tanımlamalarına bakıldığında, genellikle 20.yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte gelişen teknoloji çağına vurgu yapılarak bir tanımlama girişiminin bulunduğu göze çarpmaktadır. Buna ek olarak Soğuk Savaş sonrasında iki bloklu dünyanın yıkılarak sosyalizmin Sovyet örneğinin yenilmiş olması, küreselleşme tanımlamalarının temeline liberalizm ve serbest piyasacılık vurgusunun eklenmesini de sağlamıştır. Küreselleşme tanımlamalarına ilişkin ifade edilen bu bakış, doğru olmakla birlikte eksiktir; zira küreselleşme tanımlanacak bir ifade olmaktan ziyade; Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmelerle sınırlanamayacak kadar derin bir

süreci açıklamaktadır. Kavramın dinamik yönünü vurgulayan küreselleşme ifadesi, dinamik olmakla birlikte kökleri derinde olan ve yavaş ilerleyen bir süreci ifade eder. (Steger, 2013,38) Bu sürecin ekonomik, kültürel, ideolojik ve siyasal boyutları bulunmaktadır.

Küreselleşme sürecini değerlendiren bazı araştırmacılar, bu süreci sanayi toplumunun teknolojik gelişmelerle bütünleştiği ve küreselleşmenin çağdaş yönünün vurgulandığı son 50 yıl olarak değerlendirmişlerdir. Bu 50 yıllık dönem, küreselleşmenin toplumsal hayatı en fazla etkilediği dönem olsa da küreselleşmenin açıklanması açısından son derece yetersizdir; çünkü kağıdın üretilmesi, yazının bulunması, tekerleğin icadı gibi pek çok olayı küreselleşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirebiliriz. Zira küreselleşme süreci, insanlık tarihi kadar eski ve köklü bir tarihe sahiptir. Ancak illa bir sınırlandırma yapılacaksa; biz bu süreci modern kapitalist dünyanın şekillendiği, bir dünya - sistemin oluştuğu, son beş yüz yıllık süreç olarak açıklamanın daha doğru olduğuna inanmaktayız. (Başaran, 2017, 47-48) Bu beş yüz yıllık süreç aynı zamanda Aydınlanma Çağı ile başlayan sürece de denk gelmektedir. Dolayısıyla küreselleşme süreci, Aydınlanma Çağı ile doğrudan ilişkilidir. Küreselleşme, Coğrafi Keşifler ile başlayan ve son 500 yıllık modern dünya tarihinde, Amerika'nın keşfi ve Sanayi Devrimi'nin eşlik ettiği olaylar ile devam ederek sanayinin olağanüstü bir şekilde ortaya çıkmasına ve buna bağlı olarak küresel bir pazarın oluşmasına sebep olmuştur. Bu süreç aynı zamanda burjuvazi ve sermayenin yükselişinin de altyapısını oluşturmuştur. (Steger, 2013, s.54)

1-Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Küreselleşmenin ekonomik boyutu, Aydınlanma Çağı'nın ideolojisi olan kapitalizmin modern dünya yaşamını en fazla etkileyen boyutudur. Çünkü 18.yüzyıldan itibaren Aydınlanma terimiyle tanımlanan düşünce sistemi, Adam Smith ve David Ricardo tarafından temelleri atılan Klasik Liberalizmin de doğmasına öncül olmuştur. Klasik liberalizm zaman içerisinde yerini neoliberalizme bıraksa da liberalizmin temelindeki serbest piyasacı anlayış yerini koruyarak modernizmle özdeşleşmiştir. Aydınlanma'nın getirdiği piyasacılık beraberinde piyasaların, sermayenin, mal ve hizmetlerin de küreselleşmesini getirmiştir. En sade ifadeyle ekononmik küreselleşme, uluslararası şirketler aracılığıyla kapitalizmin ve kapitalist yaşam biçiminin evrenselleşerek yaygınlaşması sürecidir. (Türe, 2009, 41)

Ekonominin küreselleşmesi süreci, siyaseti doğrudan etkilemektedir. Bu etkinin olumlu mu; yoksa olumsuz mu olduğu sorusunun cevabıysa oldukça ideolojiktir. Küreselleşme taraftarlarının sıklıkla ifade ettiği biçimiyle küreselleşmenin sınırların belirsizleşmesiyle getirdiği serbest piyasacılık biçimi ve ulusal ekonomilerin uluslarötesi biçimde etki kapasitesi yakalamaları, küreselciler açısından küreselleşmenin övünç kaynağıdır. Diğer taraftan bizim de dahil olduğumuz fikre göre, ekonomik küreselleşme süreci dünya halklarını eşit biçimde etkilememektedir. Aksine gelişmiş-az gelişmiş/merkez-çevre ülkeler arasındaki yeryüzü kaynaklarının eşitsiz dağılımına dayalı olan ikilemi daha da derinleştirmektedir.

Ekonominin küreselleşmesi dediğimiz süreç, 2.Dünya Savaşı sonrasında toplanan Bretton Woods konferansı ile başlamıştır. Bu konferansta katılımcı devletler, ekonomideki korumacı politikaları terk ederek uluslararası ticareti(serbest piyasa ekonomisini) geliştirmeye yönelik adımlar atmışlardır. Ticaret ve finansın uluslararası bir boyut kazandığı bu konferansta Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel kapitalizmin günümüzde de hala en önemli üç organizasyonu olan küresel yapılar kurulmuştur. Bu kurumların kurulmasıyla birlikte modern küreselleşmenin aynı zamanda Amerikan hegemonyasının ekonomik sacayağını oluşturma misyonuna büründüğü de ifade edilebilir; çünkü bu kuruluşların oluşmasını takiben dünya para piyasasını Amerikan dolarına endeksleyen bir sistem ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri bu vasıtayla gelişmekte olan çeşitli devletlerin ''ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla'' ilgili devletlere dolar üzerinden borçlar vererek bu ülkelerin kendi hakim olduğu hegemonik sisteme rıza göstermelerini sağlamıştır. ABD'nin bu yolla ulaştığı ekonomik güce, ekonomik ilişkilerle edindiği dostlarıyla geliştirdiği siyasi ve askeri ittifaklar eşlik etmiştir. İşte bu nedenle Bretton Woods konferansıyla küreselleşen piyasalar Amerikan üstünlüğünün de temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda küreselleşme dediğimiz şey, küresel kapitalizmin ta kendisidir. Üstelik incelendiğinde Aydınlanma Çağı ile birlikte Londra piyasasına dayanan global bir altın standardının geliştirildiği, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun küresel hegemonik aktör olması sürecinde de benzer bir ilişkiler ağının bulunduğu görülmektedir. Ayrıca günümüzde de Aydınlanma ideolojisinin getirdiği liberalizme

uyum sağlayarak BRİCS Kalkınma Bankası üzerinden ekonomik ilişkiler geliştiren Çin'in ABD'ye rakip olarak değerlendirilmesinin ve yüksek potansiyele sahip bir küresel hegemonik aktör boyutunda tartışılmasının nedenini de aynı ekonomik ilişkiler oluşturmaktadır.

2-Küreselleşmenin Siyasi Boyutu

Küresel kapitalizmin siyasete gözle görülebilir bir etkisi olmuştur. Bu etkilerin en önemlisi, 1648 yılında imzalanan Westfalya Antlaşması'yla birlikte ortaya çıkan ve Aydınlanma Çağı'nın devlet yapısı olan ulus-devlet yapısına dayalı uluslararası ilişkiler zemininin sorgulanması ve uluslararası ilişkiler literatüründe *''Ulus-devlet öldü mü?''* sorusu etrafında gelişen tartışmalardır. Amerikan düzeni penceresinden bakıldığında küreselleşme, bir ulus-devletin inşa ettiği hegemonik düzenin küresel bir imparatorluk düzenine evrilmesi sürecidir. (Okur, 2012, 215) Mehmet Akif Okur'un bu tanımından hareketle düşünüldüğünde, küreselleşmenin çok uluslu şirketlerin yarattığı bir küresel imparatorluk düzenine işaret ettiği kabul edilebilir. Bu tanımı açıklamak gerekirse, küreselleşme vasıtasıyla uluslararası kamuoyunda rıza unsurunu sağlayan aktörün kendi para birimine dayanan kur sisteminin işlediği küresel kapitalizmde, bir taşıyıcı unsur olan uluslarötesi şirketler vasıtasıyla bir küresel imparatorluk oluşturmaya yöneldiği iddia edilebilir. Harry Magdoff'a göre, *Emperyalizm, kapitalist toplum için tercih meselesi değil, yaşam tarzıdır. Küreselleşme bu yaşam tarzının günümüzdeki adıdır. Yani küreselleşme emperyalizmin bir aşamasıdır.*(Karagöz, 2008, 678) İşte emperyalizmin bu güncel aşaması olan küreselleşme sürecinin hegemonik liderliğini günümüzün en büyük diktatörlüğü olarak tanımladığımız ABD yürütmektedir. ABD bir taraftan küreselleşme sürecine liderlik ederek küresel kapitalizmin işleyişinden bir küresel imparatorluk yaratmaya yönelik dış politika vizyonu benimser ve bu amaç doğrultusunda Afganistan ve Irak'ı işgal ederken diğer taraftan kendisi de doğrudan küreselleşmenin yarattığı sorunlarla iç meseleler olarak yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Sınırların esnekleşmesi ve yerel kimliklerin ulusal kimlikleri aşarak öne çıkması süreci Amerikan topraklarında da yaşanmaktadır. ABD, Hispanikleşme tehdidi algılamakta kendi sınırları içerisinde MexAmerica olarak adlandırılan bölgelerle karşılaşmakta ve bir iç bunalıma tanıklık etmektedir. Küreselleşmenin *''yerel olan evrenseldir.''* şiarı doğrultusunda öne çıkarttığı yerel kimliklerin ulusal kimliklere meydan okuyuşu bizzat küreselleşme sürecinin lideri olan ABD'de de yaşanmaktadır. Bu yaşananlarla ilişkili olarak yukarıda ifade ettiğimiz *''Ulus-devlet öldü mü?''* sorusunu irdelemek yerinde olacaktır.

2.1. Ulus-Devlet Öldü mü?

Küreselleşmenin yarattığı düzen, ulus-devlet yapısının da tartışılmasına sebep olmuştur. Küreselcilere göre, ulus-devlet yapısı küresel ekonomiye uyum sağlayamamaktadır. Hatta ulus-devletler getirdiği gümrük ve vergi standartlarıyla küresel ekonominin işleyişine engel teşkil etmektedir. Peki küreselciler haklı mı? Zira ulus-devlet yapısının ölmese bile geleneksel yapısını da koruyamadığı gözlemlenebilir bir gerçektir. Azerbaycanlı jeopolitik uzmanı ve siyasetçi Ali Hasanov'a göre, dünya üretiminin liberalleşmesi, yatırımların karşılıklı güvencesi, gümrük ve vergi sistemlerinin evrenselleşerek standartlaşması gibi meseleler, milli ve etnik sınırları sembolik hale getirmiş ve tartışılır bir boyuta sürüklemiştir. (Hasanov, 2012, 349) Hasonov'un ifadesine bakılarak sınırların sembolikleşmesinden hareketle devletlerin kırmızı çizgilerinin renk değiştirerek belirginliğini kaybeden bir griye dönüştüğünü söylemek tutarlı olabilir; çünkü dünyanın yaşadığı dönüşüm devletleri sömürmek için dahi birbiriyle etkileşim içerisinde olmaya zorlamakta, devletlerin kapalı rejimlere dönüşerek tek başına hayatta kalması imkansızlaşmaktadır. Dünyanın küçüldüğü iddiasıyla ortaya çıkan manzara budur. Ancak küreselleşme karşısında, küreselci verilerin esas alınması çerçevesinde ifade edilen bu manzaraya başka bir pencereden de bakmak gerekmektedir. Örneğin küreselcilere tüm ulus-devletlerin küreselleşme karşısında aynı oranda zayıf düşüp düşmediklerini sormak bir zorunluluktur. Bu soru tartışıldığında karşımıza küreselleşmenin nimetlerinden en fazla faydalanan devletlerin de genellikle ulus-devlet yapısına sahip olan devletler olduğu gerçeği çıkmaktadır. Dolayısıyla devletler arasındaki karşılıklı bağımlılıkların artması durumunun devletleri dayanışma yapmaya ve hatta ulusal sınırları silikleştirmeye zorladığı kabul edilse bile, küresel ekonomiyi yöneten ulus ötesi şirketlerin hala kendi ulusal devletlerine bağlı oldukları ve hatta bu şirketlerin, merkezlerinin bulunduğu ülkelerin devlet düzenlemelerinden de faydalanarak büyüdükleri görülmektedir. Bu anlamda küreselleşme olgusu çerçevesinde tartışılması gereken ulus-devlet yapısı değildir; çünkü saldırıya uğrayan, can çekişen ulus-devletler değildir. Ve hatta *''ulus-devlet öldü mü?''* sorusuyla canlanan

tartışma sanal bir tartışmadır. Gerçek olan, küreselleşmenin çoğunluğu ulus-devlet olmak üzere gelişmiş devletler tarafından yönlendirildiği ve yine çoğunluğu ulus-devlet olan az gelişmiş devletlerin küreselleşme vesilesiyle sömürüldüğüdür. Bundan dolayı ulus-devlet yapısının tartışılmaya açıldığı ülkeler aslında emperyalist saldırıya uğrayan ülkelerdir. Tartışma merkez-çevre ikileminin günümüzdeki yansımasını oluşturmaktadır. Tartışmanın özü budur; çünkü *''Küreselleşmenin getirdiği güzellikler dünyanın yoksul insanlarını etkilemiyor. Çok az sayıda insan büyük faydalar elde ederken, dünya nüfusunun üçte ikisi küresel pastanın dışında kalıyor. Kenara itiliyor.''*(Baumann, 2014, 83) Küreselleşmenin içinde bulunduğu bu siyasi ve iktisadi duruma rağmen; bir paradoks yaratırcasına küreselleşmenin dünya üzerinde kültürel etkiler aracılığıyla genel bir kabul gördüğü de belirtilebilir.

3.Küreselleşmenin İdeolojisi Neoliberalizm

Özellikle 1960'lı yıllarda yaşanan ekonomik durgunluklar ve sol akımların Avrupa'da ''tehdit'' olarak algılanması, Avrupa'lı devletleri 1929 sonrasında yükselen devletçi Keynesyen politikalardan uzaklaşarak neoliberalizme yönlendirmiştir. Sermayeyi sürekli olarak büyüyerek küreselleşmeye yönelten neoliberal politikalar, hem yukarıda ifade ettiğimiz ulus-devlet tartışmasının önünü açmış hem de küreselleşmenin ideolojisi olarak öne çıkmıştır. Piyasaların liberalleşmesiyle bireysel özgürlüklerin gelişmesi arasında doğru bir orantı olduğunu iddia eden neoliberalizm, liberalizmin Birinci Dünya Savaşı sonrası idealizmiyle kurduğu ilişkinin bir sonucu olarak teorileşmiştir. Neoliberal ideolojinin teorik gelişiminde uluslararası ilişkiler literatürüne İngiliz Okulu olarak giren uzlaşmacılığa dayanan ekolünün katkısı büyük olmuştur.

Neoliberaller, *''Bırakınız yapsınlar''* ilkesine dayanarak piyasalarda serbestliği esas alan bir ekonomik modele inanmaktadırlar. Onlara göre, piyasalara devlet müdahale etmemelidir; çünkü piyasaların kendine özgü kanunları vardır. Yani piyasayı, piyasanın kendisi yönlendirmeli, bireyler müdahaleci politikalarda bulunmamalıdır. Ancak ekonomik zemine eleştirel bakıldığında, küreselleşme sürecini yönlendiren devasa şirketlerin merkezlerinin Washington, Londra ve Brüksel gibi finans merkezlerinde yer aldığı görülmektedir. Haliyle küreselleşen piyasaları hangi çıkarlar doğrultusunda, hangi devletlerin yönlendirdiğini anlamak mümkündür.

4.Küreselleşmenin Kültürel Boyutu

Bilginin, yaşam biçiminin, devrimlerin sınırları aşarak yayılması olgusu küreselleşmenin bir kültürü evrenselleştirmesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde tanıklık ettiğimiz küreselleşmenin bu kültürel boyutu, aynı zamanda Amerikan sömürgeciliğinin küresel kabul unsurlarına en az ekonomik küreselleşme kadar etki eden önemli bir boyutudur. Dünya halklarının pek çok sınıfsal sorunun aşılmadığı bir dünya zamanında, ''Mc Donald''laşan bir yaşam şeklinin pazarlanması çerçevesinde sınıfsal çelişkilerin üstü örtülmeye çalışılmaktadır. İnsanların küresel markalar haline dönüşmüş kafelerde oturup, küresel şirketlerin yemeklerini yediği, yine bu tarz şirketlerin ürettiği kıyafetleri ve ayakkabıları özenerek giydiği, Hollywood filmleriyle algılarının yönlendirildiği, habere erişimde bile temel kaynak olarak BBC, CNN gibi Amerikan ideolojisini pazarlayan küresel şirketlere mahkum edildiği bir dünyada, Amerikan tipi yaşam biçiminin evrenselleşmesinden bahsedilebilir. İşte küreselleşmenin bu kültürel etkisi, Amerika'nın dünya üzerinde şiddet içermeyen geniş kapsamlı, dönüştürme gücüne sahip, bir kültür devrimini andıran güce sahip olmasını sağlamıştır.(Brzezinski, 2015, 219) Bu anlamda küreselleşmenin kültürel boyutu, Amerikan emperyalizminin ihracını sağlayan araçlardandır.

Amerikan imajının ihracı meselesinde en fazla tartışılması gereken konulardan biri, algılarda oluşan psikolojik Amerikancılıktır. Örneğin dünyanın en önemli eğitim kurumlarının birçoğuna ev sahipli yapan ABD, her yıl çeşitli ülkelerden pek çok insanı öğrenci olarak kabul etmekte ve bu öğrencileri, Amerikan değerlerini esas alan bir eğitim sistemi çerçevesinde yetiştirmekte; ve hatta bu öğrencilerin birçoğuna burs desteğinde bulunmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak yetişen gençlerin Amerikan tipi yaşam şeklini benimsemesinin de ötesinde, o gençlerin ABD'yle bir gönül bağı oluşmaktadır. Her yıl eğitimini tamamlayıp mezun olarak ülkesine dönen dünyanın çeşitli uluslarından vatandaşlar, gittikleri ülkelerde avukatlık, savcılık, doktorluk, siyasetçilik v.b. pek çok mesleği icra ediyorlar. Sonuç olarak devletlerin yönetim kademelerinde ''ABD'ye karşı vefa duygusu olan, gönül bağı kurmuş'' kişiler görev alabiliyor. İşte Amerikan emperyalizminin varlığını sürdürmesinin en önemli kültürel etkisi de budur; çünkü Hz. Ali'nin dediği gibi, zalimleri yaşatan, mazlumların rızasıdır.

Sonuç

Feodalizmin yıkılması, Avrupa aydınlanmasının önünü açarken, Avrupa aydınlanması da özü itibariyle kapitalist nitelik taşıyan bir dizi devrimle kurumsallaşmıştır. Feodalitenin yıkılarak burjuvazinin oluşması bağlamında her ne kadar ilerici devrimlerden bahsediyor olsak bile, gerçekleşen burjuva devrimleri liberal-kapitalist yayılmacılığı esas alan bir ideolojiyi üretmiş ve tarihsel gelişmeler insanlar arasında ciddi sınıfsal karşıtlıklar yaratmış, halklar arasında yeryüzü kaynaklarına erişimde ve refah seviyesinde ciddi uçurumlara sebep olmuştur. Üstelik eşitsizlikler, modern küreselleşmenin ortaya çıktığı son 500 yıl içerisinde ortadan kaldırılamadığı gibi daha da artmış ve eşitsizliklerden kaynaklanan sorun yapısallaşmıştır. Küreselleşme, olarak ifade edilen ve küresel kapitalizmin inovasyon yoluyla var olmasını sağlayan kavram, bu yapısal sorunun ta kendisidir.

Küreselleşme çağı, kapitalizmin modern ekonomik düzen yaratmasını sağlamış, yaratılan ekonomik düzen siyasi bir boyut taşıyan sömürgecilik faaliyetlerini maskelemiş ve üstelik bu maskenin düşmemesi için ‘‘ulus-devlet öldü mü?’’ gibi sanal sorularla gerçekler gizlenmiştir. Diğer taraftan ekonomik ve siyasi küreselleşmenin etkisiyle neoliberalizm dünya piyasasını yönlendirmiş ve tüm bu süreç, ABD öncülüğünde kapitalizmin merkezileşmesine yol açmıştır. Küreselleşme kültürel faaliyetlerin de etkisiyle, dünyaya pazarlanmış ve dünya halkları Aydınlanma Çağı ile başlayan bir sürecin en vahşi aşamasında dahi, kültürel anlamda bir yaşam biçiminin benimsenmesi yoluyla eleştirel akıldan yani Aydınlanma’nın temelinde yer alan sorgulamadan yoksun kalmıştır. Aydınlanma, küreselleşmeyle birlikte maalesef kendi felsefi temellerine tezat oluşturacak bir noktaya savrulmuştur.

KAYNAKÇA

1-Umut Omay, ‘‘Sosyal Haklar Kapitalizmin Tek Taraflı Anlaşması mı?’’, Mesut Gülmez – Nagihan Durusoy Öztepe - Nergis Mütevellioğlu - Oğuz Karadeniz – Handan Kumaş(Der.), **Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu 2: Bildiriler Kitabı**, Petrol – İş Yayını, Ekim 2010, s.128-129

2-Karl Marx - Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, Can Yayınları, Celal Üster - Nur Derviş(Çev.), İstanbul 2010, s.51

3-Manfred Steger, **Küreselleşme**, Dost Kitabevi Yayınları, Abdullah Ersoy(Çev.), Ankara 2013, s.38

4-Doğacan Başaran, *Uluslararası Güç İlişkileri Bağlamında İkinci Dünya Savaşı Sonrası Hegemonik Mücadelelerin İncelenmesi*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun 2017, s.47-48

5- Manfred Steger, **Küreselleşme**, Dost Kitabevi Yayınları, Abdullah Ersoy(Çev.), Ankara 2013, s.54

6- İlknur Türe, ‘‘Küreselleşme, Kapitalizm ve Ulus-Devlet’’, **Finans Politik&Ekonomik Yorumlar**, Cilt 46, Sayı 530, Yıl 2009, s.41

7- Betül Karagöz(2008), *Mutlakiyetçi Devletten Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Dünya Sistemine: Sivil Uygarlığın Kurumsallaşma Süreci*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.678

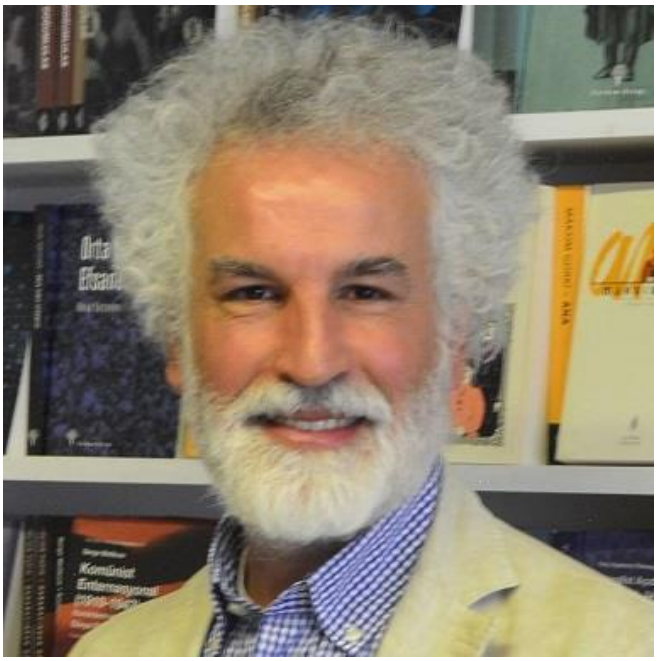
8- Ali Hasanov, **Jeopolitik**, Babıali Kültür Yayıncılık,Azad Ağaoğlu(Çev.), İstanbul 2012, s.349

9- Zygmount Bauman, **Küreselleşme**, Ayrıntı Yayınevi, Abdullah Yılmaz(Çev.), İstanbul 2014, s.83

RÖPORTAJ:

SADIK USTA ile ‘AYDINLANMA’ ÜZERİNE

“TÜRK AYDINLANMASI DİYE BİR KAVRAM VARDIR.”

Hazırlayan:

Muharrem ANIL - Doğacan BAŞARAN -

Beyza Selen ÇAVUŞ

1- Size göre, “Aydınlanma” denince ne anlamamız gerekir? Kant’ın “Aklını kendin kullanmak cesaretini göster!” tanımı sizce yeterli midir?

Önce şunu vurgulamakta yarar var: Sadece Türkiye’de değil, dünyanın birçok ülke ve bölgesinde karşıdevrimci dalga yükseliştedir.Sadece etrafımıza bakmak bile bunu görmeye yeter.

Emperyalizmin bütün dünyada kışkırttığı dinci-şeriatçı ve etnik bölücülük, dünyevi hayatımızın tamamını belirler hale gelmiştir. Bilimsel düşünce ve akıl ise sadece teknolojik buluşların basit birer araç ve yöntemine indirgenmiştir.Kapitalist sistemin yoklukla terbiye ettiği, rekabet içinde hırçınlaştırarak bir kurda dönüştürdüğü insanoğlune yazık ki düşünsel açıdan da barbarlaşıyor. Burjuvazi, 18. ve 19. yüzyılda aydınlatarak önemli oranda çağdaşlaştırdığı insanı hurafelere, bağnazlıklara, batıl inanca boğarak yeniden mezheplerin, cemaat ve tarikatlarınkulları haline getiriyor. Bu gelişmelerin ışığında dünyada ve Türkiye’de yeniden bir Rönesans ve Aydınlanmaya ihtiyaç duyulduğu da çok açıktır.

Kavram olarak Aydınlanma nedir?

Türkçede kullandığımız Aydınlanma terimi, Almancanın “Aufklaerung” (Osm. Tenevvür, Fr. Eclairement, İng. Enlightment, İt. İlluminato) teriminden esinlenerek türetilmiştir. Aydınlanma teriminde hem fiziksel açıdan hem de mecazi anlamda ışık olgusu var. Biz Aydınlanma derken bir konu hakkında fikir sahibi olmayı veya berraklaşmayı; bir konunun açıklık kazanmasını, bilinmeyen bir şeyin üstündeki örtünün kaldırılmasını, fikir karmaşasının açıklığa kavuşturulmasını anlıyoruz.

Aydınlanma, geniş anlamda kullanılırsa,mutlu olmak, ruhen nurlandırılmak anlamına da gelebilir. Az önce belirttiğimiz gibi, Aydınlanma terimi ışık kavramını da içermektedir ki bu da karanlık alanın ışıklandırılması, nesnelerin seçilmesi ve görmenin kolaylaşması demektir.

Fakat en önemlisi Aydınlanma (kökleri daha da geri götürülebilmekle beraber) esas olarak 18. yüzyılda ortaya çıkmış felsefi, siyasi ve kültürel bir akımdır.

Çok kısaca geçmişe gidersek, Aydınlanmanın kökleri (her ne kadar, bu kavramı Antikçağ dönemi için de kullananlar olsa da) 16. yüzyılın Rönesans ve Hümanizm akımına kadar götürülebilir. Peki Rönesans ve Hümanizm akımı neden ve nasıl ortaya çıkmıştı?

16. yüzyılda, ticaretle birlikte kentler de canlanmıştı. Pazar ve üretim merkezi işlevi görmesi nedeniyle büyüyen kentler, aynı zamanda iktidarların siyasi merkezleriydi. Bu kentler sadece üretim ve ticaretin merkezi değil, özellikle bilimin, edebiyatın, kültür ve sanatın da merkeziydi. Nüfusun ve kent sayısının artışı, üretimin

yoğunlaşması, dağıtım ve ticaretin yaygınlaşması kentlerde yeni bir kentli sınıfın(burjuva sınıfının)ortaya çıkmasına imkan vermişti. Yeni ekonomik olanaklar, üretici güçlerin (emekçilerin) ve ürünlerin özgür dolaşımına, kitlelerin kültürel canlılığına, çalışanların özgürce meslek ve ticari alanlar belirlemesine ihtiyaç duyuyordu.

Fakat üretici güçleri oluşturan köylüler toprağa, yani ağaya bağımlıydı; hammadde kaynakları (ormanlar, sürüler, tarım ürünleri, yün ve keten gibi maddeler) sınır ve gümrüklerle denetim altına alınmıştı; yasalar, dinler, diller, kültürel alışkanlıklar ve gelenekler, ticari ve kültürel yaşamı sınırlamaktaydı.

Sadece üretim alanındaki değil, aynı zamanda dağıtım ve tüketim alanındaki engeller de kentlerde ekonomik imkanları elinde tutan yeni sınıfın (burjuvalar) soylularla ve dini kurumlarla çatışmasını kaçınılmaz hale getirmekteydi. Aynı şekilde bu durum, köylülerle toprak ağalarının; ticaret burjuvazisiyle aristokratların, yerel prenslerle kralların; Protestanlarla Katolik kilisesinin; ulusal dillerle Latincenin; tarikatlarla merkezi otoritenin; bilimle dinin çatışmasını da kaçınılmaz hale getirmişti. Çatışmanın ideolojik kökleri daha da eskilere götürülebilmekle birlikte, bu çatışma esas olarak 16. yüzyılda ortaya çıkmıştı.Bilim ve sanat dünyası, 16. ve 17. yüzyıldan bu yana kendisini dini ideolojiden ve ortaçağ kültüründen kurtarmaya çalışıyordu.

Avrupa'da kapitalist üretim ilişkilerinin geliştiği Kuzey İtalya ve Kuzey Avrupa'da teknolojinin gelişmesi; insanoğlunun köylülüğün bir ifadesi olan dar ufuklu olmaktan kurtulması; deniz aşırı ülkelerin, başka dünyaların keşfi(!)ve bunun üzerine temellenen yeni yaşam tarzı; bilimsel gelişmeler ve teknolojik buluşlarla büyük ölçüde artan üretimin önemli bir sermaye birikimine olanak yaratmasıyla şekillenen tüketim kültürü ve lüks yaşam tarzı; resim, heykel, edebiyat akımlarının gelişmesi; insan denen varlığın duygu, düşünce ve arzularının çeşitlenmesi ve keşfedilmesi ya da en azından bunların ifade edilmesinden korkulmaması vs. insanı merkeze yerleştiren bir kültür hareketinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ünlü Romalı filozof Terence'nin "*ben bir insanım ve insana ait olan hiçbir şey bana yabancı değildir*" desturundan hareketle, sanat ve kültür çevrelerinde *Hümanizm* adı verilen insan ve dünya merkezli bir düşün akımı gelişmeye başlamıştı. Umut ve iyimserlik, insan varlığına ve yeteneklerine duyulan güven, dünyevi hayata olan bağlılık ve merak gibi bazı özellikler hümanistlerin ortak ideolojisi haline gelmişti. Hümanist akım insanın şahsi kurtuluşuna inanıyor, feodal düzenin ve kilisenin keyfi iradesine ve baskısına karşı çıkıyordu. Ancak yoksulların ve emekçilerin baskı ve zulümden kurtuluşu için herhangi büyük bir çaba göstermiyordu. Bu nedenle de etkileri ne yazık ki sınırlıydı. Ancak bu durum, Avrupa'yı sarsacak Reform hareketi ve 16. yüzyılın köylü isyanlarıyla değişecekti.

Kopernik, Kepler, Galilei gibi bilim adamlarının dünya ve evrenle ilgili bilimsel bulguları, Ptolemea'dan bu yana gelen ve Kilisenin sımsıkı sarıldığı evren modelini yıkmaya yetti; Dante, Cervantes, Luther gibi aydınların eserleriyle birlikte Katolik Kilisesinin dili olan Latincenin (Tanrının tartışılmaz dili) otoritesi yıkıldı; onun yerine ulusal diller gelişti; köylülüğün kentlere akmasıyla birlikte kader gibi algılanan ağa-maraba ilişkisi yıkıldı... Bütün bunlar o güne kadar Kral-Kilise-Toprak Ağası üçlüsünün tartışılmaz otoritesini ve sömürü düzenini sorgulamaya yetmişti. Ardından sıra dini hurafelerin, alışkanlıkların ve düzeni ayakta tutan geleneklerin sorgulanmasına gelmişti.

Kısaca bu bilim-din tartışması olarak ortaya çıkmıştı.

Gelişmekte olan doğa bilimi, materyalist felsefenin ihtiyaç duyduğu birçok bilimsel gerçeği ortaya çıkarmıştı. 15. yüzyıldan bu yana bilimin evrene, doğaya, maddeye ve insanlık tarihine ilişkin devrimci çıkışları olmuştu. Rönesans döneminin yeni bilim adamı, olguları ve deneyi bilimsel araştırmanın başat yöntemi ilan etmekle kalmıyor, aynı zamanda pratikte kanıtlanmayan hiçbir argümanı da kabul etmiyordu.

Bilgi neydi? Bilginin kaynağı neydi? Madde neydi? Devinimin, hareketin ve değişimin kaynağı ve yasaları var mıydı? Yaşam neydi ve nasıl ortaya çıkmıştı? İnsan neydi ve hayvanlar dünyasıyla nasıl bir ilişkiye sahipti? Bilimsel bulgular çoğaldıkça, doğaya ait bilgiler derinleştikçe, felsefe de ilahiyata meydan okuyordu. Bu süreçte üretici güçlerin gelişme kaydetmesinin yanı sıra, siyasi ve düşünsel yapılar da esaslı bir devrim yaşamışlardı: Devletin ve yasaların rolü; tarih ve toplumların işleyişi; din, dil, edebiyat, kültür ve sanatın insan yaşamındaki anlamı gibi konular insan bilincinin sarsılmasına ve toplumların devrimcileşmesineyol açmıştı.

Bu gelişmeler ışığında kitle psikolojisi mutlak bir değişime uğramıştı; toplum içinde hem evrensel hem de ulusal yurttaşlık bilinci gelişmişti; toplum

nispeten demokratikleşmiş, ulusal dillerin, modern edebiyatın, sanat ve kültür kurumlarının temelleri atılmıştı. Amerika'nın keşfiyle(!) birlikte yeni toplumların tanınması;Kolombo'nun,AmericoVespucci'nin seyir defterleri, kişisel not ve mektupları Rönesans aydınının ufkunu genişletmişti.

Halkçılıkla birlikte cumhuriyetçilik de keşfediliyordu. Cicero'nun, Plutarkos'un, Livius'un yurttaşlık ve cumhuriyet kavramları tartışılmaktaydı.*Yönetim Üzerine*, *Ütopya*,*Cumhuriyet'in İyileştirilmesi Üzerine*, *Güneş Ülkesi* gibi eserler yazılmaktaydı. Bu yazarların amacı, feodal düzenin toplumsal adaletsizliğini ortadan kaldırmak; emekçiyi, köylüyü, ezileni ve yoksulu korumak ve ayrım gözetmeden herkesin "mutluluğunu" aramaktı.

Mekanik biliminin gelişimi, saat ve değirmen teknolojisindeki atılım, yeni makinelerin icadı, basıncın ölçülmesi, ısı yasası, elektrik ve manyetizm, ışık hızının keşfi, botanikteki buluşlar, hücre ve kalıtım kavramının bulunması, insan anatomisinin incelenmesi, kan dolaşımının keşfi, mikrop ve virüslere ilişkin yeni buluşlar hem ekonomiye büyük katkılar sunmuş hem de materyalist felsefenin önünü açmıştı.

Kopernik, Galilei ve Newton bilimsel buluşlarıyla;Hobbes, Locke ve Rousseau devlet ve toplum teorileriyle;Diderot, Holbach ve Kant, felsefi açılımlarıyla;Quesnay, Smith ve Ricardo ekonomi bilimiyle yükselmekte olan burjuvazinin yeni çağdaş toplumu hazırlamışlardı.

Şimdi esas sorun, bilim ve felsefe alanındaki bulguların toplumsal alana nasıl yansıtılacağıydı. Bilimsel ve felsefi başarıların toplumsal yaşama uyarlanması meraklı, dünyayı keşfeden ve bilen, özgür ve kendine güvenen yurttaşlarla mümkündü.

Ufukta yeni bir dönem, Aydınlanma çağı, gözüküyordu.

Aydınlanma çağı birkaç koldan birden yürüdü. Daha doğrusu bu akımın İngiliz, Fransız, Alman, Rus, İtalyan ve bir de Hollanda ayağı vardı. Her ne kadar bunlar birbirinden farklı olarak ortaya çıkmış olsalar da,birbirinden farklıbu ulusal akımlar zamanla birbirini etkileyerek Avrupa'da bir Aydınlanma akımı oluşturacaklardı.

Aydınlanma, siyasi ve felsefi bir akım olarak, ekonomik gücü elinde tutan(Fransa'da 3. sınıf olarak ifade edilen) burjuvazinin bilime, felsefeye ve kültürel hayata yaslanarak sürdürdüğü bir özgürleşme hareketidir.

Bu hareketin amacı, burjuva toplumunun gelişmesini önleyen ve ona ayak bağı olan krallıkları, Kilise'nin iktidarına dayanan ilahiyatı ve gücünü feodalizmden alan toprak ağalığı sistemini yıkmaktı. Böylece hem ekonomik gelişmenin hem köylülerin özgürleşmesinin hem de kültürel ve ideolojik atılımın önü açılacaktı. Artık geçmişin otoritesine dayanan, gücünü ve manevi ağırlığını dinin ve toplumun gelenek ve göreneklerinden alan hiçbir uygulama kabul edilmeyecekti. Her şey mantık ve aklın süzgecinden geçirilecek ve akla uymayan hiçbir şey kabul edilmeyecekti. Her şey acımasız bir şekilde aklın eleştirisine tabi tutulacaktı.

Alman düşünür Immanuel Kant (1724-1804) "Aydınlanma nedir?" başlıklı bir makale yarışmasına gönderdiği denemesinde "Aydınlanma, insanın bizzat kendisinin neden olduğu güdülme durumundan çıkışıdır." demiş ve makalesinin sonunda bu düşüncesini "SapereAude!", yani "aklını kullanmaya cesaret et!" diyerek perçinlemişti.

Aydınlanma düşüncesini Kant'tan önce (bu kadar açık olmasa da) radikal Fransız Aydınlanmacıları da dile getirmişlerdi. Muhtemeldir ki Kant bu makaleyi, Diderot'un 30 yıl önce yazdığı "Eklektisizm Nedir" başlıklı yazısını okuduktan sonra yazmıştır.

17. yüzyıldan itibaren filozofların tartıştığı başlıca konu bilginin, düşüncenin ve zihinsel etkinliğin kaynağının ne olduğuydu. Özellikle felsefede rasyonel (akla önem verenler) akımın öncülerinden Descartes, "Cogito ergo sum!" diyerek, insanoğlunun her şeyden önce bir varlık olduğunu ve buradan hareketle de kendi benliğini keşfetmesi gerektiğini vurgulamıştı. Sonradan Spinoza, Leibniz gibi farklı filozoflar da benzer düşünceleri dile getireceklerdi.

Fakat bu konudaki en etkili görüşler kuşkusuz John Locke (1632-1704)'a aittir. Locke, duyumsalcılık felsefesiyle sadece çağdaşlarını değil, 19. yüzyılın ortasına kadar bütün filozofları etkilemiştir. Locke, bilgimizin ve düşüncelerimizin kökeninin içsel değil, dışsal olduğunu(yani, duyu organlarımızın algıladıkları temelinde biçimlendiğini)belirterek idealist felsefeye önemli bir darbe vurmuştu. Bu yolu takip eden filozoflar, maddi dünyanın izdüşümünün önce düşünce ve bilincimize ve sonra da toplumsal yaşantımızdaki ilişkilere yansıdığını ortaya koyacaklardır. Artık tartışma, bilginin veya düşüncenin kaynağının ne olduğu üzerine değil; içinde bulunduğumuz lanetli dünyada zulmün ve adaletsizliğin kökeninin ne olduğuna ilişkindir.

17. yüzyılda bilim ve felsefenin gelişmesiyle birlikte, toplumlar da kendi bilinçlerine varmayı ve akıllarını kullanarak siyasete müdahale etmeyi öğreneceklerdi. Köylü devrimleriyle kendisinden bahsettiren, etkinliğiyle siyasi iktidarları belirleyen kitlelerin, yeniden ama bu kez daha cesur çıkışlar yapması kaçınılmazdı. Bunun ilk belirtileri 1531-1546 yılları arasında İsviçre'de, 1581 yılında Hollanda'da ve 1640 yılında da İngiltere'de görülmüştü. Bu süreçte ortaya çıkan halkçı teoriler, önce her biri ayrı bir toplumsal tasarı olan modern ütopyalarda (Morus, Campanella, Bacon) sonra da özellikle, Fransız yurttaşları olan Jean Meslier'in, Morally ve Mably'nin sosyal tasarılarında dile getirilmişti.

18. yüzyılı belirleyen Aydınlanma Çağının, özellikle Kantların, Mablylerin, Holbachların, Rousseau ve Fichtelerin yeni devrimci teorileri(sonradan Büyük Fransız Devrimi'nde "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" olarak ifade edilecektir), hem halkçı devrimlerin birer ürünleriydi hem de 19. yüzyılın yeni sınıflarının umutlarını yansıtan programlardı.

1640 İngiliz devrimi sadece düşünsel alandaki yenilikleriyle değil, aynı zamanda bilimsel, askeri, ekonomik ve siyasi uygulamalarıyla insanlık tarihinde yeni bir dönem başlatmıştı.

1776 Amerikan devrimi, küçük bir ülkenin haklı olduğu sürece büyük bir imparatorluğu yenilgiye uğratabileceğini gösterdi. Bunun yanı sıra bu devrim, siyasi ve ekonomik özgürlüklerin kazanılabileceğini göstermiş olması açısından da önemlidir.

1789 Büyük Fransız Devrimi ise sadece baldırı çıplakların siyaset sahnesine bağımsız bir kuvvet olarak çıkmasını sağlamamış, aynı zamanda radikal ve modern teorilerin uygulanabilirliğini de göstermişti.

Yeniden "Aydınlanma nedir?" sorusuna dönersek; Diderot, Aydınlanmanın tanımını "Eklektizm nedir?" maddesini yazarken şöyle ortaya koyar: "önyargıları, gelenek ve görenekleri, eski olmaktan kaynaklanan genel kabulleri; otoriteyi ve kısacası insanların zihnini boyunduruk altına almış olan her şeyi çiğneyerek kendi kendine düşünmeye ve açık seçik ve genel ilkelere yükselmeye cesaret eden; onları sorgulayan, tartışan, kendi deneyiminin ve aklının tanıklığından başka bir şeyi kabul etmeyen ve hiçbir şeye bağlanmadan ve taraf tutmadan incelediği felsefelerden sadece kendisine ait olan özel bir felsefe oluşturan bir filozoftur." Bunlar hem yüz yıl önce İngiliz materyalizminin babası olarak ünlenen filozof Francis Bacon'ın Novum Organum'da ifade ettiği görüşlerdir hem de görüldüğü gibi Kant'ın tanımının neredeyse kelime kelimesine aynısıdır...

Aydınlanma için Kant'ın, "Aklını kullanmaya cesaret et!" tanımının yeterli olup olmadığı konusuna gelince...

Eğer biz de görüşümüzü vurgulu bir cümleyle ifade edersek, "Her Aydınlanma aydınlanmak değildir!" Neden? Çünkü 18. ve 19. yüzyıl Aydınlanmasının önemli filozofları (Voltaire, Diderot, Holbach, Helvetius, Kant, Hegel vs.) insanoğlunun içinde bulunduğu toplumsal koşulların nedenini, onun aklını kullanamamasına bağlıyor ve bu durumdan kurtuluşun da onun aklına sahip çıkmasıyla mümkün olacağını sanıyorlardı. Halbuki gerçek öyle değildir. Bunu açmak için biraz geriye sarmak, yani insanoğlunun bilgiye ve bilince nasıl ulaştığına bakmak zorunludur.

İnsanoğlu bilgiye, Aydınlanma filozoflarının düşündüğü gibi sadece dışsal bir aktarımla (eğitimle) değil, bizzat yaşadıkları deneyimlerle ve etkinlikleriyle ulaşmaktadır. Bilgi, ancak insanın (öznenin) içinde bulunduğu maddi dünyayı değiştirmesiyle edinilmektedir. Örneğin, mızrak sapı haline getirilen basit bir odun parçasını ele alalım. Araç yapmasını öğrenmeye başlayan insanoğlu, basit bir ağaç parçasından mızrak sapı yaratırken zaman içinde onu yontmasını da öğrenecektir. Yontma sürecinde hangi ağacın daha kolay hangisinin daha zor yontulduğunu bizzat kendi deneyimiyle öğrenecektir. Her yontma işleminde sadece odunun niteliklerini öğrenmemekte, aynı zamanda onu yontmak için ne türden taşlar vs. kullanması gerektiğini de kavramaktadır. Böylece insanoğlu hem hayatını kolaylaştırmak için işlediği ağacı hem de söz konusu mızrak sapını işlemek için kullandığı diğer nesneleri ve aletleri tanımaktadır. Yani onlar hakkındaki bilgiye sahip olmaktadır. Kısacası insanoğlu bilgiye ancak bir şeyi dönüştürerek sahip olmaktadır. Buraya kadar bir sorun yok, çünkü bütün filozoflar bilgiye bu sayede ulaşıldığını üç aşağı beş yukarı saptamışlardı. Ancak bu bakış açısı tek taraflıdır. Yani, sadece öznenin dışsal bir nesne hakkındaki bilgiye sahip olma yöntemini açıklamaktadır.

Ancak işin çetrefilli kısmı bu andan itibaren başlamaktadır. Özne, yani insanoğlu, bir odun parçasını yontarak ondan bir mızrak yaratırken, aslında kendisini yontmaktadır. Kendisini yontarak, mızrak sapı yapamayan insandan mızrak sapı yapabilen insana dönüştürmektedir. Buradaki

felsefi bakış açısı şudur: Öznenin bilgiye sahip olabilmesi için bizzat kendisinin pratik içine girmesi gerekir. Yani insanoğlu kendi aydınlanmasını bizzat kendi pratiğiyle sağlayabilir. İnsanoğlu içinde yaşadığı dünyayı dönüştürmeden onun hakkında bilgiye sahip olamaz, yani aydınlanamaz. Aydınlanmak, insanoğlunun kendi dünyasını, içinde bulunduğu toplumsal ve şahsi durumu kavraması değil midir? O halde aydınlanmak isteyen insan, daha doğrusu aydınlatılması gereken insan, bizzat kendi emeği olan, bizzat kendi pratiği olan bir aydınlanma faaliyeti içinde olmalıdır.

Örneğin, günümüzde siyasetle uğraşan sıradan bir insanı ele alalım. İçinde bulunduğumuzu şu kriz günlerinde gericilikle mücadele etmek isteyen bir insanın bir başka insanı aydınlatmadan aydınlanması mümkün müdür? Hayır! Aydınlanmak isteyen insan, önce kendi aydınlanacaktır. Daha doğrusu insanlar zincirleme bir şekilde birbirini aydınlatarak aydınlanmaktadırlar. Siz bir insana içinde bulunduğu durumu anlatırken, aslında basit bir odundan mızrak sapı yaratıyorsunuz. Basit bir odun parçası nitelikli bir nesneye (mızrak sapı) dönüşürken, onu işleyen insan da basit bir insandan nitelikli (mızrak yapmasını bilen) bir insana dönüşmüş olmaktadır.

Demek ki aydınlanma faaliyetinin ikili bir yönü vardır. Birincisi, insanının kendi aydınlanması bir başkasını aydınlatmasıyla mümkündür; ikincisiyse, bir insanın aydınlanması bir başkasının ona doğruları anlatmasıyla (yani dışsal) değil, onun bizzat kendi pratiği içinde bilinçlenmesiyle mümkündür. Bu işlem bir madalyonun iki yüzü gibidir. Birbirinden ayrılamaz. Aydınlanmak, bir başkasını aydınlatmaktır, aydınlatırken de onun bizzat kendisinin aydınlanmasıdır. Bu nasıl olmaktadır?

Gerici düşünce ve ideolojinin etkisi altında bulunan bir insanı etkilemek, onu dönüştürmek ve aydınlatmak onun kafasındaki hurafeleri ayıklamak, önyargıları temizlemek, başka bir dünyanın olduğunu göstermektir. Yani aydınlatmaktır. Bunu yaparken de aydınlatılan şahsın önyargılarını bilmek, kafasındaki hurafeleri tanımak, ona karşı argümanlar geliştirmek, bilgi taşıyarak eski görüşlerinden kurtulmasını sağlamaktır. Bunun yaparken aydınlatan insanın kendisi araştırma yapmakta, tartışarak düşüncelerinin sistemleştirmekte ve bu arada kendisi de gelişmektedir. Yani aydınlatanın kendisi aydınlanmaktadır.

Bu bakış açısı ne yazık ki kavranamadığı için filozoflar sürekli eğitime önem vermiş, planlar yapmış, kitaplar yazmış ama esas dönüşümün kitlelerin, halkın bizzat kendi pratiği içinde olacağını kavrayamamışlardır. Ne zamana kadar? Karl Marx "Feuerbach Üzerine Tezler" başlığıyla not ettiği görüşlerini, yani yeni bir felsefeyi, praksis felsefesini ilan edene kadar. Marx, Feuerbach Üzerine Tezler'in 3.sünde, değişmesi gereken yığınların, onlara dıştan anlatarak değiştirilemeyeceğini, onların dünyayı değiştirirken bizzat kendilerinin de değiştiklerini vurgulamaktadır. Bu bakış açısı felsefe tarihinde bir devrimdir ve dolayısıyla burjuvazinin 19. yüzyıla kadar savunageldiği Aydınlanma düşüncesinin aşılmasıdır. Burjuvazi kitlelerin sokağa inmesini bir yere kadar istemektedir; onların devrimci dönüşümler için harekete geçmesini bir yere kadar istemekte ancak iktidarın ele geçirilmesinden sonra onların siyaset sahnesinden çekilmesini emretmektedir. Bir bakıma kitlelerin yeniden sömürü çarkının içine hapsolmasını sağlamaktadır. Dünya tarihinin bütün devrimlerinin gerçek ve sonuna kadar giden devrimler olup olmadığını bu açıdan sınayabiliriz. Kitleleri köylere, fabrikalara, mahallelerin kahvelerine, öğrenciyi okuluna hapseden; onları siyaset ve yönetim işlerinden uzak tutan devrimler bir noktadan sonra donup taşlaşmıştır.

2- "Aydınlanma Çağı" Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerini takip eden ve sadece 18-19. Yüzyıl Avrupası'nı kapsayan bir süreç midir? Öncesi veya sonrası yok mudur?

Az önce belirttiğim gibi Aydınlanma kavramı, 18. yüzyılda ortaya çıkmış özgün bir kavramdır. Tabii ki bazı kavramlar başka bir anlamda kullanılmak üzere tedavülde kalabilirler, fakat onların tarihselliklerini, zamansallıklarını göz ardı etmeden. Dolayısıyla Aydınlanma kavramı, tarihsel bir momentte burjuvazinin iktidarı ele geçirmesinin bir aracı olarak ortaya çıkmış felsefi, siyasi ve kültürel bir akımdı. Bu akımın etkisi hala devam etmektedir, gündemdedir ve günceldir. Ancak her düşünce akımı gibi onun da geçmişten gelen bir kökeni mutlaka vardır. Bazı filozoflar Aydınlanmanın kökenini antikçağda Ege'de ortaya çıkan (Milet, Efes) doğa felsefesine ve oradan da 5. Yüzyıl Atina'sına kadar geriye götürmektedir. Bu filozoflar aydınlanma sürecinin Doğu-İslam felsefesiyle (9-12. yüzyıllar arası) yeniden canlandığını ve ardından da bu uygarlık birikiminin Sicilya, Kudüs ve Endülüs üzerinden Avrupa'ya

aktarılarak yeni bir uyanışın ortaya çıktığı belirtmektedirler.

Aydınlanma düşüncesi, dünyanın farklı bölgelerinde farklı çehreler edinebildiği gibi zamanlama açısından da birbirinden farklı akımlar olarak devam edebilir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki Aydınlanma düşüncesi, dünyanın birbirinden farklı coğrafyalarındaki demokratik devrimlerin kaçınılmaz ideolojik temelini oluşturmuştur. Hedef bellidir, halkın aydınlanması; baldırı çıplakların geleneksel hurafelerden, batıl inançlardan ve en önemlisi de ağa-şeyh sömürüsünden ve baskısından kurtulmasıdır. Gerçek kurtuluşun sağlanabilmesi için de kitlelerin bizzat kendi eserleri olan pratiklere girmeleri zorunludur. Gerçek aydınlanma budur, çünkü etkindir, dönüştürücüdür ve köklüdür.

3-Aydınlanma Çağı, Avrupa'da gelişen liberalizm ve ulusçuluk kavramlarıyla bütünleşerek kilise iktidarının yıkılması çerçevesinde gelişmiştir. Bu anlamda Aydınlanma Felsefesi'nin kapitalizmin ideolojisi olma özelliği taşıdığını iddia edebilir miyiz?

Az önce de belirttiğim gibi Aydınlanma düşüncesi, esas olarak burjuvazinin iktidara gelme hedefiyle ortaya çıkmış bir düşün akımıdır. Ancak bu demek değildir ki emekçiler ve onların örgütleri Aydınlanmaya ilgisiz kalmalıdır. Aksine, Aydınlanma davası en başta yoksul emekçilerin ihtiyacıdır; Aydınlanma en başta onların kurtuluşlarının ve özgürleşmelerinin siyasi-kültürel programıdır. Bu açıdan bakınca Aydınlanma düşüncesinin 18. ve 19. yüzyıldaki içeriğiyle kabul edilmesi ve muhafaza edilmesi söz konusu olamaz. Aydınlanma salt düşünce alanında ve eğitim üzerinden yürütülen bir mücadele değildir, en başta toplumsal bir mücadeledir; emekçilerin eşitlik ve özgürlük programlarının gerçekleşme mücadelesidir. Emekçi hareketi kendi Aydınlanma programını, Marx'ın ileri sürdüğü gibi, "aydınlanma pratiğinin kendisi bizzat aydınlanması gerekenlerin pratikleriyle mümkündür" tezinden hareketle, üretim ve bölüşüm ilişkilerini değiştirerek gerçekleştirecektir.

4- Sizce "Aydınlanma Çağı" sona ermiş midir?

Eğer Aydınlanmayı, kitlelerin kendi bilinçlerine varması, kendi toplumsal konumları hakkında bilinçlenmesi ve dolayısıyla kendi konumlarını değiştirme zorunluluğu olarak kabul edersek, yani bunu geniş anlamda kavrarsak, o zaman Aydınlanma Çağının hiçbir zaman bitmeyeceğini söyleyebiliriz. Aydınlanma akımı, eskiden olduğu gibi burjuvazinin iktidara gelmesinin bir siyasi-kültürel programı değil, özellikle emekçi kitlelerin özgürlük ve eşitlik mücadelesinin programıdır. Sanıyorum, insanın insan üzerindeki baskı ve sömürüsü son bulana kadar Aydınlanma da devam edecektir, çünkü söz konusu programın içeriği değişmiştir.

5- 20. Yüzyılda Avrupa'lı toplumların öncülüğünü yaptığı iki büyük dünya savaşı, bu savaşlarda yaşanan vahşet ve bu vahşete kaynaklık eden düşünsel hareketleri nasıl yorumluyorsunuz? Sizce Avrupa Aydınlanması böyle ürünler mi vermeliydi?

Hümanizme, Rönesans ve Aydınlanmaya rağmen; büyük düşünürlerin, büyük insancıl akımların boy verdiği bu topraklar nasıl oluyor da dünya savaşlarının merkezi olabiliyor veya ırkçılığa ve Yahudi soykırımına izin verebiliyor? Bunun nedeni yukarıda bahsettiğim her insanın her kuşağın kendi Aydınlanmasını yeniden ve yeniden yaşama zorunluluğudur. Bir kuşak içinden büyük Aydınlanmacılar çıkarabilir ama bir kuşak sonra o toplumda en büyük vahşet de yaşanabilir. Bu beni şaşırtmıyor, fakat az önceki görüşlerimi doğruluyor. Ahlaki değerlerin insanlara sürekli yeniden aşılanması gerekiyor. Bugün Avrupa'da, sanki geçmişte hiç böyle şeyler yaşanmamış gibi, yeniden ırkçılık, yabancı düşmanlığı boy vermektedir.

6-Avrupa aydınlanmasından hareketle aydın tanımına bakmak gerekirse, Antonio Gramsci'nin aydın tanımında ''her sınıfın kendi organik aydınını yetiştirmesi gerektiği'' fikri üzerinden bir açıklama yapıldığını görmekteyiz. Sizce bugünün Türkiye'sinde ''aydın'' tanımlaması nasıl yapılabilir, meseleye tamamen sınıfsal mı bakmak gerekir; yoksa başka faktörler de göz önüne alınmalı mıdır? Biraz açıklar mısınız?

Ben genel anlamda "aydın" kavramına bugün Türkiye'de yapıldığı gibi, ona olumlu ve pozitif bir anlam yükleyerek yaklaşmıyorum. Benim aydın tanımım Gramsci'nin yaptığı aydın tarifinin aynıdır. Bana göre aydın sadece ilerici ve devrimci

olmak zorunda değildir. Daha doğrusu aydın kavramı, toplumsal bir katmanın toplumda oynadıkları siyasi ve kültürel işlevini ifade etmektedir.Aydın kavramına ahlaki değerler yüklemek doğru gelmiyor bana.

Gerçi bizim aydın kavramımızın Aydınlanma kavramından türetildiği ortada, ancak toplumsal işlev, tarihsel misyon olarak aydınlar, sınıf farkı gözetmeden kafa işi görürler. Bundan dolayı da sınıf farkı gütmeden görevlerini yerine getirirler. Eskiden Osmanlı döneminde "ilmiye sınıfı" denirmiş ki bence çok yerindedir. Örneğin İbrahim Müteferrika, Türkiye'ye matbaayı getirmek istediğinde, o günün aydınlar katında bir direnişle karşılaşır. Bunun üzerine bir arkadaşına yazdığı mektupta, "ilmiye sınıfına mensup" bazılarının sadrazama baskı yaparak matbaanın kuruluşunu engellemek istediklerinden bahseder. Müteferrika kavramı çok yerinde kullanıyor. Demek ki ilk aşamada "aydınların sınıfı şudur" demek doğru olmuyor. Aydının görevi(aydınları ideoloji ve kültür üretentoplumsal bir katman olarak değerlendirirsek) mevcut kurulu düzenin işleyişini güvence altına almaktır. Bunun için siyaset, kültür, edebiyat, sanat, kısacası ideoloji üretiminde bulunurlar. Neden böyledir, çünkü onlar kol emeği harcamadan geçimini sağlayabilen insanlardır. Nereden sağlayacaklardır geçimlerini, tabii ki yönetim katına sundukları hizmetten.

Ancak sonradan bunların bir kısmı bilinçli bir tercihte bulunarak ezilenden yana tutum alırlar. Bizde genelde bunlara aydın denmektedir, ama kanımca bu terim doğru değildir. Avrupa dillerinde bu kesime genel olarak entelektüel denmektedir, fakat biz bunu farklı bir terimle karşılamışız ki kafa karışıklığının nedeni de budur.

Örneğin safını ezenden yana belirleyen birçok şair, edebiyatçı, sanatçı vs. vardır. Bunlara aydın demeyeceksiniz de ne diyeceksiniz?

7- Buradan Türk toplumuna geçecek olursak tarihte ve bugün sizce Türk toplumu "aydınlanma"nın neresindedir?

Türk toplumu, ne yazık ki Aydınlanmanın henüz başlarında bulunuyor. Aydınlanma davamızın geçmişini, tabii ki bunu bir uyanış, zulme, baskıya, dinci gericiliğe, batıl inanca karşı çıkış olarak görürsek çok geriye de götürebiliriz, ancak bunun bize bir yararı olmaz. Fakat Aydınlanmayı, bir çağdaşlaşma mücadelesi (demokratikleşme, kentleşme, çağdaş üretim, burjuvazinin etkinliğinin artışı, bilimsel gelişme, felsefe, siyaset, kültür ve yazın dünyasında ilerleme, üretim ve bölüşüm ilişkilerinde adalet) olarak görürsek, o zaman bunun geçmişi 150 yıl, bilemedin 200 yıl geriye götürülebilir.

En önemli ve tarihsel atılımımızsa Atatürk cumhuriyetiyle yapılmıştır. Şu anda içinde bulunduğumuz süreç son 100 yıldaki kazanımlarımızın yeniden kaybedildiğini veya ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Kısacası bugün Aydınlanma mücadelemizin henüz başlarındayız dersek bu pek de yanlış olmaz. En önemlisiyse, her ulusun kendi Aydınlanmasını kendi özgün kaynaklarına, tarihine, edebiyatına ve düşünsel mirasına dayanarak yapmasıdır. Bu konuda henüz işin başında sayılırız.

8- 21. Yüzyılın ilk çeyreğindeki Türkiye'de, "Türk Aydınlanması" diye bir kavramdan bahsetmek mümkün müdür?

Türk Aydınlanması diye bir kavram vardır. En azından toplumda buna ilişkin bir genel kanaat oluşmuştur. Bununla esas olarak Atatürk devrimiyle başlayan süreç ve tarihimizin son 100 yıllık birikimi kast edilmektedir. Bu hiç de yersiz değildir, çünkü Cumhuriyet'le birlikte demokratikleşme yönünde büyük adımlar atılmış, medeni yasa çağdaş bir hale getirilmiş, şahsi özgürlükler alanı genişletilmiş, bölüşüm ilişkilerinde nispi bir eşitlik , eğitimde gelişme, bilimde ilerleme sağlanmış, kültür ve sanat alanında önemli başarılar kazanılmıştır. Birçok kuşak aydınlanmacı bir bakış açısıyla yetiştirilmiştir.

9- Türkiye'de aydınlanma düşüncesinin düşünsel kökenlerinden bahsedebilir misiniz?

Türkiye'de Aydınlanmanın düşünsel kökenlerinden bahsedeceksek, az önce de belirttiğimiz gibi 150-200 yıl geriye gitmek gerekir. Yani İbrahim Şinasi'lere kadar geri gitmek gerekir.

1789 Büyük Fransız Devrimi'nin Osmanlı'yı da etkilediği çok açık. Bu dönemi, çağdaşlaşmanın nasıl başladığını vs., Türk Ütopyaları kitabımda etraflıca anlatıyorum. Kısaca yeniden değinmek gerekirse; Osmanlı ordusunun sürekli yenilmesi, toprak kaybı vs. Osmanlı'nın yönetim katında bir arayışa, tartışmaya yol açmıştır. Bu tartışmanın

konusu, savaşları neden kaybettiğimizdir... Bunun üzerine yüzeysel, yani salt askeri alanla sınırlı olan reform kararları alınır. Fakat bu süreç burada kalmamış, zamanla eğitim, siyaset ve kültür hayatımızı da etkileyen sonuçlara yol açmıştır.

İlk başlarda yurtdışına gönderilen bazı elçilerin verdiği bilgiler, raporlar söz konusudur. Ardından orduyu ve bürokrasiyi düzene sokması istenen yabancı eğitmenlerin ve subayların ülkeye getirtildiğine tanık oluyoruz. Hatta sonradan öğrenciler de gönderilmiştir yurtdışına. Buradan gelen ilerici akımlara ait düşünceler Türk insanını da, özellikle genç kuşakları, etkilemeye başlamıştır.

Reform hareketini ilk başlatan III. Selim'dir ancak fazla uzun yaşayamaz, sonra II. Mahmut'un bir dizi ilerici reformları söz konusudur. İbrahim Müteferrika'nın *Milletlerin Düzeninde İlmi Usüller* adlı bir siyasi risalesi söz konusudur. Sonra bu süreci ikili bir karakteri olan Tanzimat dönemi takip eder. Ardından Şinasi Beyin veMünif Paşa'nın çağdaşlaşma çağrıları, uyarıları gelir. Genç Osmanlılar akımının kadrolarının "nasıl çağdaşlaşabiliriz" sorusunu tartıştıkları çok değerli çalışmaları vardır ki bu kadrolar bunu pratiklerine de yansıtırlar. Bu akımın kadroları esas olarak Mithat Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi vs. dir. Mithat Paşa, Namık Kemal gibi aydınlar hemsiyasi programlar, ütopyalar hem de edebi eserler kaleme alırlar.

Kırım kökenli olmasına rağmen Türkiye'ye muazzam bir etkisi olan İsmail Gaspıralı'yı da anmamız gerekir.Gaspıralı kadın-erkek eşitliği, dil ve çağdaşlaşma konularında ve eğitim alanında muazzam eserler vermiştir.

Abdullah Cevdet, Hüseyin Cahit Yalçın gibi değerli aydınlarımızın laiklik düşüncesinin ülkeye girmesinde ve kökleşmesindeki katkıları sonsuz değerdedir.

Atatürk'ün Cumhuriyet döneminde hayata geçirdiği istisnasız bütün devrimler(bunların başında cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik, milliyetçilik vs. gelir) önceden düşünülmüş, hakkında yazılar yazılmış, uğruna hapisler yatılmış, sürgüne çıkılmış tasarılardır. Namık Kemal, İsmail Gaspıralı, Abdullah Cevdet gibi çağdaşlaşma mücadelemizin değerli kadroları eşitlik anlayışı, toplum hayatında demokratikleşme, dilde ve eğitimde çağdaşlaşma, bâtıl inanca, hurafelere karşı çıkma, dinin toplum üzerindeki etkisini kırmaçabalarına çok önemli katkılarda bulunmuşlardır. Kısacası 150 yıllık bir çağdaşlaşma (Aydınlanma) tarihimiz vardır, ancak üzülerek belirteyim ki bu değerin pek farkında değiliz.

10- Türkiye'de çağdaşlaşma çabalarının başlangıcını hep Tanzimat Dönemi veya Sultan II. Mahmut Dönemi'ne dayandırırlar. Siz bu görüşe katılıyor musunuz?

Tanzimat döneminde önemli bazı yasal dayanaklar, kanunlar, mevziler yaratılmıştır ancak bunlar Türk halkının çıkarlarından ziyade Batılı ülkelerle işbirliği içindeki ecnebilerin ve sonradan "azınlık" olarak ifade edilen bazı yurttaşlarımızın yararına değerlendirilmiştir.Nasıl ki Turgut Özal ülkemizi küresel sermayeye açarak Türkiye'yi daha fazla dışa bağımlı hale getirmişse, ama bunu yaparken de otobanlar yapmışsa; nasıl ki Türkiye'nin varını yoğunu satarak ekonomik açıdan ülkeyi çoraklaştıran Tayyip Erdoğan bunu yaparken aynı zamanda duble yollar da yapıyorsa, Tanzimat da ağır bağımlılık koşullarına yol açtığı halde bazı yararlı gelişmelere önayak olmuştur.

II. Mahmut döneminde bazı temel mevziler kazanılmıştır. Eğitim alanında ve askeri alanda önemli reformlar bu dönemde başlamıştır. Sonradan demokratik devrimci mücadelede etkin olan kadrolar bu sayede yetişmişlerdir.

11- Büyük Türk Devriminin Aydınlanma Çağı akımlarından pozitivizm ve materyalizmden kökenlendiği görüşü sıkça dillendirilir. Siz bu görüşe katılıyor musunuz? Büyük Türk Devrimi'nin aydınlanma düşüncesi ile ilişkisini nasıl yorumluyorsunuz?

Eğer Büyük Türk Devrimi derken Atatürk Cumhuriyeti dönemindeki gelişmeleri veya Kemalist Devrimleri kast ediyorsanız bu kısmen doğrudur. Atatürk esasta materyalisttir; ki bunu günlüklerindeki notlardan, bilime ve akla vurgu yapan konuşmalarından anlıyoruz.

Atatürk'ün katkılarıyla hazırlanmış olan birçok ders kitabı, ki bunların başında liselerde okutulan dört ciltlik *Tarih* kitapları gelir, tarihi ve toplumları materyalist bir bakış açısıyla değerlendirir. Yine Atatürk'ün emriyle basılmış, din eleştirisi yapan, materyalist içerikli birçok kitap vardır. Örneğin, Abdullah Cevdet'in çok erken bir zamanda çevirerek yayımladığı Jean Meslier'in *Sağduyu* kitabını okuyan Atatürk bu kitabı okumakla yetinmemiş, yeniden basılması için bizzat talimat

vermiştir. Sağduyu kitabı, bir papazın kaleme aldığı ve Fransız Aydınlanması döneminde Hollbachların, Voltairelerin el kitabı olan, tanrıtanımaz bir vasiyetnamedir.

Fakat Atatürk'ün Pozitivist olduğunu söylemek O'na haksızlık olur, çünkü Pozitivist akım devrimci değildi. Pozitivizm sadece doğa yasalarının kabul edilmesi değildir, aynı zamanda siyasi-toplumsal bir programdır. Pozitivizmin fikir babası olarak kabul edilen August Comte hayatının ilerleyen yıllarında bütünüyle bir tür "pozitif din"e sapmış bir peygamberdi. Ancak pozitivizmin etkisini hem Atatürk'ten önceki kadrolarda hem de Cumhuriyet'i kuran kadrolarda görebiliyoruz. Bu bilinçli bir tercihten ziyade kısmen bilgisizlikten kaynaklanıyordu, çünkü birçok insan Pozitivizmi, aklın ve doğa yasalarının benimsenmesi olarak görüyordu. Yani söz konusu düşün akımının arka planındaki toplumsal-siyasal tasarıyı pek bilmiyordu.

İŞÇİ SINIFININ GELİŞİM SÜRECİ

Tuba Gizem ESER

. *Emek, bir meta değildir.*

. *Söz ve cemiyetleşme serbestliği devamlı bir ilerlemenin vazgeçilmez bir koşuludur.*

. *Her nerede olursa olsun fakirlik, bütün insanların refahı için büyük bir tehlike oluşturur.*

. *İhtiyaca karşı savaş, her ülke tarafından yorulmak bilmez bir azimle ve kamunun iyiliğini sağlamak üzere, işçi ve işveren kamunun iyiliğini sağlamak üzere, işçi ve işveren temsilcilerinin hükümet temsilcileriyle eşit koşullar içinde katılmalarıyla yapacakları serbest çalışmalara ve verecekleri demokratik kararlar hakim olacak sürekli ve ortak bir uluslararası gayretle yürütecektir.*

(Philedelphia Bildirgesi)

Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO)'nün Philadelphia'da gerçekleşen 26. toplantısında, 1944 yılının 10 Mayıs'ında örgüt, hem kendi amaç ve hedeflerini beyan etmek hem de üyelerinin siyasetlerinde esinlenmeleri gereken prensipleri belirlemek amacıyla Philedilphia Bildirgesi'ni kabul etmiştir.

İnsanlık tarihi, insanoğlunun dünyaya gönderilmesinden itibaren sürekli gelişerek ve bu gelişmede doyumsuz davranıp daha iyisini ve daha geliştirilebiliri hedef edinerek ilkel bir toplumdan uygar bir topluma geçişi sağlamıştır. Çağlar içerisinde dünya, üretimi elde etmek – ihtiyaçtan fazlasını üretmek – ürettiğini takas etmek – takastan değerli kağıtlar ve madenlerle değişimi sağlayarak üretimi emek-yoğundan sermaye-yoğuna geçirmeyi başarmıştır. Avcılıktan, toprağın işlenmesine geçerek taştan çapalarla başlayan tarım, karasabanın icadıyla büyük bir sıçrama yaşamıştır. Bundan sonraki tek kural, her yeni düzenin önceki düzenin çöküşüne yol açmasıdır.

Ortaçağın 5. yüzyılından 9. yüzyıla kadar uzanan ilk dönemde hakim olan anlayış feodal sistemdir. Feodal sistemin kendine has özellikleriyle onu diğer dönemlerden ayıran bir devlet sisteminin olmamasıdır. Bu dönem, tek bir otoritenin altında bir sürü otorite biriminden oluşan bir sistemle anılmaktadır. Otoritenin tek lideri ve aynı zamanda vazgeçilmezi Papa'dır. Feodalizm, toprak mülkiyeti üzerine dayalı bir sistem olarak doğmuş, toplumu ve ekonomik yapıyı da buna göre şekillendirmiştir. Bu feodal düzen toprak sahibi kral, aristokrasi, kilise ve bunun yanında da köylü kitlesi olmak üzere sınıf sisteminin keskin hatlarla ayrıldığı bir düzendir.

Köleci bir toplum düzeninden feodal sisteme geçişle birlikte ortaya çıkan diğer bir üretim anlayışı, lonca sistemidir. Lonca sisteminde küçük tezgahlarla üretimin sağlandığı, kalitenin standart olduğu usta-çırak ilişkisi içerisinde zanaatların nesilden nesile geçmesi sağlanmıştır. Lonca sisteminin bir sonucu olarak köylü sınıfının içerisinden ayrılarak yeni bir kavram olan esnaf sözcüğü doğmuştur. Esnaflar; dinin gereklerine, devletin belirlediği kurallara ve her zanaatkarın kendi içinde uyması beklenen keskin kurallara göre üretim yapmaktaydılar. Diğer taraftan lonca sisteminin bir parçası olarak el emeğine dayalı üretimi öne çıkartan usta, küçük tezgahında tüketiciye en iyi ürünü sunmakla mükellefken aynı zamanda yanındaki kalfa ve çırağının eğitiminden

de sorumluydu. Lonca sistemi, üretilen ürün her neyse ona uygun standart bir kalite belirlenir ve bu kalitenin altında üretim yapmak zanaatkarı mesleğinden ederdi. Serbest rekabeti de yasaklayan sistem, zamanla tekelleşme ve ayrıcalıklı bir sınıfın gelişimi sonucunu da getirmiştir. Bu ayrıcalıklı sınıfın ortaya çıkışıyla birlikte "burjuva sınıfı" doğmuştur. Üretimle birlikte gelen ticaret ve kent yaşamı burjuva sınıfını öne geçirmiş ve burjuvazinin ideolojisi olarak kapitalizm tarih sahnesindeki yerini belirgin biçimde almıştır.

Ortaçağ'ın Avrupa'sında hakim olan yönetsel ve sosyal yapı feodalite iken iktisadi yapı tarımsal üretime dayanmaktaydı. Köylünün ürettiği tüketim fazlası artığı ele geçiren ilk yapı mahalli senyörler ve feodal beyler olduklarından devlete karşı da güç olmayı başarmışlar ve böylece merkezi güçlü olan ulus-devletlerin ortaya çıkışı gecikmiştir. Ancak Yeniçağ'ın etkisiyle birlikte feodal senyörler köylüye daha çok vergi yüklemeye başlamışlardır. Topraktan gelen üretim vergi ve kira gelirlerini karşılamayınca köyden kentlere göçler başlamıştır. Nadas alanları çoğalınca derebeyler toprakları satmak zorunda kalmış ve Coğrafi Keşifler'le birlikte ortaya çıkan burjuva sınıfı, toprakların yeni sahibi olarak feodalitenin yaratmış olduğu boşluğu doldurmuştur.

Zamanın ruhunun bir sonucu olarak hem toprak düzenini hem de ticareti ele geçiren burjuvazi, bulunduğu ülkelerin yönetiminde de söz sahibi kesim haline gelmiştir. .

Sanayi Devrimi ve İşçi Sınıfının Doğuşu

Sanayi Devrimi, dünya sınıflar savaşımındaki tüm gelişmelerin en keskin olanıdır. Bu devrimle insan ve hayvan gücüne dayalı üretim tarzından makine gücünün hakim olduğu üretim tarzına geçilmiştir. Sanayi Devrimi, 18. yüzyılda dokuma sektöründeki gelişmelerden başlayarak James Watt'ın buhar gücüyle çalışan makineyi icadına kadar dayanmaktadır. Buhar makinesinin icadıyla birlikte üretim sayısı artmış, manifaktür üretimden daha hızlı ve kaliteli ürünlerin elde edildiği fabrikasyon üretime geçilmiştir. Sanayi Devrimi emek – yoğun üretimden sermaye – yoğun üretime geçişi sağlamış ve proletarya olarak adlandırılan işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. İşçi Sınıfının ortaya çıkışı, devrimin makineleşmeyle getirdiği teknolojik gelişmelerin yanı sıra; sosyal, politik, kültürel değişimi de beraberinde getirmiştir ve sonuç olarak feodal toplumdan burjuva toplumuna geçişle ortaya çıkan ticaret kapitalizmi yerini sanayi kapitalizmine bırakmıştır.

1756 yılında buharlı makinenin icadının ardından 1789 Fransız Devrimi gerçekleşmiştir. Böylece tarih sahnesindeki en büyük toplumsal devinimlerden birine daha 18.yüzyılın ikinci yarısı tanıklık etmiştir. Fransız Devrimi ile birlikte köleliğe karşı çıkan özgürlük, eşitlik, milliyetçilik talepleri kuramsallaşan kavramlar olarak tüm dünyaya yayılmıştır.

Fransız Devrimi'nin temelinde ekonomik meseleler yatmaktadır. Sanayinin gelişimesiyle fabrikaların yaygınlaşması, günlük çalışma saatlerinin giderek uzaması, ataerkil toplumlarda reisi olarak bilinen evin babasının ardından kadının ve onun yanında çocukların da iş hayatına girmesiyle önemli sorunlar ortaya çıkmış toplumun en küçük temel yapısı olan aile yapısı çatırdamaya başlamıştır. Ailedeki her bireyin çalışma hayatına girmesine karşın ekonomik anlamda rahatlayamama durumu da kapitalizmin insanlığı refaha kavuşturmadığının anlaşılması sürecinin başladığının kanıtı olmuştur.

19. yüzyılın başlarında emek yerine sermayenin kullanılması ve insan emeğinin önemsiz hale gelmesiyle işsizlik olgusu da görülmeye başlanmış ve toplumlar içerisinde teknolojik gelişmenin bir ürünü olan makinelere karşı bir düşmanlık ortaya çıkmıştır. Bu öfke Luddist Hareketi olarak bilinen Makine Kırıcılığı Hareketi şeklinde kısa bir süre içerisinde bütün Avrupa'ya yayılmıştır. İlk hareketlerin bu çerçevede gerçekleşmesinin yanına, zamanla ücretlerde ve çalışma koşulların da iyileştirme taleplerinin de eklenmesi sınıfsal bilinci büyümüştür. Başlangıçta proleterler arasında ortaya çıkan dayanışma dernekleri, zamanla kapsamını genişleterek sendikal yapılara dönüşmüştür.

Ülkemizde ise sendikal yapıların ortaya çıkışı Cumhuriyet dönemi öncesinde gelişen olaylara dayanır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, İstanbul'da çoğunluğu ordunun ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kurulan fabrikalarda, Avrupa'daki gelişmelerden çok sonra küçük küçük işçi örgütlenmeleri görülmüştür. İşçi sınıfı ve sendikal yapının çok uzun süre sonra topraklarımızda görülmesinin ilk sebebi tarıma dayalı üretimin devam etmesi ve buna bağlı Osmanlı tebaası içerisinde bir burjuvazi sınıfının ortaya çıkmaması ve Osmanlı'nın gerçek anlamda Sanayileşme sürecinin tamamlayamamış olmasıdır. Buna bağlı olarak Osmanlı toprakları

üzerinde Avrupa'daki gibi sınıfsal farklılıkların yansıması olmamasıdır. Bakıldığında Osmanlı, burjuva devrimlerini dahi yaşamamış olmasından dolayı Avrupa'nın tarihsel olarak oldukça gerisindedir.

Osmanlı Devleti'nde hukuk alanında yapılan en önemli çalışmalarda biri olan Mecelle'de işçi şu şekilde tanımlanmıştır: " Ecir, nefsini kıraya veren kimsedir." İşçi, işverene karşı kendisini değil yaptığı iş karşısında emeğini belli bir bedel karşılığında kiralamasıdır.

Osmanlı'da sınıf farklılıklarının olmamasına rağmen; yapılan işlere göre ayrılmış zümreler bulunmaktaydı. Bunlar; ahiler, gaziler, abdallar ve bacılardır. Ahiler, tıpkı Avrupa'daki lonca sistemi gibi iktisadi yaşamı, gaziler askeri faaliyetleri, abdallar kültür ve eğitimi, bacılar ise tüm bu zümreler içinde kadına dair ne varsa tüm işleri yerine getiren zümreyi oluşturmaktaydı

Batı ülkelerinde Sanayi Devrimi geliştikçe, Osmanlı askeri üretimde de geri kalmış ve askeri üstünlüğü yitirmeye başlamış ve bunu fark ettiğinde ilk olarak ihtiyaca yönelik bir adım atmış ve savaş sanayindeki ihtiyaçları karşılayacak fabrikalar kurmuştur. Bunun yanında demiryolu inşası sürecinin bir parçası olarak demiryolu işçileri, madenciliğin gelişmesiyle birlikte maden işçileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ve zaman içerisinde sanayinin yoğulaştığı bölgelerde işçi sınıfı hareketleri de görülmüştür. Bu hareketler 1870'lerden sonra çalışma şartlarının kötülüğü, ücretlerin yetersizliği ve düzensiz ödemelerden dolayı gelişen tepkisel hareketlerdir. Bunları takiben 1871 yılında Ameleperver Cemiyeti ile birlikte Osmanlı'da da sendikacılık hareketleri başlamıştır. Tarihimizde ilk grev olarak, tersane işçilerinin yaptığı eylem kayda geçmiştir.

Cumhuriyet öncesi dönemde gerçekleşen grevlerin 3 önemli sonucu olmuştur. Bunlardan ilki, işçilerin kendi sınıflarının bilicine varmaları, ikincisi örgütlenerek sendikalar kurmaları ve üçüncüsü ise siyasi partilerin gündemine işçi sorunlarının olduğunu ve parti programlarında bu sorunlara yer vermelerini sağlamalarıdır.

Cumhuriyet döneminde, İzmir İktisat Kongresi ile toplumun siyasi ve iktisadi politikalarının belirginleştiği görülmektedir. Kongreye; işçi, çiftçi, tüccar ve sanayici olmak üzere dört grup halinde katılım olmuştur. Ve her grubun kendi içinde karşılaştığı sonunlar çözümlemeye ve devletten bekledikleri destekler garanti altına alınmaya çalışılmıştır. Ve günümüzde vazgeçilmez haklar olan; sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, sendika kurma hakkı, çalışma süresinin 8 saatten fazla olmaması, doğum ve hamilelik izinleri, emeklilik, iş teftişi, işçi çocukların eğitimi gibi haklar bu dönemde garanti altına alınmıştır. Küllerinden doğan Cumhuriyet, devletçi politikalarla Osmanlı'da ağır aksak ilerleyen sanayileşmeye de hız vermeye çalışmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra sermayedar olabilecek bir burjuva sınıfı bulunamadığından dolayı bir yandan ulusal burjuva yaratma girişimi denenmiş, diğer yandan devlet eliyle sanayileşme girişimleri yapılmıştır.

Coğrafyamızda işçi sınıfının İzmir İktisat Kongresi ile başlayan hakları günümüzde 1982 Anayasası'nın 2. maddesinde yer alan sosyal bir hukuk devleti çerçevesinde gelişmeye devam etmiştir. Günümüzde 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında işçi ve işveren hakları korunmakta, tarafların hukuki sorumlulukları belirtilmektedir.

Sanayi Devrimi ile başlayan süreç, teknolojinin ve çağın ilerlemesiyle şekil değiştirmektedir; fakat Sanayi Devrimi'nden bu yana sorunlar aynı çerçevede şekillenmesine rağmen keskin çözüm yolları bulunamamaktadır. İşçiyi koruma odaklı çıkarılan kanunlara karşılık hala işçiyi koruma sonuçlu veriler elde edilememektedir. Çalışma saatlerinin esnekliği, fazla çalıştırma ücretlerinin ödenmemesi, annelik hakkını kullanan kadınların doğum izni yerine işten çıkarılması, asgari ücretin altında çalıştırılamaz ibaresine karşın denetimlerin eksikliğinden bankaya yatırılan maaşların elden işverene geri verilmesi, kıdem tazminatı ödemekten kaçınma, sendikal hakların kullanımının engellenmeye ve önlenmeye çalışılması, sigorta paylarının işvereni işçisine asgari ücretten paylarını yatırmasına sebep olması, iş kazalarının önlenemez bilançosu, iş güvenliğinin en önemli unsur olduğunun unutulması, bireyin değil emeğinin belli bir ücret karşılığında kiralandığının atlanması yüzyılın güncel sorunlarındandır.

Sonuç olarak Türk ekonomik yapısının temeline inilerek işveren karşısında işçiyi koruyacak ve sistemi insan odaklı olarak yeniden tasarlayacak bir düzenin ihtiyacı yüzyılların sorunu olarak günümüzde aynen devam etmektedir. 1 Mayıs 1909'da kutlamaya başlanan İşçi Bayramı'nı her nisan sonunda hevesi, neşesi, mücadelesi perçinlenerek revize etmek ve bayramın aynı zamanda emek ve sınıf mücadelesinin genişletilmesine vesile olması sağlanmak günümüzün tarihsel görevidir.

DOSYA:

DEVRİM-DARBE İKİLEMİNİN DIŞINDA 27 MAYIS'I ANLAMAYA ÇALIŞMAK

Ali İHSAN

Gri tonlarını kaybeden düşünce kültürleri topluma ikiden fazla seçenek bırakmadığı için her konu iki farklı uç dışında bir yaklaşımla irdelenemez. Alternatif bir görüş geliştirmek ise içinde yaptığı vurgular ya da düşüncenin temelini açıklamayan bir takım "anahtar kelimeler" sebebiyle herhangi bir uca eğilim gösterdiği şeklinde yorumlanarak mahkum edilir. Alternatif yolların tıkanmasıyla oluşan düşünsel bunalım içinden çıkılmaz bir hal aldığı gibi mevcut sorunların giderek daha büyük bir girdaba girmesine neden olur. 27 Mayıs'a bakış da böyle bir noktada anlam kazanmaktadır.

Tarihsel değeri olan dönüm noktalarını iki farklı şekilde inceleyebilirsiniz. Bunlardan ilki belirli bir siyasi örgütlenme modeli içinde söylem ve propaganda aracı olarak değerlendirme yapmaktır. Diğeri de bilimin kıstasları ile mümkün olduğu kadar objektif olabilmek için konuya yabancılaşarak derinlemesine analiz edebilmektir. Buradaki "yabancılaşma" kendi öz varlığından soyutlanma olarak değil, farklı görüşler arasında empati yapabilecek kadar ufku genişletebilmektir. 27 Mayıs'a yalnızca Kemalistlerin değil genel olarak Türk siyasetinin bakışı günümüz itibariyle yalnızca birinci seçenek ile sınırlı kalmıştır.

Öncelikle şunu söyleyerek başlayalım: Kemalist devrim rotasından sapılan DP dönemine karşı yurtsever subayların öncülüğünde kurulan sivil-asker aydın diyaloğunun yarattığı dönüşüm ve 1961 Anayasası ile gelen özgürlük ortamının heyecanını her bir zerremize kadar yaşıyoruz. "27 Mayıs" üzerine kurulan Türkiye idealini gerçekleştirebilmek için çaba sarf ediyoruz.

Buna karşılık "27 Mayıs"tan ne anladığımızı da anlatmakla mükellefiz. Rahmetli Attila İlhan'dan ilham alalım soru sorarken: "Hangi 27 Mayıs?"

Bu soruyu sorarken en belirgin olarak vurgu yapılan yer 27 Mayıs sürecini bir bütün olarak incelemenin imkansızlığıdır. Tüm kişiler ve kurumları ile 27 Mayıs sürecini homojen bir bütünlük içinde ele almak tarihsel olarak mümkün görünmemektedir. Bunun pek çok sebebi vardır. Bu sebepleri çeşitli başlıklar halinde vermeye çalışalım.

Öncelikle hepimizin yakından bir cümle ile başlayalım: "NATO'ya ve CENTO'ya bağlıyız." Milli Birlik Komitesi'nin yönetimi devraldığı ilk konuşmasında geçen bu cümleyi stratejik bir hamle olarak görmek mümkün değildir. Zira, dönemin dış politikası yakından takip edildiği zaman Türk-Amerikan ilişkilerinde herhangi bir sorun olmadığı görülecektir. Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri MBK döneminde değil, CHP'nin iktidar olduğu dönemde değişmiştir. Küba Krizi ve Jüpiter

Füzeleri Krizi ile başlayan gerginlik, Kıbrıs'taki Kanlı Noel ve ardından gelen Johnson Mektubu ile devam etmiştir. Bu süreci iktidar kanadından değil, 1961 yılında yayın hayatına başlayan ve dönemin en etkili düşünce merkezi olan Yön Dergisi'nden takip etmek mümkündür. Dolayısıyla 27 Mayıs'ın kendisi dış politika bir sürekliliği ifade etmektedir.

MBK, tek bir görüşü temsil eden homojen bir yapı olmamıştır. Zira, Haydar Tunçkanat örneğine bakıldığı zaman dahi MBK'nın farklı grupları barındıran bir yapı olduğu da görülecektir. MBK'nin ABD eksenli güvenlik politikalarının devamına yönelik açıklamasına karşılık Haydar Tunçkanat "İkili Anlaşmaların İç Yüzü" adlı bir kitap yazarak Türkiye'nin ABD ve NATO ile ilişkilerinin gündemini tersyüz eden bir çıkış yakalamıştır. Kendisi daha sonra "27 Mayıs 1960 Devrimi" isimli bir kitap daha yayınlasa da Tunçkanat bu süreçte ortaya çıkan ve savunulması gereken doğruları ön plana alarak bir değerlendirmede bulunmuştur.

MBK içindeki dönüşüm sürecinde, yapının ne kadar parçalı bir bütün olduğunu görmek de hiç zor olmayacaktır. Zira, "14'ler Olayı" ile tasfiye edilen subayların bir kısmının "Türk-İslam Sentezi"ne öncülük etmiş olduklarını ve sonraki süreçte gelişecek öğrenci olayları içinde komando kampları kurarak sokakları terörize ederek silahlı çatışmalara destek vermiş olduklarını görmek mecburiyetindeyiz. Talat Aydemir örneği başta olmak üzere çok sayıda cuntanın silahlı kuvvetler içinde bölünerek çoğalması da silahlı kuvvetlerin parçalı yapısına başka bir örnek teşkil etmektedir.

Bir diğer konu ise silahlı kuvvetlerin siyasete müdahalesinin "normalleştirilmesi" ile biten bir süreçtir ki mutlaka yeniden düşünmeye hepimizi sevk etmektedir. DP'nin Kemalist devrim kazanımlarını ayaklar altına alan uygulamalarına karşı gerçekleşen bir müdahalenin ülkeye nefes aldırdığını söylemek ne denli doğruysa, silahlı kuvvetlerin siyasete müdahalesi fikrinin dönemin heyecanı ile normalleşmesi de bir o kadar problemli olmuştur. "Ordu-millet elele" sloganını daha sağlıklı bir şekilde düşünmek gerekmektedir. Ülkede silahı kuvvetler ile halk arasında dikey değil, yatay bir ilişki bulunmaktadır/bulunmalıdır. Askeri müdahaleyi gerçekleştirmiş olan silahlı kuvvetlerin mensuplarının "halka ait" olduğu vurgusu ön plana çıkarılmalı, halktan bağımsız ve onun üzerinde olan bir gücün şemsiyesi altına sığınarak bir amaca ulaşamaya çalışma fikrinin sorgulanması gerekir. Zira, önemli olan halkın politik örgütlenmesi ve karşı duruşudur. İş eğer elinde silah olan örgütlü bir güce irade devri ile sonuçlanırsa orada daha farklı problemlerin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Öte yandan, herhangi bir askeri müdahale doğrudan devrimle sonuçlanır diye bir kanun olmadığı gibi, askeri müdahalenin "devrim" niteliği kazanması da sonrasında yaşanan gelişmeler ile ilgidir. Dolayısıyla belirleyici olan müdahalenin kendisi değil, halk nezdinde gerçekleşen çabalardır. 27 Mayıs'ı olduğu yerde bıraktığımız zaman karşımızda sadece seçilmiş bir Başbakanın idamıyla biten basit bir hükümet darbesi görürüz. Bu sebeple esas vurgu yapılması gereken yeri müdahale değil Anayasa olmalıdır. Anayasaya vurgu yaparken de devletin ya da bürokrasini değil kitlelerin özgürleşmesi ve yeni hareket alanlarının ortaya çıkmasını merkeze almak gerekmektedir.

Devleti ve bürokrasiyi merkeze aldığımız zaman 27 Mayıs'ın "devrimci" niteliği oldukça silikleşmeye başlar. İktidar değişikliği, ismi CHP olsa dahi herhangi bir net faaliyet yapılmadığı sürece "devrim" olarak nitelendirilemez. Dış politikada köklü bir dönüşüm yaşanmamış, ABD ile yaşanan krizler üzerinden dönemsel bir gerginlik yaşanmış fakat gereken cevap verilmemiştir. Asıl dönüşüm hatta devrim muhalif kanatlarda ortaya çıkmıştır. İktidar kanadından sistemi kökünden değiştirecek bir hamle gelmemiştir. Dış politik ilişkiler devam etmektedir, ikili anlaşmalar devam etmektedir, ekonomik yapı sürekliliğini korumaktadır, sermaye el değiştirmemiştir, üretim araçları el değiştirmemiştir. Kitlelerin heyecanı iktidara gerekli ölçüde yansımamıştır. Değişim nerede aranmalıdır?: Kitlelerin siyasal düşüncesinde. 27 Mayıs'ın "devrimci" getirisinin kendisini gösterdiği en önemli yer siyasal aklın özgürleşmesi ve beraberinde getirdiği düşünsel devrimdir. 1961 Anayasası'nın özgürlükçü ortamında yükselen değerler, yeni kurulan siyasal partiler ve sendikal mücadelenin ortaya çıkışı en önemli getirilerdir. Bir iktidarın devrilmesinin yarattığı heyecanı anlamakla beraber yerine ne koyacağınızı bilememek süreci sekteye uğratır. Yeni söylemlerin, yeni projelerin yükseldiği 27 Mayıs sonrası süreçte bu fikirlerin herhangi biri iktidar fırsatı bulamamıştır. 27 Mayıs'ı gerçekten devrimci kılacak her kişi, her fikir, her oluşum kendine daha çok muhalefet cephesinde yer bulabilmiştir.

1961 Anayasası ile gelen özgürlükler ortamı ve kökten bir dönüşüm talebi muhalefetin

sahip çıkması ile ayakta kalabilmiştir. Anayasayı hazırlama sürecindeki Tarık Zafer Tunaya'ların dahi bir süre sonra "147'ler olayı" ile görevden uzaklaştırılmaları gözden kaçırılmamalıdır. 1961 Anayasasına esas itibariyle sahip çıkanların sol-muhalif kanat olduğunu görmek hiç de zor olmayacaktır. Bu sebeple 27 Mayıs'a devletin dönüşümü üzerinden bir başka deyişle devlet/iktidar penceresinden değil Türk düşünce hayatı, demokratik kitle örgütleri, üniversiteler ve sendikalar penceresinden bakmak gerekir. 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerin kendi aralarında dahi bir uyum sorunu varken, 27 Mayıs'tan olumlu yönden etkilenen kişiler ile MBK arasında doğrudan bir uyum olduğunu söylemeyi yeniden düşünmek gerekir. 27 Mayıs'a çatışmasız bir bütün olarak bakıldığında MBK'nın Türkiye'de solu etkin kılmak için DP iktidarına karşı bir müdahale yaptığı gibi ilginç sonuçlara ulaşabiliriz.

"NATO'ya bağlıyız" diyen bir iktidar "NATO'dan çıkmalıyız" diyen bir muhalefeti kendi eliyle üretemez. Yön, TİP vb. muhalif örgütlenmeler MBK'nın iradi bir sonucu değildir. Tek bağlantı noktası Anayasayı hazırlama komisyonunun niteliğidir. DP'ye muhalif Anayasa hukukçularının yaşadığı dönem ve aldığı eğitim itibariyle Kemalist-Cumhuriyetçi-Özgürlükçü bir Anayasa yapmak dışında başka bir eğilimleri olmadığı için MBK'nın mecburen verdiği bu yetkinin başka bir sonucu olmasını da beklemek mümkün değildir. MBK ile Anayasa Komisyonu arasında birbirini tamamlayan ilişki anlaşılmadığı ve Anayasayı hazırlayan komisyona MBK kadar önem verilmediği sürece 27 Mayıs'ı MBK merkezli düşünmek eksik bir bakış açısını oluşturacaktır.

27 Mayıs'ın tarihsel anlamını sahiplenmek Türkiye'nin özgürleşmesinin ve demokratikleşmesinin bir gereğidir. Yapılan eleştiriler mevcudu ortadan kaldırmak için değil, daha detaylı bir şekilde düşünerek ona hakettiği anlamı vermek içindir. 27 Mayıs'ın vurgu noktaları daha doğru bir şekilde tespit edilmeli, tarihsel süreç tüm yönleri ile incelenerek sebep-sonuç denklemi daha sağlıklı bir zemin üzerine oturtulmalıdır. "Ne olursa olsun herşeyi kabul ediyorum" ya da "ne olursa olsun herşeyi reddediyorum" ikilemi böylesi kritik bir dönemin tarihsel bağlamından koparılmasına ve anlaşılmasına engeldir. Yeni bir rejim ya da korunmak istenen bir rejim reaksiyon ile değil aksiyon ile varlık bulabilir. Bu aksiyon alanında düşünsel zeminin hatrı sayılır yeri inkar edilmemelidir. DP'nin baskıcı rejimine karşı olmak, ülkenin yeniden Kemalist devrim rotasına girmesini talep etmek ama bunu yalnızca sloganlar üzerinde yükseltmek, eylemin sonrasında ne olacağını eylemin sonrasına bırakmak hep gündemi bir adım geriden takip etmeye sebep olmuştur. 27 Mayıs'ın Kemalistler açısından ve ülkenin geleceği açısından neredeyse kişi bazındaki tüm kazanımları kaybolmuştur.

27 Mayıs'ı mı savunuyoruz? Öyleyse sorularla devam edelim:

- 27 Mayıs'ı bizim için 27 Mayıs yapan değerlerden kaç kişinin ismini sayabiliyoruz?
- Tarık Zafer Tunaya bizim için ne anlam ifade ediyor?
- Avcıoğlu'nun "NATO" gündeminin güncelliğinin farkında mıyız?
- Mustafa Kemal öldükten sonra unutturulan "iktisadi milliyetçilik" anlayışının yeniden dirilmesini sağlayan ve ona yeni bir yön veren fikirlerin canlandığı dönemin bugünkü karşılığı nedir?
- Haydar Tunçkanat'ın "İkili Anlaşmaların İçyüzü" kitabı neden bizim çok bilmiş strateji uzmanlarının elinde hiç görünmüyor?
- 27 Mayıs sonrası Kemalizmin "sol" içinde yer almasını sağlayan "halkçı-devrimci" niteliğinin kaybolmasını fark edebildik mi?
- Düşünmeye ve bilime verilen önem sayesinde üretilen pek çok eserin ötesine bugün kaç kişi geçmiştir?
- Mustafa Kemal'i putlaştırmaya çalışan "resmi ideolojiye" karşı O'na asıl değerini veren "27 Mayıs ruhu"nun süreç içinde nasıl ve neden eritildiğini tespit edebildik mi?
- 27 Mayıs'la zerre kadar alakası olmayan ve bir kısmı da bu sürecin karşısında olmuş siyasilerin, gazetecilerin vs.nin Kemalistlere "kanaat önderi" yapılmaya çalışılmasına karşı nasıl bir tepki gösterdik?
- Kemalistlere 27 Mayıs üzerinden yapıştırılan "darbeci" sıfatını üzerimizden atabilmek için küfür etmek yerine ya da karşıdakini başka şeylerle suçlamak yerine bu meseleyi doğru düzgün açıklama ihtiyacını hiç hissettik mi?

Düşünen kişiye soru çok. Yeter ki cevap bulma iradesini kendimizde görelim. Geleneklerimizi, tarihimizi, kazanımlarımızı ezberlemeyelim, idrak edelim. Detayları çöpe

atmayalım, peşine düşelim. Zira herhangi bir olayın başlangıcı ile sonu her zaman birbiri ile uyum içinde değildir. Bu konuya ilgi duyanlar ve 27 Mayıs'ı gerçekten anlamak isteyenler için soru sorarak sonlandıracağız. Ne istenildi? Hedef kimdi/neydi? Herkesin amacı aynı mıydı? Ama uygun hareket edildi mi? Kimler kazandı, kimler kaybetti? Biz "27 Mayıs"tan ne anlıyoruz?

DOSYA:

TALAT AYDEMİR OLAYI İLE ŞİMDİKİ DARBE GİRİŞİMİ ARASINDA KIYASLAMALAR*

Prof. Dr. Hakkı UYAR

27 Mayıs sonrasında TSK içerisinde cunta örgütlenmeleri devam etmekteydi. Dönemin başbakanı İsmet İnönü, darbe hazırlıklarının farkındaydı. Bu kapsamda darbecilerin lideri olan Talat Aydemir'in komutanı olduğu Harp Okulu'nu ziyaret etti (5 Şubat). İnönü, darbecilere girişimlerinin farkında olduğunu, onlarla mücadele edeceğini ve onlardan çekinmediğini, demokratik rejim için mücadele edeceğini göstermekteydi .

İnönü, hükümet ve Genelkurmay başkanlığı, darbe yapacak olanları pasif görevlere atamak isterken, 22-23 Şubat gecesi Aydemir ve ekibi darbe girişiminde bulundu. 22 Şubat akşam saatlerinde başlayan darbe girişimi, 23 Şubat sabahı bastırıldı. Darbe girişimi, 23 Şubat tarihli gazetelere şöyle yansıdı:

- Hareket bastırıldı.

- Başkumandan Cevdet Sunay'ın bildirisinden sonra harekata girişenler hükümete bağlı kuvvetlere katıldılar.

- Hareketi idare eden Harp ve Tank Okulu kumandanları ile subaylar nezarete alındı. İzinli sayılan öğrenciler silahtan tecrit edilerek Ankara'yı terke davet edildiler.

- Harekete girişenler, Başbakan radyoda konuşurken yayını kestiler.

- Harekete geçenler, Meclis'in feshini ve Harp Okulu komutanı Aydemir'in görevinde bırakılmasını istiyorlardı .

İnönü, darbecilerin kan dökmeden teslim olmaları karşılığında sadece emekliye sevk edilecekleri ve yargılanmayacakları sözünü verdi. Darbenin başarıya ulaşamayacağını gören Aydemir ve ekibi teslim oldu .

İnönü, darbeye karşı karargah olarak kullandığı Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan çıkarken gazetecilere verdiği demeçte, "Dün bu saatlerde dostun ve düşmanın küçümseyerek baktığı bir Türkiye vardı. Bugün dost ve düşmana karşı, engin bir gururla, göğsü kabarmış dev bir Türkiye vardır. İşte iki cümle ile durumun izahı" dedi. Daha sonra Meclis'e gelen İnönü'yü milletvekilleri –darbe girişimini önlediği için- ayakta alkışladılar .

22 Şubat olaylarının ardından radyoda halka hitap eden İnönü, "Şahsi tahakküm sistemi kurmak daima halkın ve ordumuzun mukavemetiyle karşılaşacaktır" dedi . Burada İnönü'nün hedefinde doğrudan Aydemir vardı; ama, sözleri 27 Mayıs öncesine de göndermeler içermekteydi. Şubat ayı sonunda bütçe görüşmelerinin tamamlanması dolayısıyla Meclis'te konuşan İnönü, ülkenin sorunlarının çözüm yerinin Meclis olduğunu söyledi:

"Meclis görevini başaramazsa buhranlar önlenemeyecektir".

22 Şubat sonrasında emekliliğe sevk edilen Aydemir, 20 Mayıs'ı 21 Mayıs'a bağlayan gece bir kez daha darbe girişiminde bulundu. Bu kez darbe girişimi daha hafif bir şekilde atlatıldı. Emekliliğe sevk edilen Aydemir'in ordu üzerindeki etkisi azalmış ve ordunun hükümete bağlılığı artmıştı. İktidarın çok da müdahalesine gerek kalmadan ordu, darbe girişimini kendi içerisinde etkisiz kılmayı başardı . İnönü, millete hitaben yayınladığı mesajında özellikle darbecileri destekleyen Harbiyelilere seslendi. Ordunun bütün kuvvetlerinin meşru hükümetin emrine girdiğini, ülkede asayişin sağlandığını ve hükümetin duruma egemen olduğunu söyledi. Harbiyelilere bir yıl yılda ikinci defadır bazı maceracıların peşine takıldıklarını, milletin bundan "esef ve hicap" duyduğunu belirtti ve şöyle devam etti:

"Memleketimizin içerde ve dışarıda bütün itibarına zarar veren gafil insanlar sizi sevk etmektedirler. Hareketinizin maddi ve manevi mesuliyetinin ne kadar ağır olduğunu bilecek yaşta ve tahsildesiniz. Derhal kışlalarınıza dönünüz, devlet kuvvetlerine teslim olunuz. Kan dökülmeden yerinize dönerseniz, hiç olmazsa babalarınızı ve ailelerinizi utançtan ve felaketten kurtarırsınız".

İnönü, sözlerini şöyle tamamladı:

"Devlet kuvvetleri, bütün orduları ve bütün millet yenilmez kuvvetiyle isyanın karşısındadır" .

Darbe girişiminin başarısız olması üzerine kaçan Aydemir, daha sonra yakalandı. Ayrıca 20 emekli subay da ifadeleri alınmak için gözaltına alındı. Bunlar arasında 14'ler olarak bilinen eski MBK üyeleri de vardı. Olaylar sırasında 7 şehit verildi, 26 kişi de yaralandı . Aydemir ve arkadaşlarının yargılanmasına kısa bir süre sonra başlandı (7 Haziran). 21 Mayıs darbe girişiminde bulunanların yargılandığı ve Mamak Mahkemeleri diye bilinen dava, Eylül ayı başında sonuçlandı. İdama mahkum edilen Aydemir ve arkadaşlarının cezasını Ocak 1964'te Meclis onayladı.

Darbe girişiminde bulunanlar acaba Aydemir'in darbe girişimini hiç incelediler mi? Siyasi iradeyi ele geçiremezsen ve ordunun ana damarının desteğini sağlayamazsan darbe başarılı olmaz. Üstelik darbeye yol açan iç dinamikler (devalüasyonlu ekonomik kriz) ve dış dinamik (ABD+NATO onayı) olmazsa meşruiyet sağlamak da mümkün olmuyor.

Son olarak şunu söylemek isterim 1962 Şubat ayında Aydemir'i darbe kararına yönelten atama ve tasfiye kararıydı. Acaba bu darbe girişiminde bulunanlar da tasfiye ve pasifize edilme durumuyla mı karşı karşıya idiler?

*****http://www.egemeclisi.com/kose-yazisi/5180/talat-aydemir-olayi-ile-simdiki-darbe-girisimi-arasinda-kiyaslamalar.html

Y.N. Bu yazı 15-16 Temmuz 2016 gecesi kaleme alınmıştır.

DOSYA:

ABD GÖZÜYLE 27 MAYIS:

WALTER F. WEIKER VE THE TURKISH REVOLUTION 1960-1961

Ali İHSAN

27 Mayıs askeri müdahalesi yalnızca ülke içinde değil, ülke dışında da önemli yankılar uyandırmıştır. Soğuk Savaş'ın Atlantik cephesinin temsilcisi ABD, 27 Mayıs'ı yakından takip eden ülkelerin başında gelmektedir. Resmi makamlardan yapılan açıklamaların yanı sıra think-tank kuruluşlarını da dereye sokan ABD, Brookings Institute adlı kuruluşun Dış Siyaset İncelemeleri Bölümü'nde Araştırma Asistanı olarak çalışan ve 1959 ile 1961 yılları arasında Türkiye'de bulunan Walter F. Weiker'ın hazırladığı raporu dünya kamuoyu ile paylaşmıştır.

Weiker'ın hazırladığı bu rapor 1963 yılının sonlarında "The Turkish Revolution 1960-1961" başlığı ile kitap olarak yayınlanmıştır. Bu çalışma 1967 yılında Mete Ergin tarafından Türkçeye çevrilmiştir. "1960 Türk İhtilali" başlığı ile Cem Yayınevi tarafından yayınlanan bu kitap Weiker'ın ilgili raporunu içermekle birlikte Fransızların 27 Mayıs'a bakışını irdeleyen ve Dijon Üniversitesi'nde yapılan bir açık oturumdaki tartışmalara dayanan "Tükiye'de Ordunun Rolü" başlıklı metni de içermektedir. Bunun yanısıra Rusların da 27 Mayıs'a bakışını yansıtması açısından önemli görülen 1965 yılında Moskova'daki Sovyetler Birliği Akademisi tarafından yayınlanan "Modern Türkiye" başlıklı kitap içinde 27 Mayıs ile ilgili bölümü de içermektedir.

Bu kitabın Birinci Dünya Savaşı'ndan 27 Mayıs ve sonrasına kadar olan bölümü 1965 yılının Ekim ayında Yeni Gazete'de "Rusların Gözüyle Türkiye" başlığı altında çevrilmiştir. İlgili kitaba da buradaki çeviri üzerinden dahil edilmiştir.

Weiker bu çalışmasında genel olarak Demokrat Parti döneminden 27 Mayıs ve sonrası gelişmelere kadar yaşanan olayları yüzeysel bir şekilde izah etmiştir. Klasik bir Türk siyasal hayatı kitabında karşımıza çıkması muhtemel bilgilerden oluşan bölümler kitabın genelini oluşturmaktadır. Buna karşılık bu çalışmada ABD'nin bakış açısını yansıtan ve çalışmayı farklı kılan vurgular kitabın son bölümünü oluşturan "Daha geniş bir açıdan bakış" başlığı altında hazırlanmış olan değerlendirme bölümüdür.

İlk değerlendirme 27 Mayıs sonrası Türk siyasal hayatına genel bir bakışı içermektedir*:

"Kırk yıldan beri Türk siyasi liderleri memleketlerini modern, demokratik, müreffeh bir batılı devlet haline getirmeğe çalışmışlardır. Ne var ki, on beş yıllık çok partili dönemi de içine alan bu kırk yıllık süre sonunda, Atatürk eğitiminin ürünleri olan silâhlı kuvvetler, bir iç savaşı önlemek ve parlamenter sistemi idame ettirmek için politik gidişe müdahale etmek gereğini duydular. Askerler, hiç değilse, Menderes'i alaşağı ettikten sonraki ilk haftalarda şehirli aydın sınıfın büyük çoğunluğunun desteğine sahiptiler. Sivil hükûmet

* Bu çalışmada alıntı yapılan metinler Mete Ergin çevirisi temel alınarak orijinal haliyle aktarılmıştır ve imla kuralları açısından düzeltilmemiştir.

bugün, politikacıların manevraları ve ekonomik-sosyal reformun ağır ilerleyişi karşısında sık sık sabırsızlık belirtileri gösteren silâhlı kuvvetlerin, kendilerini dikkatle kollıyan bakışları altında çalışmaktadır".[11]

"Türk cuntası düzeni idame ettirmiş, ama sosyal ve ekonomik ilerleme alanında hemen hemen tamamiyle başkalarına bağımlı kalmıştır. Bu bağımlılık sadece izlenecek siyasetin tarifinde kalmamış, uygulama alanına da geçmiştir. M.B.K. üyelerinden işe yarar pek az fikir doğmuştur. M.B.K., muhalefetin gerekli olduğunu ve muhalefetin işlevini tanımış, ama anlaşıldığına göre kabul edememiş ve muhalefet ortaya çıktığı zaman da onu iyi kullanamamıştır. M.B.K. döneminin çeşitli safhalarında ulaşıldığı bildirilen, Türk siyasi grupları arasındaki fikir beraberliğinin aslında ne kadar zayıf ve geçici olduğu, M.B.K.'nin iktidarı devredişinden kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştır."[12]

Weiker, 1960 yılı içinde Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin gerileceği ve Türkiye'nin müttefik olarak zayıflaması ihtimali ile ilgili haberlerin çıktığını belirterek 27 Mayıs'ın bu endişeleri giderdiğini şu şekilde belirtmiştir:

"Ne iyi ki, bu endişelerin yersizliği, 27 Mayıs ihtilâlinin daha ilk saatlerinde, Türk silâhlı kuvvetlerinin NATO'ya, CENTO'ya bağlı olduğunu, hiçbir tesir altında bulunmadığını bildirmesi ve Menderes'in devrilişini izleyen aylarda bütün sivil siyaset unsurlarının, Kuzey tehlikesi karşısında Türkiye'yi zayıflatabilecek herhangi bir şeye niyetleri olmadığını göstermeleriyle ortaya çıkmıştır. Tam tersine, Türkiye'nin geri kalmış bölgelerini yıllardan beri radyo yayınları tekeli altında tutan Rus propagandasına karşı Doğu Türkiye'de radyo tesisleri kurma gibi projelere ilk el atan, askerî rejim olmuştur."[13]

Bu değerlendirmeden birkaç cümle sonra Weiker mesajı oldukça net verecek şekilde Türkiye'nin Batı (aslında ABD) ile olan ilişkilerinin boyutunu net bir şekilde özetlemektedir:

"İşte Türkiye'nin Batıya böyle birçok maddi ve ideolojik bağlarla bağlı oluşu sayesindedir ki, Amerika Birleşik Devletleri yaptığı yardımın en iyi şekilde kullanılmasını sağlayacak büyük bir manivela gücüne sahip bulunmaktadır. Gelişmekte olan memleketlerin sık sık başvurdukları silaha, yani Sovyet blokuna dönme tehdidine Türklerin başvurmaları ihtimali düşünülemez. Tarih ve ideolojisi itibariyle, Türklerin, şimdiki şartlar altında, Sovyetlerin en cazip tekliflerine bile yanaşmaları ihtimali hemen hemen yok gibidir."[14]

Bunun ötesinde şu cümleler belki de ABD'nin 27 Mayıs'a bakışını doğrudan ifade eder niteliktedir:

"Kabul etmek gerekir ki, Amerika Birleşik Devletleri, askeri idarelerin iktidarı, demokratik seçimle iş başına gelmiş hükümetlerin elinden zorla alınmasını hoş karşılayamaz. Buna rağmen, birçok durumlarda, Amerika Birleşik Devletleri böyle bir şeyi ya önlemeğe muvaffak olamamış, ya da askeri rejimlerin iş başına gelmesini bazı hallerde, daha tercih edilir saymıştır."[15]

Paylaşılan bu paragrafların büyük bir bölümü neredeyse yoruma kapalı olacak derecede net ifadelerden oluşmaktadır. Genel itibariyle klasik bir sivil-asker ilişkileri incelemesi üzerinden Türkiye'nin durumuna göz atan yazar çalışmasını ana konusunu incelediği bölümlerde itiraf derecesinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Türkiye'nin Batı'nın (ABD'nin) rayından çıkmayacağına olan sarsılmaz inanç Türkiye'ye bakışı net bir şekilde özetlemektedir. Türkiye'ye yapılan yardımların amaca uygun olarak kullanıldığından emin olan yazar hiçbir suretle Türkiye'nin Sovyet blokuna yüz çevirmeyeceğinden emindir. Raporun 1959-1961 yılları arasında yapılan gözlemler üzerinden yazıldığı ve 1963 yılında basıldığı hesaba katıldığında DP'nin son dönemindeki gerginlikten çok 27 Mayıs sonrası MBK'nın Türk-Amerikan ilişkilerindeki statükodan yana tavrından duyulan rahatlık içinde yazıldığını söylemek mümkündür. Jüpiter Füzeleri ve Kıbrıs Meselesi üzerinden gerilen ilişkiler bu kitabın hemen sonrasında ortaya çıkmıştır denilebilir.

Yazarın "askeri müdahaleler" konusunda ortaya koyduğu tavır oldukça göze çarpmaktadır. 27 Mayıs'ın iç ve dış yönünün oldukça farklı olduğuna yapılan vurguyu destekler nitelikteki bir görüş ABD'nin 27 Mayıs'a çeşitli gerekçelerle göz yumduğu şeklinde bir yargıyı içinde barındırmaktadır. Kitabın başlığında "darbe"

[11] **Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali**, (çev.) Mete Ergin, İstanbul, Cem Yayınevi, 1967 s. 187.
[12] a.g.e. , s. 191-192.
[13] a.g.e. , s. 194.
[14] a.g.e., s. 195.
[15] a.g.e., s. 197.

yerine "devrim" kelimesinin kullanılması da ABD açısından bu olaya atfedilen olumlu anlamı ifade etmektedir. 27 Mayıs'ta yaşanan değişime olumlu anlam yükleyen yazar, gelecekte de mevcut durumun korunması için Türkiye'yi gizliden gizliye uyaran övgüleri ile de bir çeşit mesaj vermektedir.

Kitap haline getirilmiş bu rapor ABD'nin en önemli think-tank kuruluşlarından biri tarafından hazırlanması sebebiyle ABD'nin resmi görüşünü temsil etme niteliğine sahptir. Bu bağlamda bu çalışma, 27 Mayıs'ın "dış" yönünün anlaşılması için oldukça önemli olmakla birlikte ABD'den Türkiye'nin nasıl göründüğünü anlama noktasında temel kaynaklardan biri olma özelliği de göstermektedir. Böylesi bir çalışmanın literatürde oldukça sınırlı bir karşılık bulması büyük bir soru işareti olarak kalmakla birlikte, rapordaki ifadelerin yoruma yer bırakmayan netliği pek çok soru işaretini de ortadan kaldırmaktadır.

TARİH:

İSTİKLÂL SAVAŞI'NIN KIRMIZI KİTABI

Sait KAYA (Araştırmacı-Yazar)

Bu yazıda, Mustafa Kemal Paşa'nın kaleminden çıkan çok önemli (fakat bu önemine kıyasla çok az bilinen, adeta sansürlenmiş) bir tarihî belgenin tam metnini; dönemin koşulları ve günümüzle bağlantılarına dair değerlendirmelerimle birlikte sunuyorum. Sakin bir kafayla, geniş ve rahat bir zamanda (ve mutlaka) okumanızı tavsiye ederim.

19 Aralık 1969: Amerikan 6. Filosunun çeşitli Akdeniz limanlarına ve bu arada Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretler, gündemin üst sıralarında. ABD ordusunun Vietnam'daki katliamları nedeniyle tüm dünyadaki Amerikan karşıtlığı yükselişte. Türkiye'de de 1967 ve 1968 yıllarında çok geniş kitlesel katılımlarla 6. Filo'yu ve Amerikan emperyalizmini protesto eylemleri yapılıyor. Hatta 16 Şubat 1969'da, devrimci gençlerin İstanbul Dolmabahçe'ye demirlemiş olan 6. Filoya yönelik protesto eylemlerine, ABD'nin güdümündeki dincilerin günler öncesinden medya yoluyla hazırlanmış bir saldırısı yaşanıyor. Siyasal tarihimize "Kanlı Pazar" adıyla geçen NATO'cu "Müslüman"ların bu saldırısında 2 devrimci genç öldürülüyor.

6. Filo İzmir'e de uğramış ve burada da kitlesel protestolarla karşılanmıştı. Fakat en ilginç tepkilerden biri İzmir'in Tepecik semtindeki genelev sakinlerinden gelecekti. Belki de 1946'daki Missouri zırhlısının İstanbul ziyaretinden önce genelevlerin boyanıp hazırlanmasındaki utancı silmek için olacak; Tepecik sakinleri, eğlenmek için karaya çıkan Amerikan denizcilerine hizmet vermeyeceklerini açıkladılar ve evlere de sokmadılar. Genelev kadınları, emperyalizmin hizmetindeki dincilerden daha onurlu çıkmıştı.

Bu noktaya nasıl gelindiğini daha iyi anlamak için geçmişe kısa bir yolculuk yapmak gerekiyor. Zaten Tarih bilimi de geçmişin kuru kuruya bir incelemesi olmayıp, bugünü anlamanın tek yolu değil midir?

* * * * *

5 Şubat 1920: TBMM'nin değil kendisi, düşüncesinin bile henüz zihinlerden geçmediği bir dönemdeyiz. İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin Meclis-i Mebusan'ı toplanmış. Rauf (Orbay) Bey'in öncülük ettiği 70-80 kadar milletvekili bu meclisten işgallere karşı direniş ve bağımsızlık yönünde kararlar çıkmasına çalışıyorlar. Padişahın, işbirlikçi hükümetin ve işgal güçlerinin gölgesinde ne yapılabilirse onu yapmaya gayret ediyorlar. Boğazlar ve Karadeniz İngiliz donanmasının kontrolünde. Yunan ordusu, efelerin fedakâr direnişine rağmen Aydın'ı ele geçirmiş ve ilerlemekte. Albay Refet Bey, zeybek kıyafetiyle dağlarda Demirci Mehmet Efe'nin yanında. Antalya, Konya, Akşehir yöresi İtalyan işgalinde. Maraş yöresinde Ermeni milisleriyle birlikte ilerleyen Fransız kuvvetlerine karşı çarpışmalar başlamış. Elde bulunan tek işe yarar askeri birlik Doğu Anadolu'da Karabekir Paşa komutasındaki

15. Kolordu. Bir de Ankara'da Ali Fuat Paşa komutasında 20. Kolordu var ama sadece adı kolordu, tam mevcutlu bir tümen kadar bile askeri yok. Anadolu'daki diğer askerî birlikler de neredeyse sadece karargâh personelinden ibaret. Çerkes Ethem Bey'in Kuvayi Seyyaresi henüz örgütlenme aşamasında.

Mustafa Kemal ise artık bir sivil. Ankara'ya geleli henüz 1 ay olmuş. Sivas Kongresi'nde oluşturulan ve aslında bir tür "alternatif hükümet" anlamına gelen Temsil Heyeti'nin başkanlığından başka bir sıfatı yok.

İşgal bölgelerindeki halk yorgun, yoksul ve tereddütler içerisinde. Öyle ya, ***"Yunan Ordusu; Müminlerin Emiri, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Halifemiz Sultan Vahdettin Han hazretlerinin emri ve izniyle ilerlemekte. Yunan'a karşı çıkan, Halife'ye karşı çıkmış olur ve maazallah insan dinden çıkar, kâfir olarak ölür de cenaze namazı bile kılınmaz."*** Yunan uçakları, buna benzer sözlerle dolu bir fermanı, binlerce broşüre basılmış halde işgal bölgelerindeki köylere atıyor.

Çok şükür ki Anadolu'da imanını satılığa çıkarmamış, namuslu din adamları da var. Yunan Ordusu'nun İzmir'e çıkmasından hemen sonra **Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi,** büyük bir miting düzenleyerek, Yunan'a karşı cihad etmenin farz olduğunu, hiçbir şeye gücü yetmeyen bir kişinin bile yerden üç taş alarak işgalcilere atması gerektiğini belirten coşturucu bir konuşma yapıyor.

Bilindiği gibi daha sonra 11 Nisan 1920'de Mustafa Kemal başta olmak üzere birçok Kuvayi Milliyeci hakkında idam fetvası da çıkacaktır. Eski Şeyhülislam Mustafa Sabri tarafından yazılan fetvayı okuyan görevdeki Şeyhülislam Haydarizade İbrahim Efendi, İslam dinini böyle bir alçaklığa alet etmeyi içine sindirememiş ve imzalamayı reddederek istifasını vermiştir. Fetvayı imzalayacak birisi aranmış ve Dürrizade Abdullah bulunarak, Damat Ferit'in onayı ve Vahdettin'in iradesiyle fetva duyurulmuştur. Bunun üzerine **Ankara Müftüsü Börekçizade Rifat Hoca'nın** öncülüğünde 153 müftü ve din adamı da, bir "karşı fetva" yayınlayarak, İstanbul fetvasının aksine asıl cihadı Kuvayi Milliyecilerin yaptığını belirtmişler ve direnişe büyük bir güç katmışlardır. İslamcı şair Mehmed Akif de, hem bu "karşı fetva"ya imza koymuş hem de Anadolu'da köy köy, cami cami dolaşarak halkın Kuvayi Milliye etrafında toplanması için vaazlar vermiştir. Bu vaazlardan bazıları, broşürler halinde basılarak Anadolu'ya dağıtılmış ve halk üzerinde çok olumlu etkiler yaratmıştır.

Kuvayi Milliyeciler hakkındaki idam fetvasını kaleme alan Mustafa Sabri adına 2007 yılında Tokat'ta bir vakıf kurulduğunu da geçerken belirtelim.

Gerçek dindarlar emperyalizme karşı mücadele ederken, sahtekâr dinciler her zaman olduğu gibi emperyalizmin hizmetindedir.

(Bu hizmet, özellikle Türkiye NATO'ya girdikten sonra daha da organize bir hâl almıştır. Mustafa Sabrilerin, Dürrizade Abdullah'ların uzantıları 1950'lerde "Komünizmle Mücadele Dernekleri" çatısı altında örgütlenmeye başlamış, yazının başında da belirttiğim gibi, 1960'larda Amerikan 6. Filo'suna karşı gösteri yapan devrimci gençlere satır ve bombalarla saldırmışlardır.

Dünya ölçeğinde ise bu hizmetin Müslüman Kardeşler, El Kaide ve IŞİD v.b. örneklerle sürdüğünü görüyoruz. ***Menemen'de Kubilay'ın kafasını kesenlerin ideolojik torunları, bugün IŞİD katilleri olarak karşımızdadır. Müftü Ahmet Hulusi Efendiler, Sütçü İmamlar ve Mehmed Akifler ise aslında bugünün sahte dindarlarıyla değil Deniz Gezmişlerle aynı taraftadırlar. Aradan geçen yıllarda eğitim, kültür ve siyaset hayatımızdaki çarpık gelişmelerin etkisiyle Mehmed Akif gibi bir şahsiyet, hayatta olsa asla yanyana gelmeyeceği kesimlerin kullandığı bir figüre dönüşmüştür.***

Bu noktada çeşitli fikir ve siyasetler arasındaki ayrımda temel ölçünün, emperyalizme karşı tavır almak olduğunu görüyoruz. Bu gerçeğin altını ne kadar çizsek azdır. Çünkü emperyalizme hizmet sözkonusu olduğunda, dincisiyle, Kürtçüsüyle, liberaliyle çeşitli kesimlerin birlik içerisinde olduğunu görüyoruz. Aynı şekilde, emperyalizme karşı çıkan kesimlerin de dindarıyla, milliyetçisiyle, Kemalistiyle, komünistiyle bir şekilde güçbirliği yapabilmesi gerekiyor. Çünkü 23 Nisan 1920'de açılan Birinci TBMM'nde bulunan çok çeşitli kesimler arasındaki bu birlik sayesinde emperyalist işgalciler ve içimizdeki işbirlikçileri yenilgiye uğratılabilmişti. Günümüzdeyse, emperyalizmin hizmetindeki çeşitli kesimlerin, tam bir tutarlılık içerisinde Mustafa Kemal'i, Bağımsızlık ülküsünü ve Cumhuriyet Devrimi'ni hedef almasına rağmen, emperyalizme karşı olduğunu söyleyen kesimler arasında bu konuda

bile bir fikir birliği olmadığını üzülerek görmekteyiz. Çizginin bir tarafındakiler, bir kaşık suda fırtına koparıp birbiriyle uğraşırken, emperyalizmin hizmetindekiler birlik halinde planlarını uygulamakta ve malı götürmektedirler.

Aslında, daha önce Gaddafi ve Libya konulu bir yazımda sunduğum aşağıdaki fotoğraf, herhangi bir açıklamaya bile gerek kalmayan bir açıklıkla herşeyi gösteriyor. Fotoğrafta, ABD saldırısı sonucu Gaddafi devrilip linç edildikten sonraki günlerde, Özgür(!) Libya'da cuma namazı kılan bir grup görülüyor. Cuma namazı kıldığını zanneden bu güruh, aslında arkalarındaki ABD bayrağına secde etmekte olup, sadece bayrağı yanlış yöne koymuşlardır.)

1920'den devam ediyoruz;

İngiltere başta olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan Fransa, İtalya gibi emperyalist devletler, henüz Türkiye'ye dayatılacak barış koşullarına karar vermemişler. Diğer mağlup devletlerden Almanya'ya çok ağır koşullar taşıyan Versay Antlaşması imzalatılmış. Benzer şartlarla Avusturya'ya Sen Jermen (Saint Germain), Macaristan'a Trianon, Bulgaristan'a Nöyi (Neully) Antlaşmaları imzalatılmış. Osmanlı mirası ise tek lokmada yutulamayacak kadar büyük. Paylaşması bu yüzden uzun sürüyor. Bu bakımdan, birazdan okuyacağınız belgede geçen, "Türkiye barışı", "bizim barışımız" gibi ifadeleri, işgalci devletler tarafından bize dayatılması planlanan barış koşulları olarak anlamak gerekiyor. Bu da zaten 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması olarak karşımıza çıkacak.

Bağımsızlık Savaşımızın "Strateji Belgesi"

İşte şimdi "bu ahval ve şerait içinde dahi" çıkış yolunu gösteren ve bütün bu çalışmanın temel eksenini oluşturan belgeyi sunacağım: **Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Şubat 1920 tarihli "Durum Muhakemesi"...**

Tarih boyunca içinde bulunulan bir durumu bu kadar berraklıkla ve hatasız tahlil eden, bu kadar doğru ve uygulanabilir çıkış yolları öneren, geleceği de bu kadar isabetle öngören başka bir metin herhalde az bulunur. Taşıdığı büyük tarihî değer nedeniyle bu "Durum Muhakemesi"nin tam metnini veriyorum.

Bu belge, bağımsızlık mücadelesinin sadece Anadolu'daki işgaller bağlamında değil, küresel ölçekte nasıl kapsamlı bir bakışla yürütüldüğünü açıkça gösteriyor. Aynı zamanda, **bugüne kadar okul kitaplarında bize anlatılanlardan çok başka bir "Kurtuluş Savaşı" algısının zihinlerde belireceğini umuyorum.** Böylece "Kurtuluş Savaşı tarihinde bir YENİDEN İNŞA denemesi"ne giden yolda ilk taşları döşemiş olacağız.

"Durum Muhakemesi"nde ortaya konan strateji, Kurtuluş Savaşımızın sadece Erzurum-Sivas-Sakarya-Dumlupınar'dan ibaret bir yaklaşımla anlaşılamayacağını göstermektedir. Enver, Talat ve Cemal Paşalarla Mustafa Kemal Paşa arasındaki mektuplarla da kararlaştırılan bu hususlar, Kurtuluş Savaşı'nın Berlin'den Afganistan'a, Londra'dan Moskova'ya uzanan bir coğrafyada yürütülen küresel ölçekte bir mücadele olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Az sonra okuyacağınız metinde de görüleceği gibi Mustafa Kemal'in stratejisinin temel dayanak noktası Sovyet Rusya'dır. Ekim Devrimi'nin etkilerinin Avrupa'ya yayılması ve birçok ülkede devrimci işçi hareketlerinin yükselmesi, emperyalistleri korkutmuş ve Anadolu direnişi için uygun şartları sağlamıştır. Zaten bu yüzdendir ki bu belgeden, "resmî" ve akademik tarihçiliğimizde hemen hiç bahsedilmez. "Paşaların Asya Misyonu" adlı değerli eserin yazarı Murat Çulcu, bu durumu, **"bugün emperyalizme her bakımdan bağımlı tarihçiler grubu daha doğrusu, tarihçiler çetesi oluşmuştur. Türkiye'de emperyal çıkarlara hizmet eden tarihçi çeteleri vardır."** sözleriyle dile getirmiştir. **(*)** Halbuki **"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan, yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir**

mahiyet alır."

Tam da bu öngörüde olduğu gibi, NATO'ya girişimizden ve özellikle 12 Eylül 1980 darbesinden sonra, başta eğitim ve kültür olmak üzere bütün kurumlarımızı işgal eden antikomünist Gladyo ideolojisi, Mustafa Kemal'i bile sansürlemiş, kendi tarihimizi doğru dürüst öğrenmemize engel olmuştur. İstiklâl Savaşı ve Türk Devrimi; antiemperyalist, halkçı ve devrimci içeriğinden koparılarak Amerikan milliyetçiliğine ve NATO'culuğa indirgenmiştir. Kısacası tarih yazanlar, tarih yapanlara sadık kalmamıştır.

Başlıkta bu belge hakkında **"Kırmızı Kitap"** benzetmesi yapmıştım. Bu deyim, "öncelikli tehdit"ler ve özellikle de bunların sıralamasının değiştirilmesi vesilesiyle zaman zaman gündeme gelen "Millî Güvenlik Siyaset Belgesi" anlamında kullanılmaktadır. **Şu farkla ki; Brüksel'deki Gladyo mahfillerinde, Pentagon'da, ABD Dışişleri Bakanlığı koridorlarında, Vaşington'daki düşünce kuruluşlarında hazırlanarak önümüze getirilen gayri millî metinlerin tersine bu stratejik belge, antiemperyalist ve devrimci bir halk önderinin zihninde hazırlanmıştır.**

Belgenin aslı, doğal olarak çok sayıda eski kelime ve deyim içermektedir. Bu nedenle güncel Türkçe ile sunumunda, anlamı kesinlikle etkilemeyen ve belgenin gerçekte şifreli bir telgraf metni olmasından kaynaklanan birkaç düzeltme yaparak, Rasih Nuri İleri'nin "Atatürk ve Komünizm" adlı eserindeki metni esas aldım. Bu metni de, Kâzım Karabekir'in "İstiklâl Harbimiz" adlı eserinde bulunan orijinal telgraf metniyle satır satır karşılaştırarak gerekli düzeltmeleri yaptım. Parantez içindeki açıklayıcı sözler ve dipnotlar da bana aittir.

"Durum Muhakemesi", Anadolu'daki çeşitli birlik kumandanlarına gönderilmiş bir belge olduğundan, buna verilen cevapların da ayrıca incelenmesi, o dönemin koşullarına ve direnme azmindeki insanların düşünce dünyasına çok daha vâkıf olmamızı sağlayacaktır. Bu kapsamda bir çalışmayı da, bu yazı dizisini bir kitaba dönüştürme hedefi bağlamında gerçekleştirmeyi umuyorum.

Mustafa Kemal Paşa, kuvvetle muhtemeldir ki daha 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarken kafasında tasarladığı mücadele stratejisini bu belgeyle tarihe geçirmiş oluyor.

(*) Bu noktada, toptancı bir yargıdan kaçınmak ve haksızlık etmemek adına, uzun yıllar Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Başkanlığını yürütmüş olan değerli bilim insanı hocam Ergün Aybars'ı zikretmek gerekiyor. "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" adlı hacimli eserinde Aybars, bu belgeyi inceliyor ve "Kafkas Seddi'ni yıkmak için Bolşeviklerle anlaşmak" ifadelerine özel vurgu yapıyor.

Yine tarihçi Sina Akşin de, "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" adlı eserinin 2. cildinde bu belgeyi mercek altına almış ve analiz sağlamlığını, öngörülerdeki isabeti vurgulamış.

Kısa kaynak listesi:

AYBARS, Ergün, **"Türkiye Cumhuriyeti Tarihi"**, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi yay., İzmir, 1995.
AKŞİN, Sina, **"İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele"**, Cilt I-II, 1. baskı, Cem yay., İstanbul.
İLERİ, Rasih Nuri, ***"Atatürk ve Komünizm"***, 5. baskı, SCALA yay., İstanbul, 1999.
KARABEKİR, Kâzım, ***"İstiklal Harbimiz"***, Cilt I, 3. baskı, Emre yay., İstanbul, 1993.

* * * * *

KURTULUŞ SAVAŞI'NIN EN ÖNEMLİ STRATEJİ BELGESİ

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN DURUM DEĞERLENDİRMESİ

Ankara'dan
Gayet Müstaceldir
5.Şubat.1336 (1920)
ŞİFRE

1,2,12,13,14,15,20. Kolordu Kumandanlıklarına
İstanbul'da Rauf Beyefendi'ye, Bursa'da Miralay Bekir Sami Beyefendi'ye
Nazilli'de Refet Beyefendi'ye, Erzincan'da Halit Beyefendi'ye

Ocak 1920 sonunda siyasi durumun muhakemesi: Müttefik Devletlerin Türkiye ile barış akdi için Aralık sonlarına doğru gösterdikleri aşırı ilgi ortadan kalkmış ve Türkiye barışı, belirsiz bir zamana yeniden ertelenmiştir. **Müttefik Devletlerin birbuçuk yıldan beri fiilen vücuda getirdikleri oldubittileri (işgalleri), bizim barışımız için esas saymak istedikleri**

anlaşılmıştır. Bu durumda şimdilik işgal altında bulunan Kilikya (Adana yöresi) ve Urfa ve Maraş hattı ve Aydın vilayeti ile işgal edilmiş bu iki kıt'aya (parçaya, kısıma) denk bir Antalya hinterlandının herhangi bir maske altında işgal eden devletlere bırakılması ve Boğazların İngiliz egemenliğine verilmesi amacı güdülüyordu. Boğazlar konusu dışındaki şartlar, Müttefik Devletler arasında 1 yıldan beri görüşülmüş ve anlaşılmış şeylerdi. Fakat Boğazların İngiltere'ye bırakılması gibi bu kadar açık olarak beliren mesele, bütün Türkiye ve Karadeniz egemenliğinin İngiltere'ye bırakılması demek olduğundan, görünüşte Müslüman vatandaşların feryadı ve Türklerin umutsuz bırakılması gibi nedenlerle Fransa ve İtalya'nın şiddetli itirazını yaratmıştır. Bu yüzden **Boğazlar için Müttefikler arasında fikir birliği hâsıl olamamış bulunması, barışımızı erteleyen bir neden olmuştur.**

Bolşevik savaş başarıları da barışımızın akdine en önemli engel oldu. Bu ihtimal, Aralık sıralarında barışımızın hızlanmasına bir sebep sayılırken, başarının olağanüstü bir süratle yayılması, aksine bir erteleme nedeni olmuştur. **Bolşevik başarılarının bizim barışımızın akdine etkide bulunmasının nedeni, barış şartları ne olursa olsun, tam bir teslimiyet ile (bu şartları) kabul edeceğimizi şüpheli hale sokmalarındadır.** Gerçekten, işgal edilen topraklarımızın terki yolundaki bir barışa (böyle bir barışın dayatılmasına) silahla karşı koyacağımıza dair, Yunanlılarla devam eden milli savaş ve Anadolu'daki heyecan ve hazırlık gibi inandırıcı belirtiler vardır. Maraş olayları, muhtemel şüpheleri daha fazla giderecek olsa gerektir.

Diğer taraftan bizim barışımız akdedilmiş olsa bile Bolşevik başarıları bize temas ettiği zaman, Avrupa'nın durumu yine nezaket kazanacaktır. Çünkü Bolşeviklerle temas eden millet, ya sosyal veya politik bir hareket birliğine ya da onun seline silahla muhalefete mecbur olmuştur. Bizim de iki şıktan birini seçmemiz gerekmektedir. Ki **Müttefik Devletlerin, bizim Bolşeviklere karşı silahlı mukavemetimizi ümit edebilmeleri için birçok fedakârlıklarda bulunmaları ve en azından 1 yıldan beri geçici işgal altında bulundurdukları Arap olmayan bölgeleri bize geri vermeleri gerekir.** İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan için esaslı fedakârlıklar gerektiren böyle bir sonuca ancak kesin bir zorunluluk altında karar verebileceklerdir. **Ve bugün İtilâf Devletlerinin kendilerini böyle bir zorunluluğa mahkûm görmedikleri apaçıktır. Bizi tatmin yönü söz konusu olmazsa bizi kahretmeye ve bu yüzden her şeyden önce bütün mukavemet nedenlerimizi kırmaya karar vermeleri gerekir.**

Türkiye'nin karşı koyma olanaklarını yok etme tedbirleri:

Bu tedbirlerin birincisi, Türkiye'nin kesin bir surette kuşatılması ve sarılmasıdır. Türkiye şimdilik Adalardenizi (Ege Denizi) ve Karadeniz sahillerinde ve Avrupa cephesinde güçlü bir şekilde kuşatılmıştır. Suriye cephesi, Hicaz'dan İskenderun'a kadar İngiltere ve Fransa tarafından kuvvetle, ihtiyaçla, nifakla ve halkın mütevekkilce teslimiyeti ile sarılmış sayılabilir. Irak ve İran cephelerinin maddî bir surette ve kesin bir şekilde kapatılmış olmaması, hızlı ve geniş yararlanmalara tabiat olarak pek elverişli değildir. Mesafeler geniş, ulaşıma kapalı, milletler aklı ermemiş ve memleketin içi de işgal altındadır.

Türkiye'nin diğer cephesi de Kafkasya'dır ki, elverişsiz barış şartlarına karşı **silahlı mukavemet azmini kendisine en çok bahşeden cephe orasıdır. Türkiye, Kafkasya'da Bolşevik istilasını kolaylaştırma ve onunla hareket birliği yapmakla, batıdan doğuya doğru Anadolu, Suriye, Irak, İran ve Afganistan ve Hindistan kapılarını müthiş bir surette açmış olacaktır. (1)** Bu açık kapıları kapamak için Müttefikler taarruzî stratejik hareketler yapacak kuvvetleri süratle sağlayamazlar. Gereken hareket üslerine ise tabiaten sahip değillerdir. Böyle bir hareket ancak Batum'da söz konusu olur ki, bu halde bile Kafkasya ile Hazar Denizi'nin arasını tıkamak için Batum'dan başlayarak dörtyüz kilometreden fazla uzaklaşmak gerekir.

Bu durum karşısında İtilaf Devletleri, Bolşevikler ile Türklerin arasını Kafkas milletleri vasıtasıyla kesmek planını bulmuşlardır. Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve belki de Kuzey Kafkasya hükümetlerinin bağımsızlıklarını tanıyarak onları (kendi taraflarına) çektiler. Şimdi (bu milletlerin) Bolşeviklerle vuruşmalarını bir oldubitti haline sokmak için onları her yoldan kışkırtmakta ve pekleştirmektedirler. Bundan başka bizzat kuvvet yollamaya da başlamışlardır ki, bu kuvvet etkisiyle hem Bolşeviklerle çarpışmayı süratlandırmak ve hem de Kafkas milletlerinin gerek Türklerle (gerekse) Bolşeviklerle herhangi bir temaslarını önlemek ve kontrol etmek fikrindedirler. **(2)**

Plan büyük bir ciddiyet ve acele ile uygulanmaktadır. Eğer bu plan başarıya ulaşır ve Kafkas milletlerinin bize karşı kesin bir set durumu almasıyla memleketimiz sarılı kalırsa artık Türkiye için dayanma olanakları kökünden yıkılmış olur. ***Ondan sonra siyasi varlıklarını tamamen kaybedecek olan Anadolu Türkleri, İtilaf devletleri subayları kumandası altında sömürge askeri olarak ordular teşkil edecek,*** hem Kafkasya milletlerinin İtilaf Devletleri itaatinde tutulması ve hem de ***Bolşevik istilasının durdurulmasını sağlamak için kan dökeceklerdir.*** **(3)**

Bu halde, İtilaf Devletlerine mutlak olarak teslim olma halinde bile Türklerin kendilerini feda etmekten kurtaracakları garanti değildir. Bu yüzden Kafkasya seddinin yapılmasını, Türkiye'nin kesin mahvı projesi sayıp bu seddi, İtilaf Devletlerine yaptırmamak için en son vasıtalara başvurmak ve bu uğurda her türlü tehlikeleri göze almak zorundayız.

Karşı koyma nedenlerimizi yok edecek tedbirlerin ikincisi, fiilen var olan ortak idareden (İstanbul hükümetleri ve işgal güçlerinin ortak yönetiminden) yararlanarak, **Türkiye'yi içten oyarak çökertmektir.** Bu hususta memlekette var olan siyasi nifak, İtilaf elinde en iyi bir araçtır. **İtilafçılar**, bu araçtan ve **bazı makamların mutlak teslimiyet eğilimlerinden yararlanarak çalışmaktadırlar.** Tabii ilk işleri her şeyden önce Kuvayi Milliye'nin çözülmesini ve Türkiye'nin elinde kalan silah ve cephanenin yararlanılmaz hale sokulmasını sağlamaktır.

Birinci derecede Kafkasya planını ve ikinci derecede iç çöküntüyü sağlamaya **gerekli zamanı, İtilaf devletleri ancak zayıf, kararsız hükümetler sayesinde sağlayabilirler.** Çünkü bu gibi hükümetler, İtilaf baskısına karşı koyabilecek iç kuvvetlerin gelişmesini çok fazla sınırladığı gibi, kamuoyunu uzun süre üzüntü ve endişe içinde tutarak resmî ve resmî olmayan kararlar alınışına kesin bir şekilde engel olur. Bundan başka İtilaf Devletleri, İstanbul'un göze batan bütün kişileriyle, iç ve dış akla gelebilecek bütün çevrelerle dolaylı olarak temas ederek, millete sürekli olarak belirsiz ve doğru olmayan umutlar telkin etmektedirler. Bu telkinler bile zayıf bir hükümetin sağladığı zamanı çoğaltmakta ve kolaylaştırmaktadır. **Bu suretle kazanılan zamanlardan yararlanarak İtilafçılar sonunda Türkiye'nin sarılması ve iç çöküntüsü tedbirlerini tamamlayacaklar ve ondan sonra maskelerini birdenbire atarak İstanbul'da geniş ölçüde tutuklamalara, kuşatılmış Türkiye'nin çeşitli cephelerinde yığınak ve abluka tedbirlerine başlayacaklar ve aynı zamanda idam hükmü niteliğindeki barış şartlarını tebliğ edeceklerdir. (4)**

İşte Şubat 1920'de aleyhimize uygulanmakta olduğunu gördüğümüz bu planın açıklanması, bize düşen tedbirleri ve görevleri göstermektedir. Bu tedbirler aşağıdadır:

Doğu cephesinde resmî ve resmî olmayan seferberlik yaparak Kafkas seddini arkadan yıkacak yığınağa başlamak,

Yeni Kafkas hükümetleriyle ve özellikle Azerbaycan ve Dağıstan İslam hükümetleri ile acele olarak ilişki kurarak İtilaf planına karşı kararlarını ve durumlarını anlamak,

Kafkas milletleri bize set olmaya karar verdikleri takdirde taarruz hareketimizi birleştirmek için Bolşeviklerle anlaşmak, **(5)**

İçerde milli teşkilatı son derece geliştirmek ve güçlendirmek,

Silah, cephane ve malzememizi vermemek için silah kullanmaktır.

En önemli görev ise İtilaf Devletlerinin zaman kazanmasına meydan vermemek ve onların maskesini atıp memleketin bütün mukavemet unsurlarını birleştirecek elverişli fırsat vermeye zorlamaktır. Bunu ancak durumu bu şekilde muhakeme eden, kesin karar sahibi bir hükümet yapabilir. Zaten Doğu cephesinde kuvvet hazırlanması ve şiddetle mukavemet gibi bazı noktalar sadece böyle bir hükümet sayesinde gerçekleşebilir. Böyle bir hükümet, sınırlarla ilgili barış şartlarımızı ve bu şartların kabulünü geciktirmeye takadımız kalmadığını resmen ilân ile beraber Doğu hareketi ile ilgili yukarıdaki tedbirleri ve **memleketin gerekirse Anadolu'dan idaresini** mümkün kılacak diğer hazırlıklara bilfiil giriştiğini de açıklar. Buna karşı İtilafçılar kesin niyetlerini göstermek zorundadırlar. Eğer bu niyet, bizimle çarpışmayı kabul suretinde belirirse, biz bu çarpışmaya iki ay sonra gerçekleşeceğinden daha elverişli şartlar içinde ve İtilaf grubunun hazırlıklarını daha tamamlamamış bulunduğu zamanda gireceğiz.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti için en acele bir görev, siyasi durumun gereğine uygun

tedbirlerin, hükümetle (İstanbul Hükümeti) görüş birliği içinde alınmasına imkân olup olmadığını bir an önce kestirmektir. Eğer böyle bir hükümet kurulmasına imkân yoksa -ne yazık ki umutlu olmaya sebep görülmüyor- aldanmayarak bu durumu şimdiden görmeli ve kabul etmeliyiz. Bunun üzerine alacağımız tedbir, Heyet-i Temsiliye arkadaşlarımızı İstanbul'dan çekmek ve derhal Kafkas milletlerine başvurmak ve derhal yukarıda bildirilen tedbirlere gayr-ı resmî fakat fiilî olarak girişmektir. Bu hareket çizgisi içerisinde, iç ve dış ilişki kesilişinin ne vakıt ve ne suretle gerçekleşeceğini tahmin etmek mümkün değildir. Fakat bir defa işler bu yola girdikten sonra ilişkileri kesmek, herhalde uzak görülmemelidir.

Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal

(20.Kolordu Kumandan Vekili Mahmut)

(1) Bu ifadeler, "Paşaların Asya Misyonu" adlı eserde de yer alan, Mustafa Kemal Paşa tarafından Enver Paşa'ya yazılan mektuptaki ifadelerle neredeyse aynıdır.

(2) Burada yapılan tespitler, "Tarihin Kilidi: Çanakkale Muharebeleri" başlıklı yazıda belirttiğim Çanakkale-Bolşevik Devrimi-Kurtuluş Savaşı denkleminin gerçekliğini ortaya koymaktadır. Çanakkale Zaferi kazanılamasaydı Bolşevik Devrimi gerçekleşmeyecekti. Birinci Dünya Savaşı'nın adı Birinci Dünya Savaşı olmayacak ve savaş orta ölçekte bir Avrupa içi çatışma olarak 1-2 yılda sona erecekti. Osmanlı coğrafyası ve Anadolu yine emperyalist devletler tarafından işgal edilecek ve fakat asıl önemlisi bu işgal sırasında (1920'de dayanışma içine girdiğimiz Bolşevik Rusya yerine) savaştan galip çıkmış bir Çarlık Rusyası da İstanbul'u ve Doğu Anadolu üzerinden yurdumuzu işgale girişecekti. Mustafa Kemal Paşa'nın, bu metinde Türkiye'nin direnme olanaklarını yok etme tedbirlerinin birincisi olarak saydığı "Türkiye'nin kesin bir surette kuşatılması ve sarılması" durumu da böylece gerçekleşmiş olacaktı. Bu koşullar altında Anadolu'da ortaya çıkması muhtemel bir direniş hareketi de herhalde kısa sürede ezilecek ve yok edilecekti. Türkiye Cumhuriyeti hiç ortaya çıkmayacak ve Türkler de bugünkü Filistinlilerin durumunda bir halk olacaktı.

(3) Gelibolu yarımadasındaki Akbaş'ta Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma çok büyük bir Osmanlı cephaneliği vardı. Emperyalist devletler, buradaki silah ve cephaneyi Sovyet Devrimi'ni boğmak için Rusya'da çıkardıkları iç savaşta Çarlık taraftarı güçlere göndermeyi düşünüyorlardı. Bunu haber alan Kuvayi Milliye, keşif, istihbarat ve operasyonel açıdan mükemmel icra edilen bir baskınla bu cephaneliği bir gecede boşaltmış ve Anadolu'ya taşımıştı.

Mustafa Kemal'in bu sözleri (başka bir yazıda Akbaş cephaneliği baskınını anlatırken bahsettiğim), Türk askerini emperyalistlerin lejyoneri yapma planının da kanıtıdır. Bu plan (değerli dostum gazeteci Deniz Berktay'ın bana yazdığı gibi) ister İstanbul Hükümeti tarafından emperyalistlere teklif edilmiş olsun, ister önce emperyalist devletler tarafından düşünülmüş olsun, Akbaş Baskını'ndan sonra artık gündemden düşmüştür.

Bu ve buna benzer gelişmeler, şüphesiz Lenin'in de bilgisine ulaşmakta ve Bolşevik Devrimi açısından Anadolu direnişinin yaşamsal önemini göstermekteydi. Ayrıca o dönemde emperyalistler ve İstanbul hükümetleri tarafından, "İngilizler, Fransızlar aslında barış istiyor fakat Kemalistler inatla savaşa devam etmek istiyor" gibi sözlerle Kuvayi Milliye aleyhine yürütülen propagandanın ne kadar asılsız bir yalan olduğu da anlaşılmaktadır.

(4) Gerçekten de 17 Şubat 1920'de İstanbul'daki mecliste Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi üzerine İngilizler 16 Mart 1920'de İstanbul'a asker çıkararak meclisi basmış ve Rauf Bey başta olmak üzere vatansever milletvekillerini tutuklayarak Malta'ya sürgün etmişlerdi. Mustafa Kemal'in öngördüğü gibi tutuklamalar kitleselleşmiş, **birçok vatansever, haklarında doğru dürüst bir suçlama bile yapılmadan uzun süre hapis yatmıştır.** 10 Ağustos 1920'de ise Türk Milleti'nin idam hükmü niteliğindeki Sevr Antlaşması, işbirlikçi İstanbul Hükümeti tarafından onaylanmıştır. Antlaşma, TBMM'de görüşülmeye bile değer bulunmamıştır.

(5) Bu yazının yer aldığı 10 bölümlük bir dizinin ilk 2 bölümünde 1. Dünya Savaşı sonlarındaki Kafkasya olaylarını ve Bakü harekâtını anlatmıştım. Bu süreç sonunda Kafkasya belli bir şekil almış ve birçok Türk subayı da Mondros'tan sonra teslim olmayarak o yörelerde kalmıştır. **"Kafkas milletleri bize set olmaya karar verdikleri takdirde taarruz hareketimizi birleştirmek için Bolşeviklerle anlaşmak"** ve

"Kafkasya'da Bolşevik istilasını kolaylaştırma ve onunla hareket birliği yapmakla, batıdan doğuya doğru Anadolu, Suriye, Irak, İran ve Afganistan ve Hindistan kapılarını müthiş bir surette açmak" gibi ifadelerin hayatiyet bulabilmesinin arka planında 1918 Bakü Harekâtı vardır.

VAROLUŞÇULUK AYLAKLIK DEĞİLDİR

Ramazan ONUR

Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Hermann Hesse, Andre Gide, Franz Kafka, Samuel Beckett… listeyi daha fazla uzatabiliriz ancak ben şimdilik önemli isimleri saymakla yetinmek istiyorum. Kimi futbolcu, kimi filozof, kimi edebiyatçı, hukukçu, yazar, tiyatrocu… aklınıza gelebilecek her alandan insanlar, ortak bir noktaları var; varoluşçuluk.

Bir tek onların ortak noktası mı varoluşçuluk ? Yoksa hepimiz içten içe bu sorgulamayı yapıyor muyuz ? Sıklığı kişiden kişiye göre değişse de, ben hemen her insanın hayatının bir döneminde varoluş amacını sorgulamış olduğuna inanıyorum. Kimisi için bu sorgulama yıllarca sürse de, kimisi belki birkaç dakika ile yetiniyordur ömrü boyunca. Yazıya başlarken isimlerini uzun uzun yazdığım insanlar, bu sorgulamaya ömrünü adamış olanlar. Kalemini, emeğini, zihnini hatta hayatını adayanlar, içi içine sığmayıp kitaplara, sahnelere, romanlara taşanlar.

Şüphesiz Camus, Sartre, Kafka yahut herhangi bir varoluşçuyla hayatının bir döneminde tanışmış olanlar varoluşsal sorgulamayı biraz daha derinleştirme fırsatını yakalamış demektir. Dönüşüm'ü, Dava'yı, Veba'yı, Yabancı'yı, Duvar'ı okumuş olan herhangi bir kimse tabii olarak evrenin ve hayatın amaçsızlığı gerçeğiyle sert bir şekilde karşılaşmış bulur kendini. Ne kadar beklenirse beklensin Godot'nun*1 gelmeyeceğini, Dünya'nın bir Tatar Çölü*2 olduğunu, Doktor Rieux'nun*3 ne kadar çabalasa da Veba'ya yenik düşeceğini, Meursault'nun*4 son nefesini idam sehpasında vereceğini bilir. Bu bilme, sıradan bir bilme değil; kaderin kaçınılmaz sonunu görme yetisidir. Ne kadar çabalarsa çabalasın, yazgısının sonunda yok olma olduğuyla derinden yüzleşmenin bilgisidir.

Çoğu zaman bu yüzleşme, aylaklık reaksiyonları ile gösterir kendini. Yaşamanın boş olduğu, hayatın anlamsızlığı, her insanın yazgısında yok olma olduğu ve ölümün herkese adil dağıtıldığı bir dünyada çabalamanın anlamsızlığı dikkatleri çeker ilk aşamada. Her şeyden el çekilebilir, umutsuzluk aylaklık olarak gösterir kendini. Umutsuzluk baş gösterir çünkü kaderin kendisine bir güzellik yapmayacağının daha bir farkındadır artık birey. Albert Camus'nün deyimiyle mutlu olma isteğine oynamayı*5 bırakmış, aylaklığa vermiştir artık kendini. Meursault'ya öykünmeye başlamıştır.

Peki doğru olan Meursault'ya öykünmek midir ? "Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak"*6 gerekiyorsa, seçimi aylaklıktan ya da intihardan yana yapmak mı gerekir ? İçtenlikle konuşmak gerekirse zor bir sorgulama. Zaten Camus dahi "Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir."*6 diyor. Yanıtlaması oldukça güç bir soru.

Ancak ben yine de bir yanıt görüyorum, hem de apaçık bir yanıt. Hayatın amacının yaşamak olduğunu görüyorum. Fazla derine, detaya

girmeden, basite indirgeyerek. Hatta ağaçlara, kuşlara, kedilere bakarak görüyorum bunu, baharda açan çiçeklere bakarak görüyorum. Canlılık belirtisi gösteren her varlık veriyor bu yanıtı. Ve açık yüreklilikle söylüyorum; varoluş amacımız varolmak, hayat amacımız yaşamak. Albert Camus'nün Sisifos Söyleni'nde söylediği gibi "Tepelere doğru tek başına didinmek bile bir insan yüreğini doldurmaya yeter. Sisifos'u mutlu olarak tasarlamak gerekir."*7 Tepelere doğru didinmeye devam edelim, yenilgiye yazgılı olsak bile. Buna değer.

*1 Samuel Becket'in Godot'yu Beklerken isimli oyunundaki karakter. Vladimir ve Estragon gelmeyeceği açık olduğu halde oyun boyunca Godot'nun gelişini beklerler.

*2 Dino Buzzati'nin Tatar Çölü isimli romanında düşman tehdidi bulunmamasına rağmen sürekli olarak nöbet tutulan Bastiani Kalesi'nin bulunduğu çölün adı.

*3 Albert Camus'nun Veba adlı romanındaki varoluşçu karakter. Karakter Veba salgınını durdurmayacağını bildiği halde, tüm çabasıyla hekim olarak mücadele eder.

*4 Albert Camus'nun Yabancı adlı romanındaki varoluşçu karakter.

*5 Albert Camus'nun Mutlu Ölüm adlı romanında geçen cümle "'"Yaşamı boyunca, rıhtımdaki büro, odası ve uykuları, lokantası ve metresleri arasında, tek bir arayışla, bir mutluluğun ardından koşmuştu, oysa herkes gibi o da bunun olmazlığına yürekten inanıyordu. Mutlu olmak isteğine oynamıştı o da."

*6 Albert Camus'nun Uyumsuz ve İntihar adlı denemesinde geçen cümle "Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır, intihar. Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir."

*7 Albert Camus'nun Sisifos Söyleni adlı denemesinde geçen cümle "Tepelere doğru tek başına didinmek bile bir insan yüreğini doldurmaya yeter. Sisifos'u mutlu olarak tasarlamak gerekir."

BU MEMLEKET BİZİM Mİ?

Berkay SEZER

İlkel ana ve atalarımızın taş oyuklarından çıkıp besbelli yeryüzüne yayıldıkları çağ -Neolitik Çağ- ya da daha Türkçesiyle: Cilalı Taş Devri- dünya tarihinde insanlığın uygarlaşmasının ilk adımı olarak kabul görüyor. O zamana kadar bulunduğu yeri tüketen ve tüketeceği bir şey kalmayınca yahut bir tehlikeyle karşılaşınca yeni bir yere göçen öncüllerimiz, Neolitik Çağ ile birlikte özellikle su kaynakları kıyısında yerleşik yaşama geçtiler.

Bu durum, devamında barınmayı ve savunmayı gerekli kıldığı için "üretmek" kaçınılmazdı. Yerleşik yaşam mı "üretim"i doğurdu, yoksa "üretim" mi yerleşik yaşamı beraberinde getirdi bizim tartışma konumuz değil: Emin bir şekilde söyleyebileceğimiz tek şey, insan ırkının işte bu çağda üretmeye başladığıdır.

Güzeli ve var olanı tüketen olmaktan yavaşça uzaklaşarak güzeli üreten ve var edene dönüşen ilk insanlar, bugün uygarlığın miladı olarak kabul ettiğimiz "höyük"leri arkalarında bırakarak günümüz uygarlığının kökenlerine ışık tuttular. Dünyanın en eski uygarlık izleri ve yerleşim yerleri olan höyüklerin onlarcası, bugün Anadolu ovalarında ve platolarında birer kitap gibi okunmayı bekliyor.

Peki ben bunları niçin söylemekteyim? Elbette bu yazının yazılış amacı, bir neolitik çağ ya da höyük güzellemesi yapmak yahut az buçuk kazıbilim bilgimle tarih üfürüklemek değildir. Ben, ilkel ana ve atalarımızın, sanatın ve zanaatin ilk örneklerini yarattıkları höyükleri, uygarlığın ne olduğunu tanımlarken başvurulacak en doğru adres olarak görüyorum. Höyükler, çeşitli nedenlerle yıkılıp, yıkıldığı aynı yerde yeniden inşa edilerek evreleşmiş, iç içe geçmiş, tepeleşmiş bir yapılar bileşkesidir. O yüzden bugün höyüklerin bulunduğu yerler, uzaktan bir tepeyi andırmaktadır. Yıkıldığı yerdeki malzemeler kullanılarak ve bazen de bu malzemelere yenileri katılarak inşa edilen höyükler, uygarlaşmanın nasıl gerçekleştiğine dair kocaman bir ipucu değilse nedir?

Anadolu, tıpkı bağrından çıkarttığı höyükler ve o höyüklerin evreleşmiş katmanları gibi, tarih boyunca katmanlaşmış, evreleşmiş bir uygarlık merkezi olarak kıskanç gözler altında bugün Türk uygarlığına ev sahipliği yapıyor. Tabir uygunsa eğer, "Anadolu Höyüğü"nün en son katmanı olan Türkler, ister en başından beri Anadolu'da var olmuş olsunlar, isterlerse Anadolu'ya sonradan göç etmiş olsunlar, isterlerse de Anadolu'dan ayrılıp sonra tekrar Anadolu'ya dönmüş olsunlar; her biçimde ve koşulda, işte bu nedenle Anadolu kültürü ve uygarlığının tek haklı sahibi, temsilcisi ve mirasçısıdırlar.

Anadolu'nun geç ya da erken çağlarındaki uygarlıklar, zaman zaman kendi aralarında savaşmış olsalar dahi, Anadolu'ya dışarıdan gelen türlü müdahalelere birlikte yanıt vermekten gecikmemişler, müdahale ister Helenler'den, ister Haçlılar'dan, ister seküler Avrupalılar'dan gelmiş olsun, her zaman birlikte bu birikimi

korumuşlardır. Dolayısıyla Anadolu, kendisini kovma güdüsüyle hareket eden düşmancıl eylemleri savuşturarken, bu şekilde hareket etmeyen tüm insan hareketlerini, höyüğün farklı bir katmanı olarak istikrarlı bir biçimde yükseltmeyi başarmıştır.

Anadolu'yu, son işgal eyleminden de alnı temiz bir biçimde koruyan Kemalist başkaldırı ve devamında gelen Kurtuluş Savaşı ve Anadolu İhtilali, kazandığı utkuyla bu gerçeği bir kez daha "tarih" olarak işlemiştir. Son işgalden yurdunu canla başla koruyan Türkler, yani müslümanıyla, ortodoksuyla, musevisiyle, inançsızıyla ve daha bilmem ne inançlısıyla modern Anadolu'nun tamamı, yeniden yazılmak istenen -ve bazen de yazılan- uygarlık tarihinin sahnesine bir çuvaldız gibi düşerek, Nazım'ın destanındaki* tabiriyle, bir kısrak başı gibi uzanıyor.

Ve yine Nazım'ın tabiriyle:

"Dörtnala gelip Uzak Asya'dan,

Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan" yer…

İşte bu yer,

işte "bu memleket bizim."

ATATÜRKÇÜ GENÇLİK ULUSAL ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ

Üniversitelerdeki 32 Atatürkçü Düşünce Kulübü/Topluluğu katılımı ile "Türkiye'de Liyakat" konulu ulusal çalıştay 4-5-6 Mayıs 2017 tarihinde Balıkesir/Bandırma'da gerçekleşmiştir.

Bu çalıştay için tüm üniversiteler davet edilmiş olup çeşitli kararlar katılan üniversitelerin salt çoğunluklu oyuyla alınmıştır.

Bilindiği üzere 11. Uyanış Ulusal Çalıştay'ında gerçekleşen seçim ile bir sonraki eğitim-öğretim döneminde, Ulusal Çalıştayı üstlenen Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu, çeşitli nedenlerle görevini ifa edememiştir. İki yıldır çeşitli sebeplerle yapılamayan Atatürkçü Düşünce Topluluklar/Kulüplerin Ulusal Çalıştayı, çalıştay kültürünün devam etmesi ve geçmiş tecrübelerin gelecek kuşaklara aktarılması için bu sene Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Atatürkçü Düşünce Topluluğu yönetim kurulu inisiyatifiyle ve diğer ADK/T'lerin onayıyla beraber Balıkesir/Bandırma'da düzenlenmiştir.

Bu olağanüstü şartlar neticesinde, kapalı oy açık sayım yöntemi ile 12. Atatürkçü Düşünce Toplulukları/Kulüpleri Ulusal Çalıştayı'nın Bilkent Üniversitesinin ev sahipliğinde yapılmasına salt çoğunlukla karar verilmiştir.

Üç gün boyunca Türkiye'nin kanayan yarası olan liyakat konusunun ne kadar önemli ve hayati olduğunu, Bartu Soral, Sinan Meydan, Prof. Dr. Ümit Özdağ, Deniz Mehmet Irak ve Hüseyin Emre Altınışık'ın yaptığı beş sunum ile anlamaya ve anlatmaya çalıştık.

Ümit Özdağ, şikayet edilen kirli siyasetten kurtulmak için gençleri siyasete davet ederken Sinan Meydan, Cumhuriyetin dört temel ayağından(Tam bağımsızlık, Milli Egemenlik, Akıl ve bilimi rehber edinmek ve Yurtta Barış Dünyada Barış) söz etti.

Bartu Soral, çıkmaza giren Türk ekonomisinin kurtuluş reçetelerini aktardı. Deniz Mehmet Irak, bağımsızlığımızın temelinin ve geleceğinin denizlerde olduğunu ifade etti. Hüseyin Emre Altınışık ise örgütlenme ve birlikteliğin üzerinde durdu.

Türkiye'nin dört bir yanından çeşitli engelleme ve imkansızlıklara rağmen bir araya gelen, aklı ve bilimi rehber edinen gençler olarak Kemalizm bayrağını daha ileriye taşıma kararı almış bulunmaktayız. Üniversitelerde içi boşaltılan ve köhneleştirilen eğitim sistemine rağmen, biz tam bağımsız aydınlık bir Türkiye gayesiyle Kemalist gençler olarak yılmadan mücadeleye devam edeceğiz.

Sonuç olarak yaşanılan toplumsal süreçte, Atatürkçü Düşünce Kulüpleri ve Toplulukları'nın temsilcileri olarak üstlendiğimiz sorumluluğun bilincinde olup her zamankinden daha aktif, daha mücadeleci ve daha öncü bir rol alacağımızı kamuoyuna ilan ediyoruz.

ATATÜRKÇÜ GENÇLİK ULUSAL ÇALIŞTAYI ARDINDAN "KEMALİST TUTSAKLIK" ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Barış Ozan ÖZDEMİR

Platon'un ünlü Devlet kitabında, aydınlaşan insan ve toplum arasındaki farklılaşmanın "mağara" ile sembolize edildiği bir alegori bulunur. Alegoride, doğumundan ölümüne kadar mağaraya zincirlenerek hapsedilmiş bir takım insan ele alınır. Bu insanlar gerçek hayatı daha doğru bir tabirle gerçekliği asla bilemezler. Gördükleri ve gerçek sandıkları şeyler mağaranın önünden geçen gerçek nesnelerin mağara duvarına yansımasından ibaret sayılır.

Bu yansımayı seyirle süren tutsaklık hali sürmeye devam ederken tutsaklardan biri zincirlerinden bir şekilde kurtularak mağaranın içerisine giren ışık süzmesini takip edip mağaradan dışarı çıkmayı başarır. Mağaradan ilk çıktığı anda aydınlık karşısında gözleri acıyan bu tutsak, acının kaybolup gözlerin açılmasıyla beraber mağaradayken gerçekliğine şüphe duymadığı nesnelerin birer gölge olduğunun farkına varmasıyla dışarıda gördüklerini mağaradaki diğer tutsaklara anlatmak üzere mağaraya geri dönmeye karar verir. Mağaraya attığı ilk adımda gözlerinde dışarı çıktığı ilk zamanlara benzer bir acı oluşur. Gözü aydınlığa alışan bu tutsak yeniden mağaraya döndüğünde daha önce gördüğü nesneleri göremez. Diğer tutsaklara dışarıda yani aydınlıkta gördüklerini anlatır ve onları dışarıya davet eder. Ancak diğer tutsaklar bu yolculuğun onu aptal ve kör ettiğini düşünerek herhangi bir serbest bırakılma ya da mağaradan ayrılma eylemine şiddetle karşı çıkarlar. Aydınlığı gören tutsak mağarada hiçbir şeyi eskisi gibi göremez ve gördüklerinin gerçek olmadığını bilir. Mağarada kalan aydınlığı görmemiş fakat mağaradaki gerçek dışılıktan memnun tutsakları çekip aydınlığa çıkarmak için uzun bir uğraş içerisine girer.

Mağara alegorisi olarak adlandırılan bu simgesel canlandırmayı karanlığın gerçek dışılığı ve aydınlığın gerçekliği kapsamında değerlendirdiğimizde antik çağlardan günümüze hala bu ikiliğin devam ettiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda bu alegoriyi yine gerçeklik-gerçek dışılık ve aydınlık-karanlık zıtlıklarıyla ele alarak güncel birçok konuya uygulayabiliriz.

Yukarıdaki söylemler doğrultusunda bu alegoriyle ilinti kurarak "Atatürkçü Gençlik Ulusal Çalıştayı"nı değerlendirmeyi çalışırsak da hata yapmış sayılmayız. (Çalıştaya dair bilgisi olmayanlar için bu çalıştay yurdun 32 üniversitesinden "Atatürkçü Düşünce Kulüpleri/Toplulukları"nın temsilcilerinden oluşan Kemalist gençlerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.)

Bu değerlendirmeye başlarken çalıştaya katılan temsilcilerin birçoğunun kendilerini Kemalist olarak adlandırmasına rağmen kendilerinde Kemalizm'i anlamlandıramadıklarını belirtmek gerekir. Esasında yazının yazılış amacı

da zaten bu anlamlandıramama veya yanlış anlamlandırmanın üzüntüsüdür.

"Kemalist tutsaklık" olarak adlandırabileceğimiz bu anlamlandıramama veya yanlış anlamlandırma durumunun temelinde Kemalist hayat görüşünün sınırlarının bir çerçeveyle çizilmesi ve bu çerçeveye Kemal Atatürk'ün fotoğrafının kondurulması yatar. Bu tutsaklık halini Kemalizm'in öz ve düşününden saparak fotoğraf ve anı fetişizmine dönüştürülmesi olarak da tanımlayabiliriz.

"Kemalist tutsaklık" halinin, eğitim ve entelektüel doyum paralelliğinde gelişecek sorgulama bilinciyle aşılacağı tezini savunduğumuz takdirde, "Kemalist tutsaklığın" ülkemizde kendini Kemalist olarak adlandıran büyük bir kesimde sıklıkla görülmesini yadırgamak ve eleştirmek henüz mümkün olamaz. Çünkü ilk aşamada bizi düşündürmesi gereken şey "Kemalist tutsaklık" hali içerisinde yukarıda değindiğimiz etkinliğe yurdun dört bir yanındaki üniversitelerden katılan, geldikleri üniversitelerin Kemalist öncüleri olduklarını bilinen ve entelektüel doyumu yüksek olması beklenen katılımcıların da bulunmasıdır.

Mağara alegorisiyle bağlantılı değerlendirdiğimizde aydınlığı görüp toplumu tutsaklıktan ve karanlıktan çekip çıkarması gereken bu öncü Kemalist gençlerin hala elleri zincirli bir şekilde mağarada tutsak kalması oldukça şaşırtıcıdır.

Bu durumu yani Kemalizm'in mağarada tutsaklığını yarı körlük hali olarak da açıklayabiliriz. Nasıl ki aydınlanan insan mağaraya geri döndüğünde artık hiçbir nesneyi eskisi gibi göremiyor gerçekliğini sorguluyorsa, belirli bir süre sonrasında da karanlığa yeniden alışıp dışarıdaki nesnelerin gerçekliğini de sorgulayabilecektir. Bu noktada Kemalizm'i bir "aydınlanma" ideolojisi olarak ele aldığımızda onun en temel prensiplerini kavrama uğraşı verenlerin mağaradaki hiç ışık görmemiş tutsaklarla birlikte değerlendirilmesi doğru olmaz. Ancak Kemalist tutsakların mağaranın dışına çıkmış ve geri dönüp kendi kendini karanlığa teslim etmiş olan insanlardan oluştuğunu söylersek de hata yapmış sayılmayız.

Bu durumda aydınlığa çıkmanın getirdiği gerçeklik olgusunun ve yeniden karanlığa hapsolmanın getirdiği gerçek dışılık olgusunun zihinlerde çatışması yukarıda belirttiğimiz yarı körlük haline sebep olur ve bu yarı körlük halinden kurtuluş tam körlük halinden kurtuluştan çok daha zordur. Çünkü gerçeklik ve gerçek dışılığın çatışması daha önce dışarıya çıktığı için kendini diğer tutsaklardan üstün gören ancak içerideki karanlığın verdiği haz ve zevkten vazgeçemeyen yeni bir tutsak tipini de beraberinde getirir. Bu tutsak tipi kurtuluş yolunu bilmesine rağmen içeride gördüğü gerçek dışılığın büyüsünden kurtulmak istemez ve gölgesi yansıyan nesnelerin üzerine gerçeklik olguları ekleyerek diğer tutsaklardan farklı olduğunu sıklıkla dile getirme çabası içerisine girer. Bu durum da mağara içerisinde gerçeklikle soslanmış gerçek dışılığın zifiri gerçek dışılıkla sürekli mücadele içerisine girmesine sebep olur.

Sonuç olarak bu Kemalist tutsaklık halinden kurtuluş için toplumun genel algısındaki Kemalizm'in yeniden aydınlığa kavuşturulması şart görünmektedir. Mağaranın hala dışarısında bulanan az sayıda olup gerçekliği görebilen Kemalistlerin mağaraya geri dönüp ilk aşamada içerideki tutsak Kemalistleri tutup yeniden dışarıya yani aydınlığa çıkarması gerekmektedir. Çünkü ancak aydınlıkta yeniden canlanan Kemalizm ile ulus çapında bir aydınlanma mücadelesi verilebilir.

Tutsak Kemalistlerin mağaradan çekip çıkarılması için gerekecek yöntem de eleştirel düşünme yetisinin bu tutsak beyinlere yeniden enjekte edilmesinden geçmektedir.

Bu doğrultuda aynı zamanda Kemalizm'in eleştirisinin yapılması ve modern dünyaya yeniden nasıl dahil edilebileceği sorusunun cevabı aranmalıdır. Kemalizm'in bir tutsaklık ideolojisi olmadığının kanıtı olarak Kemalizm'in modern tavırlar veya yeniden modernleştirilmiş ideolojiler karşısında nerede ve nasıl bulunması gerektiği bir an önce saptanmalıdır.

Kemalizm'in sürekliliği mağaranın dışındaki Kemalistler tarafından akılcı ve eleştirel bir tavırla yeniden yorumlanmaz ve sorgulanmazsa eğer mağara içerisindeki Kemalistlerin ve zifiri karanlıktaki toplumun geri kalının bu tutsaklıktan kurtulması mümkün olamaz. Hatta üzülerek söylenebilir ki dışarıdaki Kemalistlerinde ışığı zamanla sona erer ve kendilerini bir anda karanlık mağaranın içerisinde bulabilirler.

Not: Bandırma'da bulunduğumuz üç gün boyunca bizleri en iyi şekilde ağırlayan başta Bandırma 17 Eylül Üniversitesi ADT Başkanı Ömer Özay olmak üzere bütün yönetim kurulu üyeleri ve kulüp üyelerine teşekkür ederim.

EDEBİYAT:

SYLVİA PLATH ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Pelin ERASLAN

‘Ölmek, her şey gibi, bir sanattır.
Bu konuda yoktur üstüme.
Öyle ustaca yaparım ki cehennem gibi gelir.
Öyle ustaca yaparım ki gerçekmiş gibi gelir.
Bir talebim olduğunu bile söyleyebilirsiniz.
Öyle kolay ki bir hücrede bile yapabilirsiniz.
Öyle kolay ki yaparsınız ve kımıldamazsınız.’

diyordu Slyvia Plath. Ölümü ve intiharı yazdıklarının her anında hissettirerek bizi de o derin kuyuya çekiyordu. Sanatını konuşturmak intihara bir adım daha yaklaştırıyordu onu,şiirli ölümler diliyordu kendine.

Başardı.

Şiire onu ilk yaklaştıran da ölümdü. Profesör babasını 8 yaşında kaybettiğinde ilk şiirini yayımlamıştı. Taptığı babası onu bırakıp gittiği için artık ondan nefret ediyordu. Kızgınlığı yıllar geçtikçe daha da artmış ve şiirlerine yansımıştı.

‘Baba,seni öldürmek zorundaydım,
Ben buna zaman bulamadan sen öldün- ‘

Diye söz ediyordu ‘Daddy’ şiirinde babasından.

‘Küçük kırmızı kalbimi ısırıp ikiye ayıran.
Seni gömdüklerinde ben on yaşındaydım
Yirmi yaşımdaysa ölmeyi denedim
Ve sana dönmeyi,dönmeyi.
Kemiklerim bile bunu yapar sandım.
Ama beni kefenden çıkardılar,
Tutkalla geri yapıştırdılar parçalarımı
Ve o zaman ne yapmam gerektiğini öğrendim,
Bir modelini yarattım senin,
Karalar giymiş bir adam,Meinkampf bakışlı ‘

Ölüme her yönelişinin başlangıcı çocukluğunda saklıydı. Babasının ölümü,onu terkedişi zemin oluşturmuştu. Artık her başarısızlığında intihara yönelecekti.

1950’de Smith College’e gitti.1955’te buradan mezun oldu,kazandığı burs ile Cambridge Üniversitesi’ne girdi ve çalışmalarını burada sürdürmeye devam etti. Deli gibi aşık olduğu İngiliz şair Ted Hughes ile burada tanıştı. Ted’in beğenileri,kafasındaki imgeler kısacası onunla ilgili her şey Slyvia için çok önemliydi. Bir süre Londra’da yaşadıktan sonra New Towns a yerleştiler. Evliliklerinin ilk yılları aşk dolu geçiyordu. Aşk Mektubu adlı şiirinde de Ted’in hayatındaki değişiminden ve hissettiklerinden açıkça söz ediyordu.

‘Ağaç ve taş ışıldadı, gölgesiz.
Parmak uzunluğum cam misali şeffaflaştı.
Mart sürgünü gibi tomurcuklanmaya başladım.
Bir kol ve bir bacak, ve kol, bir bacak.
Taştan buluta, derken yükseldim.
Şimdi andırırım bir çeşit tanrıyı
Yüzerek havanın arasından ruh-vardiyamda
Bir buz tabla misali temiz. Bir armağandır bu.’

İki çocuğu oldu Slyvia'nin. Artık sadece kendini her şekilde ifade edebildiği şair rolünde değil bir anneydi de. Ev kadınlığı görevi ona ağır gelmişti. Bu da yetmezmiş gibi hayatının aşkı olarak gördüğü adam ona eskisi kadar ilgi göstermiyordu. Ve yakın zamanda aldatıldığını öğrendi. Hemen boşanma işlemleri başlatıldı.

Ancak boşanma işlemleri tamamlanmadan 11 Şubat 1963'te çocukları uyurken , çocukların oda kapısının altını bantladı ve fırına başını sokup gaz soluyarak intihar etti.

Şiirlerinde kocasının onu aldatmasına da değinmiştir.

'Bütün gün, yanmış kibritlerden kilisemi
tutkallarken,
Büsbütün başka birini düşlerim.
Ve O, bu tahrip için,
Acı verir bana, hilebâzlığın
Zırhını kuşanarak. '

Küçük bir çocukken onu terkedip giden babasının ardından aşık olduğu adam da onu terketmiştir artık. Şiirlerinde bu durumu daha da ağır br şekilde yaşamaktadır Slyvia.

"Bir değil iki adam birden öldürdüm

Bana sen olduğunu söyleyen

Ve bir yıl, doğrusunu bilmek istersen,

Tam yedi yıl kanımı emen vampiri.

Babacığım sırtüstü uzanabilirsin şimdi."

Hayatı boyunca manik-depresif ile savaşmıştır Slyvia. Daha küçücük bir çocukken intihar girişiminde bulunmuş ve başarılı olamamıştır. Hayatıyla kumar oynamak şiir yazmak gibidir onun için. İntihar her an aklındadır ve başvurmak için hiçbir zaman tereddüt etmemiştir. Başarısızlıktan da nefret etmiştir. Günlüğünde ''Daha derin düşünen, daha iyi yazan, daha iyi resim yapan, daha iyi kayan, daha iyi görünen, daha iyi seven, benden daha iyi yaşayan kimseleri kıskanıyorum." Diyerek yer vermişti bu duruma. Başa çıkamadığı her sorunda intihara başvurmaktaydı. Bir şiirinde,

'Gene yaptım, gene yaptım işte
On yılda bir kere
Beceririm bunu ben!
Ben de onlardandım, tek tip kadın işte

İlk seferinde on yaşındaydım.
Kazaydı.
İkinci seferinde istedim
Bitirip gitmeyi ve hiç dönmemeyi.
Üstüme kapaklandım.'

Diyerek intiharın onun için bir kaçış olduğunu açıkça belirtiyordu.

Ölümüyle hatırlanmayı isteyen kişiler arasındaydı. Bu yüzden ölümü seçti. Aslında ölmek istemedi hiçbir zaman yazacağı daha çok şey vardı. Ve dayanamadı bu kahreden terkedişlere,savaşamadı hayat ile...

'Sadece içimde susmak istemeyen bir ses olduğu için yazıyorum.'

Dedi ve içinde ki sesi intihar ile susturdu.

KİTAP:

TOPLUMSAL GERİLİKLERİMİZİN SORUMLULARI DİN ADAMLARI

İlhan ARSEL

Deniz YÜCE

"Korkarsanız, korkutulursunuz!"

Aydınlanma konusuna bağlı olarak din ve din adamı konusu üzerine yazılmış bir kitap İlhan Arsel'in Topulmsal Geriliklerimizin Sorumluları Din Adamları kitabı. Kitaptan önce yazarı hakkında birkaç söz etmezsek zannederim çok büyük bir eksiklik olur.

İlhan Arsel cumhuriyet tarihinin yetiştirdiği en önemli hukukçulardan birisi, aynı zamanda akademisyen. Anayasa hukuku üzerine çalışmaları var. 27 Mayıs sonrası anayasayı hazırlayacak olan 10 kişilik İstanbul Komisyonu'nda ve ardından Kurucu Meclis Ön Tasarısını oluşturan 5 kişilik komisyonda görev yaptı. Cumhuriyet Senatosu'nda görev yaptı. Günümüzde hukuk çalışmalarından ziyade ***"Şeriat ve Kadın"*** , ***"Arap Milliyetçiliği ve Türkler"*** gibi kitaplarıyla anılıyor. Özellikle şeriatçılarla ve sahte aydınlarla mücadele ederken şeriat karşısında özgür düşünceyi savunmuştur. Bu sebepten Cemalettin Kaplan tarafından ***"katli vacip"*** ilan edilmiştir.

Bu kitap daha çok din adamlarının toplumu neden aklını kullanamaz hale getirdiğini ve insanların sorgulamasını engellemeye çalıştığını, bunu yaparken nasıl bir yoltuttuğunu ve en önemlisi neye dayanarak yaptığını açıkça ortaya koyuyor. Yazar genel olarak tüm kitaplarında özgür düşünceyi savunan ve düşünmeyi engelleyen her şeyi akıl ve mantık çerçevesinde sorgulama – tartışma yolunu tutuyor. Türkiye'de hatta genel anlamda Müslüman coğrafyada bu engellerin şeriatın ve onun uygulayıcısı konumundaki din adamının ta kendisi olduğunu ortaya koyuyor. Batı'nın aksine Müslüman coğrafyasında ***"ilahi hukuk ve dinsel ahlak"*** yanında ***"dünyevi hukuk ve müspet ahlak"*** anlayışının gelişmediğini söylüyor.

Yazarın bu konulara bakışını somutlaştırmak için kitaptan bazı alıntılara başvurmamız yerinde olur. Bu alıntılar aynı zamanda şeriat ve onun uyguluyıcısı konumundaki din adamlarının ve sahte aydınların da maskelerini indirmektedir.

Kitaptan ilk alıntımızı ***"din adamları neden toplumu aklını kullanamaz hale getirmek ister?"*** sorusunun cevabını bulmak için yapalım:

"Matbaanın keşfedilmesiyle kitab yayınlarının çoğaldığı ve eğitim ve öğrenimin geliştiği dorudur; fakat ayni zamanda (fikir ve görüş) ayrılıklarının oluştuğu da bir gerçektir. (Bunun sonucu olmak üzere) kişiler, Kilise'nin yerleştirdiği iman ve akideler konusunda düşünmeğe ve sorular sormağa başlamışlardır. Din kitaplarını okuyor, anlıyor ve kendi anladıkları dilde ibadet ediyorlar. Bu (nedenle) kendi kendilerine, din adamlarına artık gerek bulunup bulunmadığı sorusunu sormaları söz konusudur. Eğer herkes kendi bildiği dilde ve kendi anladığı şekilde Tanrı'ya ibadet etmeğe kalkacak olursa... böyle bir durum bizim mensup bulunduğumuz din adamları sınıfının çok zararına olur. Din esaslarının din adamlarından gayrı hiç kimse tarafından bilinmemesi koşul olmalıdır..." [1]

Bu, İngiltere Kralı Henry VIII'in Başpapazı Cardinal Wolsey'in (1471-1530) matbaanın keşfi üzerine Papa'ya yazdığı mektuptan bir bölüm. Mektubu yazan yeterince açık ve basit anlatmış ama bazı noktaları aydınlatalım. Burada işin dini yönü kadar ekonomik ve siyasi yönü de önemlidir. ***Dini yönü***, din dışı görüşlerin de din adına toplumun da cahilliğinden faydalanılarak, toplumu kontrol etmek için kullanılmasıdır**.** ***Ekonomik yönü***, din adamları sınıfının kazancının ortadan kalkması çünkü bu insanlar üreten ve emeği karşılığında geçinen/kazanç sağlayan insanlar değil. ***Siyasi yönü*** ise, sorgulamaya başlayan ve bununle birlikte yeni fikirler ortaya atarak farklı görüşlerin ortaya çıkmasını sağlayan insanların devlet idaresinde söz sahibi olmak istemesi ya da yönetime ortak olmak istemesi olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı açısından, matbaa konusuna bir ek yapalım. İspanya'dan göç eden Yahudiler Beyazıd II'den matbaa kurmak için izin istediklerinde şu iki şart konmuştur: ***"1) Sadece Yahudiler matbaa kurabilecek, 2) Bu matbaalarda Türkçe ve Arapça hiçbir şey basılmayacak."*** [2]

Bir diğer sorumuz ***"din adamları insanları aklını kullanamaz hale getirmek için nasıl bir yol izler?"*** olsun ve yine bir alıntıyla cevap verelim:

"... Bu örnekleri insan yaşamının her yönü itibariyle çoğaltmak mümkün. Fakat şunu hemen ekleyelim ki şeriatçıların ve özellikle din adamlarının en ziyade endişe eder oldukları şey şeriat verilerinin eleştirilmesi, akıl kıstasına vurularak sergilenmesi ve tartışma masasına getirilmesidir. Bunu yapmaya kalkanları dinsizlikle, İslam'a hakaret etmekle suçlamayı meslek edinmişlerdir. Bütün amaçları şeriatın köhne hükümlerini, 'aydın' engeli ile karşılaşmadan, halka kör inançlar şeklinde benimsetip saltanatlarını sürdürmektir. Aydınlarımızın, şeriat konularındaki bilgisizliklerinden ve cesaretsizliklerinden doğma suskunlukları ve bir de hükümetin acz içerisinde bulunuşu şeriatçıyı sınırsız bir başarı olasılığına kavuşturmuş ve işte son olarak Sivas vahşetini yaratmıştır. Ne hazindir ki bu vahşeti: 'Halkın dini duyguları incitildi, halk tahrik edildi, tahrik edenler sorumlu tutulmalıdır.' şeklindeki sloganlarla özürlü göstermeye çalışan kara bir zihniyet egemen olmuştur yöneticilerimize.

İnsanlarımızı din konularının eleştirilmesine tahammül edebilecek olgunluğa getirebilmek ve özgür düşünce kertesine yükseltebilmek için şeriatı tartışmaktan ve şeriatçının yalanlarıyla savaşmaktan başka çözüm yoktur. Eğer akılcı değer ölçülerini geçerli kılmaz, şeriat verilerini eleştiri konusu yapmaz ve kendimizi 'din eleştirilirse dini duygular incinir' kandırmalarından kurtarmazsak, insan beynini işlemez hale getiren sisteme katlanmak, böylece ikinci sınıf milletler kertesinde kalmak, pek muhtemelen sonunda yok olmak, kaçınılmaz bir kader olur bizim için." [3]

Dolayısıyla daha en başından insanların bir şeyleri sorgulamaması için, din adamı kendi yaptıklarına kılıf uyduruyor. Hatta çoğu zaman daha ileriye gidip yaptıklarını kutsallaştırma ya da kutsal gösterme çabası içinde de görebiliriz din adamlarını. Kitapta çokça örnek var bu konuda. Ama şu şekilde kısaca belirtelim. Din adamı kişinin günlük hayatını, sabah uyandığı andan akşam uyuyacağı zaman kadar kontrol altına alacak sistemi kendince oluşturmuştur. Sabah uyandığınızda hangi taraftan kalkacağınızdan tutun, tuvalete hangi ayakla gireceğinize, tırnağınızı hangi parmaktan kesmeye başlayacağınıza, saç ve sakal uzunluğundan rengine kadar aklınıza gelebilecek en ufak, en gereksiz belki de en saçma detaylar için kendince bir hüküm vermiştir. Ancak zorda kaldığı durumlarda bunları değiştirme yoluna başvurur.

Kitabın en dikkat çekici yerlerinden birisi, ***Ulusal Kurtuluş Savaşı'na*** katılan ***Ankara Müftüsü Rifat Börekçi Efendi*** ve ***Hacı Süleyman Efendi*** gibi din adamlarına getirdiği eleştiriler. Bu din adamları hakkında ***"ne bireyi ne de aklı özgürleştirmek"*** gibi bir amaçlarının olmadığından, İslam'ın akıl dışı ya da eşitsizlik içeren hükümleri hakkında ağızlarını açmadıklarından yakınır. Dolayısıyla milli mücadeleye destek vermelerinin ***"faziletli"*** bir davranış olduğunu ancak, yine tek dertlerinin ***"İslam'ı Hristiyan boyunduruğundan kurtarmak"*** olduğunu vurgular.

Çok tanınan ve çok bilinen iki isim daha yazarın bu tutumundan nasibini almıştır. Bunların ***ilki Şeyh Bedrettin***'dir. Bilimsel eylemlerden ziyade siyasal nitelikte işlere kalkışmış olmasını bir eskiklik olarak görür.

İkinci isim ise, belki de kitabın en sert eleştirisine maruz kalanlardan biri ***Mevlana***'dır. Aslında Mevlana'nın insanlık aşığı olmadığını ileri sürer ve o çok bilinen ***"yine gel, ister kafir ol, ister putperest"*** sözünün sadece İslam'a bir çağrı olduğunu ve bunun inanç farkını ortadan kaldıran

bir sevgiye yönelmediğini belirtir. Farklı inançta diye babasını öldüren Ömer Bin Hattab'a hayran olduğunu yazmıştır.

Aydın denilen ve din adamlarına tepkili olan çoğu kişinin de cesaretsiz olduğunu ve din adamı yanında göründüğünü bu yüzden etkisiz ve yetersiz bir mücadele olduğundan bahseder. Din adamı olarak değil ama ***"aydın kişi"*** olarak din adamlarına karşı direniş gösteren birkaç kişiden bahseder. Bunlardan biri***; "İbn Rüşd"***. Onun Eflatun'un ***"Cumhuriyet"*** kitabını yorumlarken söylediği ***"Bütün istibdatlar içerisinde en korkunç, en kötü olanı din adamlarının istibdadıdır"*** [4] sözünü aktarır.

Daha yakın tarihlerden ise şu kişiler var: ***Tevfik Fikret***, ***Neyzen Tevfik*** ve ***Turan Dursun***. Tevfik Fikret'in kendisine iftira atan ***Selahi Dede*** adındaki bir hoca için söylediği şu dizelerini aktarır:

"Hacce-i haç der -bagal'ı hulheves,
Şimdi sarık, şimdi külah, şimdi fes,
Ac başını söyle nesin hey teresi teres" [5]

Neyzen Tevfik'in ***"Hoca"*** ve ***"Aygır İmam"*** şiirlerinin dışında şu alıntıyı yapmıştır:

"Gece bastı kara kaplı kitap oldu hakim,
Anırırken tepişen bunca ... (imam) hep alim!
Hepsi de kendisinin gittiği yol doğru sanır,
Razidir yaptığına az buçuk elden utanır!
Utanırken garazım menfaatinden korkar,
Yoksa her şeye müsait o sarık, kanlı yular" [6]

Kitabın asıl konusu din adamları ve onlarla mücadele olmasına karşın, bu mücadeleyi verecek olanların aydınlar olmasından dolayı kısmen aydınlar da kitabın konusu olmuştur. Ancak aydın konusunu esas aldığı ***Aydın ve "Aydın"*** kitabı vardır ki ***Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluluarı Din Adamları*** kitabıyla birlikte değerlendirildiğinde, birbirlerinin tamamlayıcısı niteliğindedir***. (Mevlana ile ilgili daha detaylı bir incelemesi için Aydın ve "Aydın" kitabına bakabilirisiniz.)***

Kitapta bir ara başlık olmasına rağmen ulaştığımız sonucu en iyi ifade eden cümle şu olsa gerek:

"Atatürk'e gelinceye kadar İslam devletlerinin hiç birinde 'özgürlük', 'insan haysiyeti' ve 'insan sevgisi' adına din adamına karşı savaşan ve toplumu din adamının kötülüklerinden kurtaran olmamıştır." [7]

Kitabı okuyunca Türkiye'nin neden bu hale geldiği konusunda daha somut bilgilere ulaşacaksınız. Neden ilerleyemediğimizi aksine gerilediğimizi ve hatta aydınlanma birikimimizin ne derece ciddi bir tehdit altında olduğunu göreceksiniz.

Yalan söylemenin, hile yapmanın, rüşvet alıp vermenin, eşitsizliğin hatta ahlaksızlığa varan söylem ve davranışların bugünün Türkiyesinde nasıl meşrulaştırıldığı zihninizde daha da anlamlılaşacaktır.

NOT: Yazının başlığı Yalçın Bayer'in İlhan Arsel'den alıntıladığı sözdür. (http://www.hurriyet.com.tr/korkarsaniz-korkutulursunuz-13767095)

KAYNAKÇA:

[1] İlhan Arsel – Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları Din Adamları sf. 18

[2] age sf. 35

[3] age sf. 25

[4] age sf. 433

[5] age sf. 433

[6] age sf. 434

[7] age sf. 432